De planeeten

J.J.L. ten Kate

bron
J.J.L. ten Kate, *De planeeten*. M. Nijhoff, Den Haag / A.W. Sijthoff, Leiden / D.A. Thieme, Arnhem 1869

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/kate001plan01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

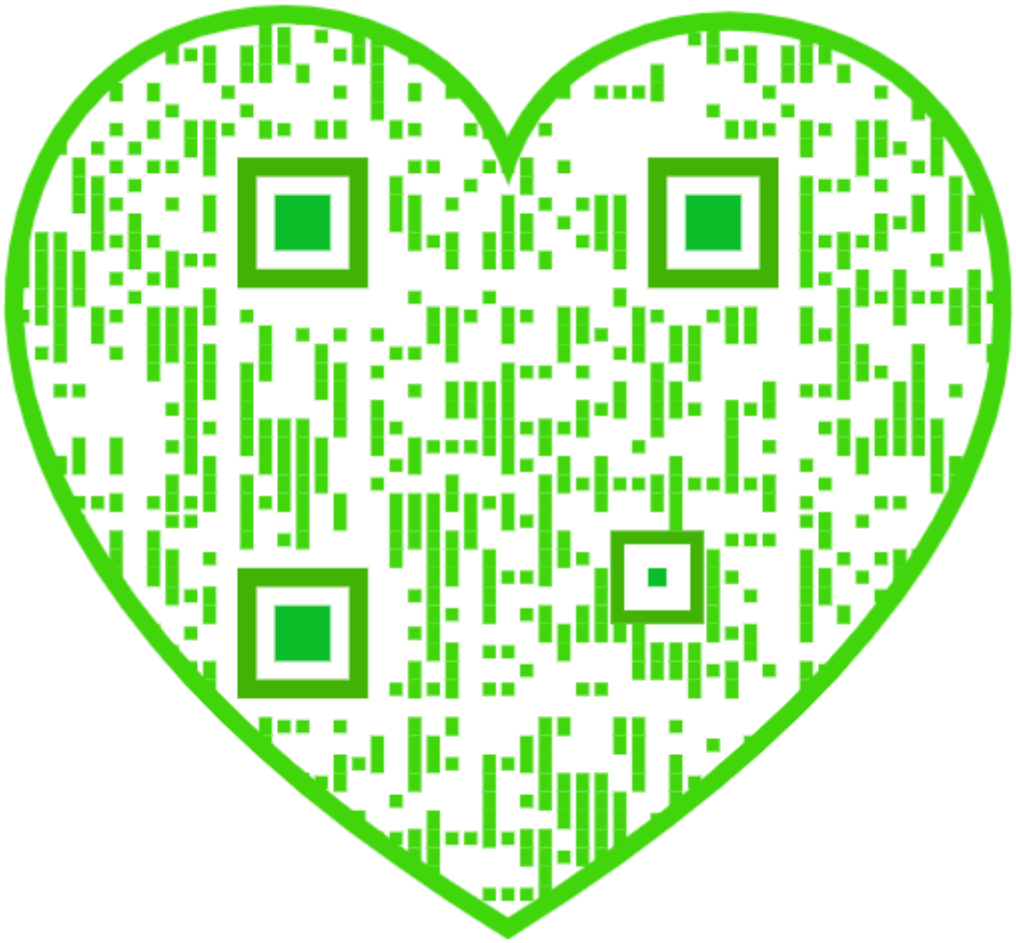

t.o. III

J.J.L. ten Kate, ***De planeeten***

VI

Col viso ritornai per tutte quante
Le sette spere, e vidi questo globo,
Tal ch' io sorrisi del suo vil sembiante. -
E tutti e sette mi si dimostraro
Quanto son grandi e quanto son veloci,
E come sono in distante riparo.

DANTE,

Paradiso, C.XXII.

Eerste zang
Prologus
De Aarde[aant.]

In al zijn luister was de Kerstnacht wêergekomen.
De rijp hing glinstrend aan de groene sparrenboomen,
De starren blonken als in Bethlem-Efrata;
December dekte met heur wollen winterwâ
De levenskiemen, in den moederschoot der aarde
Nu schijndood slapend. Zonder bloemen was de gaarde,
En zonder vogels 't bosch. Maar 't helder feestlicht scheen
Alom door de ijs-bloem der bevroren ruiten heen'.
Waar achter schimmen zich bewogen, bij 't gemengel
Van zilvren stemmen, luide en vrolijk, alsof de Engel

Der Herders daar op nieuw een Blijde Boodschap bracht.
Zóó was 't! - De Kerstboom, als een wonder in den nacht
Ontloken, straalde met zijn honderd sterrenlichtjens
En wijgeschenken op de blozende aangezichtjens
Der kindren, dansende om den ingebeelden schat.
Wij, groote kindren, ook, wij hadden deel gehad
Aan 't feest. De kerkklok had de vrome dorpsgemeente
Voorbij de rustplaats van der dierbren lijkgebeente
Naar 't heiligdom gelokt, dat van Onsterflijkheid
En Weêrzien spreekt. Daar had, in heilge majesteit
En 't aanschijn van den glans der geestdrift overgoten,
Een andre Simeon het Levensboek ontsloten.
‘Ontsla Uw dienstknecht, Heer! in vrede; want zijn oog
Aanschouwde Uw zaligheid.’ Dus, door den tempelboog,
Weêrklonk het woord, dat mêe door alle harten trilde.
Dàt was de zaligheid, die alle smarten stilde
En alle vreugden wekte in wie haar ooit genoot:
Hèm wel te kennen, die, van uit des Hemels schoot
Des Heeren heerlijkheid uitstortende over de Aarde,
Het goddelijk geheim der Liefde ons openbaarde!

Dàt was het toppunt van die Liefde, dàt de kroon
Op al heur gaven: de Aard' de voetbank van Haar troon,
De Aard', slechts een stipje' in 't heir der starren, jongstgeboren
Uit millioenen, tot de woning uitverkoren
Van d' Oudsten Zoon en heel een Goddelijk Geslacht,
Door Hem aan 't Vaderhart als kindren weêrgebracht!

En toen op 't voorspel nu der zwellende orgelklanken,
De schare omhoog rees om d' Oneindige te danken,
Toen alles inviel met één groote jubelstem
Als veler waatren: ‘Hoogste Heemlen, lofzingt Hem!
Op Aarde vrede! en in de Menschen welbehagen!’
Toen was 't, of de echo, naar den hemel heengedragen,
Welluidend wegsmolt in der Englen: ‘Gloria!’
En over 't kerkhof ruischte een fluistrend Amen na.

De schare ging uit één. Ik trad ontroerd naar buiten.
't Was stil nu. Slechts de wind blies met wanluidend fluiten
Door 't naakt getakte van den treurwilg. 't Starrenheir

Zag uit de hoogte met een koude flikkring neêr.
De maan verschool zich achter wolken. Door mijn leden
Ging kille huivering. Ik struikelde op mijn schreden -
Ik greep naar 't voorwerp waar mijn wankle voet op stiet:
Een bekkeneel!
Hoe nu, gij groeve! kunt gij niet
Den roof bewaren, dien uw wreede honger gaârde?
Is daar geen plaats der rust, noch òp noch ònder de aarde?
Zoo moog' de zwerver, in den kalmen schemerschijn
Der boekcel wonend', mijn m e m e n t o m o r i zijn!

'k Zat peinzend bij den haard. De laatste vonken glommen
In d' asch, waarop ik staarde. En 't kwam mij voor, als klommen
Er schaduwen omhoog; en in heur schemering
Verdween het kruisbeeld, dat nabij mijn sponde hing.
Het doodshoofd grijnsde met de ledige oogenkassen
Mij aan, en 'k hoorde een stem gelijk het nachtuil-krassen
In de oude toren.... 't Is misschien een droom geweest -
Maar 'k waakte met mijn hart, en luisterde in den geest:

‘Ginds, onder zooden
Of marmeren zerk,
Doet bij de dooden
De Ontbinding haar werk:
Heeren en slaven,
Bozen en braven,
Wijzen, dwazen, Klein en Groot,
Alles slaapt in 't slijk der graven -
Spotter van ouds, Communist is de Dood!

En dat geslachte,
't Gewormte ten buit,
Streefde in gedachte
Zelfs de Englen vooruit?
Éénig in waarde
Droomden zij de Aarde
Onder aller Starren tal, -
Of de zandkluit die hen baarde,
Middenpunt ware van 't gantsche Heelal!

Hier, van de kroone
Des Levens omstraald,
Hier, zou Gods Zone
Ter-neêr zijn gedaald?
Hier, diep beneden
't Goddelijk Eden,
Een verkoren Vaderhuis?
Hier - het lot van eeuwigheden
Zwijgend beslist aan... het hout van een Kruis?

Kindervertelsel!
Uw waereld van slib,
De Aarde, in het stelsel
Der Zon, is een stip!
En wat zelfs heeten
A l l e Planeeten
Die om é é n e Zonne gaan,
Bij de gantsche Zonnen-keten?...
Enkele droppels in d' eeuwge' oceaan!

Reuzige bollen,
Met vlammenden gloor,
Wentlen en rollen
De Oneindigheid door!
Zelf moogt ge u prijzen,
Wie zal bewijzen,
Aarde vol ellende en strijd!
Dat, bij al Gods Paradijzen,
Gij het Siberie der Schepping niet zijt?'...

Een hoonlach, als van een met God en Mensch te onvreden,
In 's broeders schâ verheugd, verving de bittre reden,
En klapprend sloten zich de tanden op elkaâr.
Ik werd geen schijnsel in die oogen meer gewaar.
De nevel week: 't gestarnt' scheen helder als zoo even
Door 't raam.... Maar in mijn ziel was de angel nagebleven,
En lang verloor zij zich in sombre mijmerij.

Daar ruischte 't. Iemand ging mijn aangezicht voorbij.
Hij stond. 'k Zag niets, maar voelde - een Hemelsche Nabijheid,

Mij overstroomend met een onuitspreekbre blijheid,
Als die bij 't weêrzien onzer dooden, of den groet
Van geestverwanten in den Hemel wezen moet.
Een zachte levensvlam verving de winterkilte
Rondom en in mij; en dùs sprak de Hoorbre Stilte:

'Hoe zoo mismoedig 't hoofd gebogen in den schoot?
Daar is een Twijfel met de lippen van den dood,[aant.]
IJskoud en dor - maar óók een onverzaadlijk Streven
Naar de Eeuwge Waarheid, dat een heimwee is naar 't Leven.
Een weinig proevens voert van God af, maar 't genot
Der vòlle kennisvrucht, Gods gave, voert tot God!
Op welke bladzij' heeft uw bijbel u doen weten,
Dat de Aarde, in 't middenpunt der waerelden gezeten,
De kroon is van 't Heelàl? - Daar zijn in 't firmament
Verborgenheden, die alleen de Schepper kent,
Die mensch en engel een verbijstrend raadsel bleven.
Van één mysterie is de sluier opgeheven:
Van dat der Aarde en haar Planeeten! - In 't gezin
Dier zustren neme zij niet d' eerezetel in,

Waarop heur Moederzon sints zestig eeuwen heerschte, -
Naar zèdelijken rang en roeping is Zij de Eerste!
Zij is de Hoofdstad dier Provincie uit het Rijk
Der starren! 't einddoel en het toonbeeld te gelijk
Dier Schepping, in wier kreits zij wandelt. Háár verblijden
In de eerste plaats die Dag- en Nachtlamp, die getijden
En jaren reeglen; ja, Gods wonderhand, wie weet?
Ontstak ze om haar-alléén! bevoorrechte Planeet!
Gezalfd of 't ware met des Scheppers welgevallen,
Wel ééne uit vele, maar toch éénige onder allen,
Volmaakte Type! En wat dien andren zusters wacht,[aant.]
Het wordt op de Aard, door de Aard, begonnen en volbracht!

't Onuitspreeklijk Opperwezen
Is geen Verre Majesteit,
Nimmer uit de rust verrezen
Van een vorstlijke eenzaamheid:
Geen gevoelloos Alvermogen,
Dat Zijn waerelden als zand
Sprenkelt uit gevulde hand,

Maar ze niet meer volgt met de oogen,
Onverschillig waar en hoe
't Grillig lot ze dwarrlen doe!
God is levend, eeuwig-levend,
Maar ook uit Zijn overvloed
Overstroomend, leven gevend,
Goed als machtig, mild als goed.
Onderscheiden, niet gescheiden[aant.]
Van wat door en tot Hem werd,
Zoekt Zijn teederminnend hart
Zich naar 't Schepsel uit te breiden.
Daarom m o e t e n in 't Heelal
Wezens worden, Levens rijpen,
Die iets van Zijn wil begrijpen,
Die Hem m i n n e n bovenal!
D à t vermag het Stof-gebied,
D à t , de Làger Schepping, n i e t !
De Albezielende Gedachte
In Gods werken gadeslaan,
God vernemen, God verstaan,

Kan alleen een Godsgeslachte!
   Zoo de Geest zich mededeelt,
Hij moet opgenomen worden
Door verwante geesten-orden,
   Dragers van Zijn Zeedlijk Beeld,
Die Hem met bewustheid loven,
   In hun vrijheid Hem-alléén
   Dienend door alle eeuwigheên!
Dus - het Englendom daar Boven
   En - de Menschheid hier beneên!
Slechts op dèze Schepslensoorte
   Die tot d' Eeuwge "Va d e r" zegt,
   Rust het koninklijke Recht
En de Plicht der Eerstgeboorte,
   De andre schepslen al te saam'
Tot hun laatste doel te leiden:
G o d d e g l o r i e t e b e r e i d e n
   Va n Z i j n n a a m.
Hoe daarboven de Englen leven,
   Is slechts in h ú n sfeer bekend: -

Maar de Mensch, in de Aardsche dreven,[aant.]
Hij, uit ieder element
Zijner waereld saamgeweven,
Hij is met zijn hart en geest
's Waerelds o o g , - dat alle stralen
Opvangt die Gods eer verhalen,
En op bergen en in dalen
Wondervolle oraaklen leest;
's Waerelds o o r , - dat alle klanken
Van het eeuwig-godlijk Woord,
Ieder toontjen, elk akkoord,
't Biddend smeeken, 't juichend danken
Van het Lied der Schepping hoort;
's Waerelds m o n d , - die uit kan spreken
Welk een band die nooit zal breken,
't Schepsel aan den Schepper bindt,
Aan den Vader 't Menschenkind!
Dies is hij - Gods Plaatsbekleeder,
Hoofd en Heerscher der Natuur.
Aarde, Water, Lucht en Vuur

Huldigen zijn rijksbestuur.
Hoef en horen, vin en veder,
Alle kruid en alle boom,
Van den hyzop tot den ceder,
Buigt, als in een Jozefs-droom,
Voor zijn staf eerbiedig neder.
In de grot der zeedolfijn
Plukt hij paerlen on koralen;
En zijn lamp van Aladijn
Brengt hem in het hart der mijn,
Bij den sprinkaâr der metalen,
Die - voor hem geschapen zijn!...
Zoo dan, in zijn Aardsche Woning,
Groet, op 't allerhoogst gebod,
't Schepsel zijn verkoren koning,
Zoon van Adam, zoon van God!

En als nu d i e woning van alle Planeeten
- De hangende tuinen van 't Zonnepaleis! -
Eens de éénige huizing en lusthof mocht heeten,

Voldoende aan den Mensch in zijn heiligsten eisch?
Indien hij op Aard-slechts kon weten en willen,
- Dus wonder bewerktuigd, zijn waereld in 't klein! -
Naar lichaam en ziele zijn honger kon stillen,
En drinken zijn teug uit Gods levensfontein?
Als overal elders de waarheid en waarde,
Heel 't doel zijner menschheid, verviel met zijn naam?
Zeg, werd dan niet eensklaps die nederige Aarde
De kern en de kroon van die waerelden saam'?
Was 't dan nog een fabel, die dwazen misleidde,
Die G o d , die op Aarde Zijn Beeldtnis hervindt,
Die dààr zestig eeuwen de wieg van Zijn Kind,
Het werk des Verlossers bereidde?...

Gij aarzelt nog? Welaan, gij twijflaar, kom en ziel'...

De woorden zwegen. Maar de zoete melodie
Bleef trillen door mijn ziel.... Toen 'k plotsling scheen te zweven,
Als in één punt des tijds veranderd, opgeheven
Van de Aard'! Daar schemerde mijn dorpjen, met zijn kroon
Van heuvelen, zijn kerk, zijn levenden en doôn.

In grauwe verte! - Naar de wolken ging het henen
En door de wolken, van de wintermaan doorschenen
Met glans van paerlemoer, gelijk in Zwitserland
Wen 't licht u opzoekt door den grijzen gletscher-wand.
Ik was verwonderd noch vreesachtig: - 'k voelde 't schragen
Van een Onzichtbre Kracht en zachte vleugelslagen
Waarop ik voortdreef, hoog en hooger. De opperlucht
Was haast doorvlogen, als de eerste rustelooze vlucht
Ietwat vertraagde, een Hand mij aanraakte, een gefluister
Der welbekende Stem mij tegenaâmde: ‘Luister!’
De gantsche dampkring werd bewogen, en daar viel
Een regen van muziek op mijn verdorde ziel.

Rei van engelen.

I Zang.

Eere zij God
In de hoogste heemlen!

Laat ons Englen de Aarde omringen
Met een vrolijk lofgeschal!
Laat ons Bethlems Beurtzang zingen
Hem die is en wezen zal!
Vóór den aanvang aller dingen
Was Hij 't Eene en Eeuwig Al.

I Tegenzang.

Maar Hij wilde en - Levensstroomen,
Duizenden tienduizend maal,

Uit Zijn volheid voortgekomen,
Vormden naar Zijn ideaal
Zonnestelsels, als atomen
Dansende in Zijn Almachts-straal.

Eere zij God! Eere zij God!
Eere zij God in de hoogste heemlen!

II Zang.

Hoor die ééne
Jonge, kleene,
Liefelijke Waereldsfeer,
Bij 't ontmoeten
God begroeten
Met een: ‘Zie Uw dienstmaagd. Heer!’

Dag der dagen,
Toen wij 't zagen,
Hoe zij, uit heur waterbad

Opgestegen,
's Heeren zegen
Als een kroon op 't voorhoofd had!

II Tegenzang.

Dat is de Aarde!
Wondergaarde,
's Hemels groene wederhelft,
Land der Lente,
Met een tente
Van albaster overwelfd!

In haar voren -
Goudgeel koren;
Op haar bergen - woudenpracht;
In haar dalen -
Nachtegalen;
Op haar troon - een Godsgeslacht!

V r e d e o p A a r d e!
I n d e M e n s c h e n w e l b e h a g e n!

III Zang.

De Mensch overtreder! de Koning gevallen!
De slang in zijn hof, en de dood in zijn hart!
Toen haperde ons Hallel, toen rouwden wij allen:
De Hemel, voor 't èèrst, kende een zweemsel van smart.
‘Wie redt hem?’ vroeg God. Maar de moed was gebroken;
En: ‘Wie?’ klonk het klagend de Oneindigheid door.
Maar plotsling, daar donderde een jubelend choor,
Want: ‘Ik!’ had de Liefde gesproken.

III Tegenzang.

Hij kwam op Aard, de lang-beloofde,
Gods sterke held, den Mensch gelijk,
Heroovrend wat de zonde roofde,
Hernieuwend Gods geschonden Rijk!
Wij, juichend hij de krib verschenen,
Wij zweefden om den kruispaal henen,

Die 't Godlijk Huisgezin herëent -
En konden zaalge geesten weenen,
De Hemel had' van vreugd geweend!

V r e d e o p A a r d e !
V r e d e ! V r e d e !
I n d e M e n s c h e n w e l b e h a g e n !

Toezang.

In de schaûw des Troons geborgen,
Waar men eeuwig veilig woont,
Wachten wij den Grooten Morgen,
Die 't volbrachte werk bekroont.
Reeds ontvonken de eerste stralen....
Laatste schemerschijn,
Verdwijn!
Zal de Nieuwe Hemel dalen,
De Aard, vernieuwd, zal 't voetstuk zijn!

Eere zij God
In de hoogste heemlen!
Vrede op Aarde!
In de Menschen welbehagen!

EINDE VAN DEN PROLOGUS.

Tweede zang
Uranus[aant.]

Nu wil ons leenen,
   O Licht, uw vlucht!
En voer ons henen,
   Gij, Zee van Lucht!
De weg is donker...
   Maar zie, daar blonk
Een ver geflonker,
   Een flikkervonk!
Wat Dwaalstar wemelt,[aant.]
Op 't blauw gehemelt'

Als goud gestipt,
Vijf duizend jaren
Uw vorschend staren,
O Mensch, ontglipt?
Daar komt zij, zwevend
Aan Castors voet,
Een schijnsel gevend[aant.]
Van vreemden gloed.
Want steeds verscheelen
In licht en pracht
De feestjuweelen
Op 't kleed der Nacht,
Meer onderscheiden
In kleur en tint
Dan ge op uw weiden
De bloemen vindt!...

Zie, statig drijvend[aant.]
Verschijnt zij daar,

Een kring beschrijvend
Van tachtig jaar!
Hoe onbeteugeld
Onze ijzren tent,
Door stoom gevleugeld,
Het ruim doorrent,
Haar vlucht, gemeten
Aan zùlk een vaart,
Zou kruipen heeten
Door 't slijk der aard...
Zij vliegt om de assen[aant.]
Met stormgeloei.
Ik zie haar wassen
Met snellen groei.
Gij, zoo reusaardig!
Hoe klein wordt nu,
Haar roem onwaardig,
Onze Aard bij U!
Toen 't woord des Heeren
U w kogel goot,

Werd tachtig keeren
Hààr vorm vergroot!
Naast ùw gevaarte
Woog achttien maal
Hààr eigen zwaarte
In 's Eeuwgen schaal!
En, vriendlijk sprenkle
De Maan heur gloed,
Zij, de ééne en enkle
Die de Aard begroet,
Acht Satellieten[aant.]
Omcinglen hier
Uw bol, en schieten
Heur flikkervier,
Uw wandling deelend
Door de eeuwen heen,
Als kindren, spelend
Om moeders schrêen!
Wat wolk omdwaerelt
Mijn zinnen dus?...

Ontfang mij, Waereld
Van U r a n u s !

De tocht is voleindigd,
de bede verhoord:
Een andere schepping
ontsluit mij haar poort.
Maar blinddoekt die nevel
nog altijd mijn oog?
't Is duister beneden,
't is donker omhoog.
Ik strompel vóóruit... Voert
de Nacht hier gebied?
'k Zie vormen noch kleuren
in 't dommlend verschiet.
Ik wacht op de ontwaking
dier kille natuur,
En 't is of ik jaren
doorwaak in één uur.

't Moest dag zijn... maar ginds, waar
de zonne moest staan,
Een ster als een graflamp...[aant.]
en 't scheemren houdt aan!

Lieflijk is het Schemer-uurtjen,
na den drokken, zwoelen dag,
Als het suizend avondwindtjen
't gloeiend voorhoofd koelen mag,
Als het marktgewoel der waereld
met zijn laatsten wanklank zwijgt,
En de psalm der nachtegalen
trillend naar den hemel stijgt;
Als die hemel al zijn oogen
opent, en ter-neder-ziet
Met een glimlach die beteekent:
‘God, ùw God, vergeet u niet!’...

In 't vertrouwlijk Schemer-schijnsel
worden alle hoeken rond,

Slaapt de Zorge, poost de Zonde,
sluit zich de open zielewond.
't Beter Ik hervindt zich-zelven,
luistrend naar zijn harteklop.
't Bloemtje' in dauw, de Hoop in tranen,
luiken in de lommer op.
Schijndoôn roepen uit de diepte:
menschen, wenschen, lang niet meer.
Vriendlijk zet uw zaalge Moeder
zich in 't oude hoekjen neêr.
De Eerste Liefde, jong als immer,
fluistert zacht: ‘Herkent ge mij?’
En de geur der witte rozen
waait u met haar schim voorbij.
Of - Verbeelding, fee der Toekomst,
vult op nieuw met gouden draân
't Losgereten spinrag-weefsel
uwer schoonste droomen aan,
Bouwt paleizen in de wolken,
of een hemel, die begint

Bij een drempel-groen van mirten,
bij het wiegjen van een kind!

In de scheemring zag de Geestdrift
allereerst haar Ideaal.
In de scheemring bad de Twijfel
't ‘Onze Vader’ d' eersten maal.
Welkom ons, gij wensch des Dichters:[aant.]
‘mocht het soms, bij 't hoogst genot,
‘Liefelijke Scheemring wezen
‘in Uw zalig Huis, o God!’

Maar de droom hebbe een eind, en de scheemring een grens,
En het oog kenne en kieze zijn wegen!
Elke zegen van God is een licht voor den mensch,
Maar het Licht alleerst is een zegen.
Wij behoeven den Dag, met zijn zichtbaar heelal,
Waarvan hij-slechts de lijnen ons teekent,
Dat hij tint met zijn stralen, zoo rijk overal
In oneindige kleuren zich brekend.

Wij behoeven den Dag, met zijn glans en zijn gloed,
Om ons rustloos aan d' arbeid te wijden,
Voor het graan op ons veld, voor de warmte in ons bloed,
Voor den moed in ons hart onder 't strijden!...
Hoe verkwikkend het licht, na den slaaploozen nacht
Bij uw smart of uw kranke gesleten,
Na den nacht van den brand, of de oneindige wacht
Op de klip, waar uw kiel is gespleten!
't Was de kreet der Natuur, die op 't bloedige veld,[aant.]
Van het tastbaarste donker omgeven,
Eens tot Jupiter klom uit de ziel van den Held:
'Geef ons Licht! laat bij 't Daglicht ons sneven!'
Ach, het droefst wat verbeelding zich schilderen kon,
Dàt 's een waereld met floers overtogen,
Dat is de appel gegraven uit de oogen,
Of de hemel beroofd van zijn zon!

Toch, gij U r a n u s der Scheemring!
Zijt gij geen geheel beroofde:
'k Zie de zon... Maar - hoe veranderd!

Bleek en met ontkroonden hoofde!
Langs een baan van viermaalhonderd
Millioenen mijlen, trekken
Schaarsche stralen, zwakke boden,
Om het dolend kind te ontdekken.
Ginder staart de Zonne-Moeder,
Maar hoe onherkenbaar verre!
Van een Sterren-Koninginne
Weggeslonken tot een sterre.
Zien hier schepslen met ònze oogen,
Ach, wàt zien ze?... In de eevnaar-streken
Dag en Nacht, al even treurig,
Heerschende om de honderd weken.
Aan de polen - twintig jaren[aant.]
't Rijzend zonlicht, nauwlijks stralend,
Twintig andre trage jaren
't Zonlicht, zonder purper, dalend!
Dan - is 't Nacht!... een zwarte, blinde,
Als de Chaos-nacht, de aâloude,
Veertig jaar op d' ijs-troon heerschend

Met de geesselroê der koude!
Waar' de Menschheid h i e r gebannen,
Wat geslachten kwijnden henen,
Als de schimmel in een kerker,
Nimmer door den dag beschenen,
Droevig luistrend naar de saga
Van een wonder, L i c h t geheeten,
Uit de prille jeugd der grijzen,
Kort genoten, nooit vergeten!...

Hier bestaat
Geen Vroeg of Laat!
Nutloos hier de zonnewijzer:
Zonder schaduw roest het ijzer
Op de doode cijferplaat.
Avondstond noch Dageraad,
Trouwe wachters, wier verschijnen
Aan de hemelsche gordijnen
Ons van 't keerpunt vergewist,
Dat de Rust van d' Arbeid splitst.

Hier, geen wissling der saizoenen,[aant.]
  Waar de magerte des velds
  Bibbert in de winterpels.
Kan hier ooit een grasjen groenen?
  'k Zoek vergeefs in 't grauw verschiet
't Wazig dons der eerste kruiden:
  Sneeuwwit klokjen aan den vliet,
Dat òns voorjaar in komt luiden!
  'k Wensch u hier - maar vind u niet.
Roosje'! ik zie u niet ontluiken;
  Meerle! ik mis uw welkomstlied
In de jonge meidoorn-struiken;
En ik zie uw tak niet duiken,
  Boogert! onder 't zomerfruit,
  Zwellende zijn bloesems uit.
Kranst Pomona hier een outer?
Zal hier ergens 't blanke kouter
  Snijden door de vette kluit?
Wààr kan hier met zilvren hoornen
  't Zuivelvee door klavers gaan?

Wààr strooit tusschen 't rijpend graan
God Zijn muschkens hier hun koornen?
Akkerveld noch voorraadsschuur,
Hoop noch Orde, Gang noch Duur,
Die de levenswerking reeglen;
En de Godspraak der natuur
Hier een boek met zeven zeeglen!...

Moederaard, die ik verliet!
Neen, uw kind behoort h i e r niet!
Voor o n z e ' aanleg uitgelezen,
Anders, moet die waereld wezen,
Die ge als Meerdre hulde biedt!

Derde zang
Saturnus[aant.]

Wat wondere kogel wordt ginder bewogen?[aant.]
Een waereld, zich wentlend in blauwenden gloor,
Gevat in een Ring, verdrievuldigd voor de oogen,
Die vrij haar omcirkelt, in 't eigenste spoor!
Haar middellijn is 't, reeds bekoeld en versteven,[aant.]
Toen 't lichaam dier waereld nog dampte in den gloed,
Gescheurd van de moeder, om steeds haar te omzweven,
Een schaduw slechts wisslend, tot eenigsten groet![aant.]

S a t u r n u s , gij zijt het!...
Gij drijft aan mijn voeten.

Ik nader. Hoe traag trekt ge, als aarzlend, mij aan![aant.]
Gij, zijt gij afkeerig den vreemdling te ontmoeten?
Of wenkt ge een bedroogne terug op zijn baan?
Is 't Betere Land, dat onze Aard' zal beschamen,
Gevonden? Gij, honderdmaal grooter dan zij,[aant.]
Draagt gij 't Paradijs waar de mensch zal heraâmen,
Aan 't hart als een bloem? Gaat het open voor mij?
Daar treedt reeds de zon door de nevelgordijnen -[aant.]
Hoe verre!... En hoe lustloos volbrengt zij heur plicht!
Spaarzamelijk werpt ze in den schoot der woestijnen
Een aalmoes van warmte, wat sprankels van licht.
Ik ijl naar de meiren, daar ginder weêrspieglend...
't Zijn sneeuwzeën, poelen van slib, heinde en veer'!
'k Dacht Alpen te aanschouwen, hun mastbosschen wieglend...
't Zijn bergen van lucht, grauwe spooksels, niets meer.[aant.]

En waar ge, o Waereld
Van dras en damp,
Nog bloeit, wat voert gij
Een harden kamp!

En waar uw bodem
    Naar d' onze zweemt,
Dan nog, uw hemel
    Voor ons, hoe vreemd!
't Oog, van d' equator,
    Dààrheen gewend!
Wat balk doorsnijdt daar
    Uw firmament?
Een boog, o wonder!
    Komt opgedaagd,
Die op zijn ronding
    Uw koepel draagt.
Maar werp ik, wijkend
    Van d' evenaar,
Een blik naar boven, -
    Hoe anders dààr!
Geen balk nu langer;
    Maar hemelhoog
Rijst, op twee zuilen,
    Een zegeboog!

En statig wandlen
    Langs de eerepoort
De zon, de starren,
    Acht manen voort![aant.]
't Is als bemaalde
    De Zomer-zelf
Met vuur den zijwand
    Van 't Ringgewelf -
Totdat... daar achter
    De zon verdwijnt,
En al 't verguldsel
    Verschiet, verkwijnt,
De boog als dreigend
    Zijn armen strekt,
Millioenen mijlen
    Zijn schaduw rekt:
Een kleurlooze Iris
    Niet ongelijk,
Een zwarte voordeur
    Van 't Schimmenrijk!

Nu zijn 't Nacht en Winter die regeeren,
Vijftien lange jaren achteréén.
Bosch en boogert rillen, stormen scheeren
Snijdend over 't eenzaam braakland heen:
Tot de laatste stoppelen en takken
In de stille sneeuwzee ondergaan,
Even als de dobberende wrakken
In de kolken van den Oceaan.
Lente's jaardag keert; maar 't is 't verjaren
Van een doode, slapende in haar graf:
Weenend moogt gij op haar tombe staren,
Ach, zij werpt het lijkgewaad niet af.
't Is één Woest-en-Ledig om u henen,
Of hier nooit een grasjen had gebloeid,
Droever dan de puinhoop, op wiens steenen
Toch het klimop der Herinnring groeit.
Droeg deez' Scheppings-bladzij', dicht beschreven,
Meê heur bloemenletters, wit en rood,
Zie, Gods handschrift is er uitgewreven...
Slechts de zegelstempel van den Dood!

Wààr, o zonne! zijt gij heengevloden?
Naar de keerzij' dezer wildernis:
's Waerelds weêrhelft heeft u opontboden,
Nu haar rouwtijd doorgeworsteld is.
Maar als zij, na lange krachtsvervalling,
Pas door u verjongd werd, herbezield,
Ziet! in ijs en onweêr keert de balling,
Die weêr vijftien jaar uw werk vernielt!

Zoo hier de Menschheid leven moest,[aant.]
het leven werd haar sterven!
Een herberg vond ze, een woning niet,
gedoemd tot rustloos zwerven.
Wààrtoe met steen en kalk gezwoegd
aan hutten en paleizen,
De lendnen immer opgeschort,
gereed om weg te reizen?
Gereed om alle vijftien jaar
aan àndre waereldhoeken

Een bete broods, een bulster stroo,
   een straaltjen lichts te zoeken?
Mij dunkt, ik z i e de karavaan[aant.]
   dier eeuwige Nomaden,
Met luttel have, en ploeg, en spâ,
   en - zwaarder zorg beladen!
Halfnaakte kindren op den rug
   der moeders; dorre grijzen,
Die, stromplende op den pelgrimsstaf,
   d' aâlouden reiskoers wijzen;
Lang door de kranken nageschreid,
   die onder weg bezwijken -
Een weg, geteekend met een lijn
   van onbegraven lijken!
Ik z i e ze trekken, altijd weêr,
   als dichte sprinkhaandrommen!
Wat dalen in- en uitgestapt,
   wat zeën doorgezwommen!
In 't eind, de pinnen uit den grond!
   de tenten uitgevouwen!

Geworsteld met de gierigheid
der dooiende Landouwen!
Gewoekerd met den korten Dag
van vijf gewiekte stonden,
Die d' arbeid storen, in zijn vaart
door tastbren nacht gebonden.
Als stroomen, naadrend van alom
in onweêrhouden bruizing,
Zóó vloeien al de takken saam'
der bonte Volksverhuizing.
De stammen hoopen zich op één,
in hongersnood en toren,
Elkaâr betwistend elke bron
en d' eersten handvol koren!...
Neen, h i e r geen saamgeschakeld snoer
van koninklijke steden,
Met nijvre dorpen geschakeerd,
gebouwd op tucht en zeden!
Geen Volk, vereend door één belang,
dat rechten deelt en plichten,

Met vriendenhaard en huisaltaar,
die de armste hut verlichten!
Verbrokkling hier van Gave en Kracht;
een Vreemdlings-oord der tranen:
Barbaarschheid in haar middernacht -
Wandalen en Alanen!

Neen, wij kùnnen niet verscheuren
Wat ons God heeft ingeplant,
Wij, uw zegen niet verbeuren,
L i e f d e t o t h e t V a d e r l a n d !
Zwerven elders heidenhorden
De Aarde rond in wilde jacht,
Dierbaar zijt gij òns geworden,
Erfgrond van ons Voorgeslacht!
Ons, der Vaadren schuldenaren,
Voor den bloedstroom in onze aâren,
Voor de vruchten van hun zweet,
Van hun leven en - hun leed,
Die wij op hunne asch vergaâren!...

Immer blijft het Land ons lief,
Waar we een teedre Moeder vonden
Die ons tot de doopvont hief;
Waar onze eerste schreden stonden,
Waar voor 't eerste werd gesmaakt
Wat een ziel gelukkig maakt!
't Land is 't, waar uw gretige ooren
De allereerste klanken hooren
Van het groote Lofakkoord:
Waar ge, op groene zooden, luistert,
Wat het praatziek windtjen fluistert
Van zoo menig lustwarand
In der Feën wonderland;
Waar gij, door de bladgordijnen
Van de hooge linden heen,
De eerste starren ziet verschijnen,
En ze toeknikt, één voor één;
Of, nieuwsgierig, 't oog laat dwalen,
Als daar over groene dalen
't Regenwolkjen henenvaart,

Of ge 't plekjen kunt bespeuren
Daar de boog der Zeven Kleuren
    Met zijn voeten rust op de aard;
    Waar ge dartelt, waar ge kout,
Met de vlinders die er spelen,
Met de vogels die er kweelen,
    Met de boomen van het woud;
    Waar het zalig lentgenot
't Jonge bloed zoo snel doet woelen,
Bij een onbestemd gevoelen:
    ‘God in Alles, 't Al in God!’...

    Neen, wààr ook in later tijd
    's Hemels zegen ons verblijd',
Onder alle zegeningen
    De eereplaats aan 't éénig Oord,
    Dat ons stéédS heeft toebehoord,
Oud - als de oudste erinneringen!
    Doodt de Heidensche S a t u r n
Al zijn kindren, w i j bewaren

In Herinnrings marmren urn
De assche hier der schoonste jaren!
Want h i e r hebben we u doorleefd,
Paradijs der Jonkheids-droomen!
't Zijn nog altijd de eigen boomen,[aant.]
Door wier kruin de Godstem zweeft,
Eens door 't schuldloos kind vernomen;
En geen plekjen, wáár wij komen,
Dat niet zijn geschiednis heeft:
De eerste Poëzy van 't harte,
't Morgenlicht van 't Ware en Schoon',
Stralend van den Hemeltroon;
Eerste Liefde's vreugde en smarte,
Eerste Glorie's lauwerkroon!...
Hier-slechts, waar de geest ontwaakte,
Voedsel vond, zijn banden slaakte,
Rijpt de gave, wast de kracht!
Tucht en Orde houdt er wacht,
Handhaaft de Éénheid in 't Verscheiden',
Sluit in allen de enklen in,

En maakt vorst en dienaar beiden
Zonen van één Huisgezin!
Hier, waar wij de k i n d r e n kenden,
Kennen wij de m e n s c h e n ! Hier
Zien we een Heilig Albestier
't Rad van 't schijnbre Toeval wenden:
Want der Menschen loon en lot
Zien we er worden uit - hun werken.
Elders - zien wij d' Eeuwig-Sterken,
Den Jehovah-Zebaoth:
Hier - een Alvoorzienig God,
Liefde-, Licht- en Levensader,
Onze en onzer kindren Vader!

Ons geen staâge Pelgrimsbaan,
Immer weêr naar vreemde kuste!
Waar ons wiegjen heeft gestaan,
Toen ons de eerste sluimer suste,
Mogen we eens ter laatste ruste
Tot der oudren slaapsteê gaan!...

Waar wij de eêlste banden vlochten,
Onze beste werken wrochten,
  In de sfeer die God ons gaf,
Waar wij m e n s c h e n worden mochten, -
  Kniele 't Nakroost op ons graf,
Dekke zacht ons 't lijkgesteente,
Wekke eens de Engel ons gebeente!

  Moederaard, die ik verliet!
  Neen, ùw kind behoort h i e r niet.
Voor ónze' aanleg uitgelezen,
Anders, moet die Waereld wezen,
  Die ge als Meerdre hulde biedt!

Vierde zang
Jupiter[aant.]

Wie ziet daar uit heur verre sfeer,[aant.]
   Van zacht-geel licht omgloeid,
   Waar 't goud in 't zilver vloeit,
Op onze Zonnekindren neêr,
Als vergt zij aller hulde en eer?
Wèl mag zij 't vergen, Reuzenster,
   Verkoren Hoofdplaneet,
Die naar den God der goden heet,
   Gekroonde J u p i t e r !

Als ooit de Zon heur troon verliet,
Z i j erfde troon en rijksgebied!
Als de Almacht dit gevaart'
In vijftien-honderd stukken sloeg,
Ware elke gruizel groot genoeg
Een herberg voor onze Aard'!
Maar dat verhoede
De Alwijze en Goede!
Want hier - zou Hij 't blijven voor schepslen als wij?
Zie opwaards! de zon drijft in wolken voorbij,[aant.]
Een hoornen lantaren, zoo glansloos, zoo droef,
Den grond nauw beroerend van de eindlooze groef!
En kòn zij 't, wat bracht zij voor wisseling aan
Op 't vlak van een Bol, die nauw helt op zijn baan?
Hoe lang en hoe ver zich deez' waereld bewoog,
Haar polen staan pal, één omlaag, één omhoog.
Zie! ginder een Winter, van eeuw en tot eeuw
Stom, roerloos, versteend, op zijn praalbed van sneeuw.
Of elders, een blijvende Lent', maar een beeld
In doodverf: geen licht dat er kleuren penseelt!

Hier, 't I m m e r - O n v r u c h t b r e , in een doodskleed gehuld,
Ginds, de E e u w g e B e l o f t e , die nooit wordt vervuld!
Woont elders een Zomer, hoe rijpt hij zijn kruid?
Hoe stooft, in de scheemring, die Halfzon zijn fruit?
En vraagt hij nooit zorgen, en geeft hij altijd,
Dan bloeit hij niet op uit het zweet van de Vlijt;
Dan dooft hij des Arbeids bezielende sprank:
Die maait zonder zaaien, geniet zonder dank!
Traag, treurig Eéntonig! te vaker herhaald,
Nu telken vijf uren de Dag is gedaald!
Te langer gerekt, waar de dansende Horen,[aant.]
Bij maanden van jaren, de vleuglen verloren!

Kón toch misschien het kroost der Aard
Die wijde Waereld niet bevolken?
Het andwoord.... geven de wolken,
Op eenmaal dreigend saamgegaârd
En vliegend in wilde vaart!
Wat doet den hemel kraken,

Den bodem golven onder mij,
Of àlle stormen bij 't ontwaken
Waanzinnig uit hun kerker braken?...
Mijn Leidsman, sta mij bij!
Wat ooit op Aarde orkaan mocht heeten,[aant.]
't Wordt zuiderwind en zéfierzucht
Bij wat hier rondspookt in ùw lucht,
Gij Stormkaap der Planeeten!

E e n s t o r m o p 't l a n d !... Ik ken zijn stem,
Maar half gedempt: ik wil hem hooren
In vollen toren -
Op onze A n t i l l e s vind ik hem![aant.]
Daar rukt hij aan,
De blinde orkaan,
Om de aarde met water en vlammen te slaan.
Daar komt hij, bij wolkbreuk en dondergeluid,
En slingert zijn stroomende vlagen
Zijn hoekige bliksemen uit!

En de Aard, met bang vertsagen,
Houdt spraakloos d' adem in,
Rillend bij zijn geesselslagen,
Een getuchtigde slavin!

Eensklaps op de volle pracht
Van een Mexikaansche hemel
Volgt een Algemeene Nacht,
Zonder maan of stargewemel;
En door de eeuwge Lente heen
Wandelt op eens met verwoestende schreên
't Aaklige spooksel des Winters!
Wouden, met steeds jong geblaârt'
Zestig eeuwen lang gespaard,
Scheuren tot spattende splinters,
Of tuimlen ontworteld ter aard'!
Steenen wallen
Schudden, schokken;
Torens, kerken,

Wagglen, vallen,
Kleeplend met de kopren klokken
Als van schrik!
Vlijt's en Arbeid's wonderwerken
Zwichten voor het Recht des Sterken
In één oogenblik!
En waar gistren de oogen rustten
Op een Eden frisch en blij,
Levendige schilderij
In een lijst van groene kusten,
Nu - Verwoesting overal,
Eén, afgrijslijk, Hinnoms-dal!
Armen, zonder huis of hut,
Tot op 't naakt toe uitgeschud,
Weenen zich het licht uit de oogen,
Bij de dooden neêrgebogen,
Dooden, slapende op de straat,
Zonder kist of lijkgewaad!
Andren, met bebloede vingren,
Daar zij 't puin op zijde slingren

Met een stomme beê tot God,
Wroeten naar het overschot
Van een vader, van een broeder,
Van een gade, van een moeder,
Van een éénig troetelkind,
Pas geboren,
Toch verloren,
't Zij men 't vindt, of niet en vindt!
En het huilen van den wind,
En het woeden
Van de vloeden,
Van de donders, slag op slag
Rollend dat de rotsen schudden,
't Loeien der verschrikte kudden,
Menglende in het wee en ach
Van der menschen rouwgeklach, -
't Klinkt verward door wolken henen
Van stof en steenen...
Zijt Gij verschenen,
Gij, Jongste Dag?

E e n s t o r m o p zee!... Gij kent zijn macht,
Maar half bedwongen: wilt ge aanschouwen
Hoe àl zijn krachten zich ontvouwen?
Ziet toe, wat op de Indische waatren u wacht!
De lucht is klaar:
Slechts hier en daar
Wordt de stuurman een koperen wolkjen gewaar,
Een rosse damp, met vogelvlucht
Voortijlend door de lucht...
Tot op eenmaal 't azuur van den hemel verbleekt,
En een huivring de golven doorbeeft,
Bij een aaklige stilte, als de rechtzaal doorzweeft,
Eer de vierschaar het doodvonnis spreekt.
Daar schiet onverwachts van het broedende Zuid
De boô der Vernieling, de Wervelwind, uit.
Daar rollen op eens op d' ontroerde' Oceaan
Vijf, zes hooge baren, als bergketens aan,
Door diepten gescheiden, zoo zwart als het graf,
En schuddend het schuim als lawinen zich af,
Zich heffend, zich krullend, een muur van kristal,

Voorover zich stortend, met dondrenden val!
Ei, ziet nu die schepen,
Geharnaste ruiters der waatren weleer,
Uit koperen monden gebiedend van veer'!
Zij trekken niet langer hun glinstrende streepen
Op 't spiegelglad meir,
Benard nu, benepen,
Gesold op en neêr!
De bliksem slaat in, en met daavrend geweld,
Geknakt als een riet, ligt de mastboom geveld.
Nog wappert het fokzeil: 't vliegt weg in den wind,
Als speelgoed gerukt uit de hand van een kind.
Aan flarden de touwen!
Aan stukken het roer!
Gewoel en rumoer,
Geroep van den vlootvoogd, gejammer der vrouwen.
De loeiende golven bespringen 't verdek,
Aan bakboord, aan stuurboord, en spuiten door 't lek.
De vijand is boven, de vijand is onder,
Alom is de vijand!... Vergeefs gaat de pomp!

Het schip helt op zij', een ontredderde romp!
Één snijdende gil, overstemd door den donder -
Nog even een stip -
Voorts, niets meer dan - de Afgrond!... Gezonken is 't schip!
De zee heeft hare offers bedolven;
En woest als een leeuw die daar hurkt op zijn buit,
Zoo schudt zij heur druipende golven,
En brult haar verwinnings-kreet uit!

Toch, de storm op het Land, en de orkaan op de Zee,
Drijven over. Dan keeren de kalmte, de vreê!
En straks bloeit weêr de kust; 't nieuwe woud vult zijn kruin;
De oude steden staan op, als verjongd uit heur puin.
En de spiegel der zee keert glimlachend terug,
Of er niets waar' gebeurd, zonder breuk, zonder rimpel,
En weêr scheert haar het schip, als de zwaluw zoo vlug,
Met den wind in zijn zeil en de zon op zijn wimpel!
Want de spin boet heur web, en de Mensch heelt zijn werk....
't Leven is den Dood te sterk!

Maar op deze J u p i t e r
Nooit de ruste, nergens vrede!
Stormen, stormen, heinde en ver',
Met een onverzoenbre veede!
En, zòò soms de krijg verpoost,
Wie is hij, die wèlgetroost
't Hoekjen van den haard zal bouwen,
Stéédsde dreiging boven 't dak?...
Arme vogel, aan wat tak
Kunt ge uw nestjen toebetrouwen?

Sombre Planeet!
Immer in dreigende wolken gekleed,
Jupiter waardig,
Houdt gij uw stormen en vuurpijlen vaardig.
Had' ooit het lot
Hier ons verwezen,
Machtige God!
Werdt Ge als de Liefdrijke God nog geprezen?

Lieten wij 't los,
't Schrikbeeld des grammen
Heidenschen Gods,
Slingrend ter wrake zijn doodende vlammen?
Toornige schimp
Grauwt op Zijn voorhoofd, van rimpels doortrokken;
Schudt Hij de lokken,
De Eeuwige Olymp
Davert, en bleek in hun schuilhoek gevloden,
Siddren de goden!
Menig geslacht
Heeft zich den Schepper niet anders gedacht.
Rolde de donder, dan brulde Zijn toren,
Flitste de bliksem, dan snerpte Zijn roê!
't Schepsel stak, angstig, in wanhoop verloren,
Smachtend de machtlooze handen Hem toe.
't Onheil te weeren?
De Almacht te ontwaapnen? den bliksem te keeren?
‘Dwaasheid!’ vooruit was dat vonnis geveld.
Honende kreeten[aant.]

Begroetten den Held,
Die zich het waagstuk het eerst zou vermeten.
Toch was dat waagstuk geen schennige waan,
Koortsig in 't brein van een Titan ontstaan.
Denken en trachten,
Studie en strijd,
Slaaplooze nachten,
Hadden 't doen rijpen, gebeden 't gewijd.
Ziet, daar verschijnt hij, de Ontdekker! Zijn oog
Blikt naar omhoog:
‘God der Natuur! o bekroon mijn verlangen!
Gij die het weet, geen zelfzuchtige wensch,
't Heil van den Mensch,
Prikkelt mijn streven.’ - En 't doodsbleek der wangen
Wordt van den vuurgloed der geestdrift vervangen.[aant.]
‘Herwaards de stang!’
En daar verschijnt ze - als de Koperen Slang
Voor wie gelooven
Teeken des heils - op den Tempel, daarboven!
Hoog van den nok, als beschermd door het kruis,

Doet hij de strook langs het Heilige Huis
Nederwaards slingren,
Dalen in de aard,
Waar zij zich vastklemt met ijzeren vingren...
't Volk staat nieuwsgierig in 't ronde geschaard:
De ouden van dagen
Schudden het hoofd, en met spottende vreugd
Schatert de jeugd.
't Is een gemurmel van klagen en vragen:
‘Zal dan een mensch aan een draad van metaal
Vangen en dwingen den hemelschen straal?
Voerde niet de enkele hand van een kind
Eerder den woedenden leeuw aan een lint?
Majesteits-schennis!
Onrijpe vrucht van den Vloekboom der Kennis!
God zal het wreken: Hij komt ten gericht!’...
Ziet toch, daar schemert
Eensklaps het licht:
't Onweêr rukt nader - het wandelt en wemert
Boven de Kerk,

Lokpunt der wolken van 't zwavelig zwerk!
Hoort! zij ontploffen:
't Bliksemvuur blaakt!
Daar volgt een slag, waar de hemel van kraakt -
't Heiligdom Gods is getroffen!...
Dicht naar den muur stuwt de menigte, en ziet -
Daar is wel waarlijk het wonder geschied!
't Vuur van den bliksem, de elektrische stroom,
Is door den leider gevoerd aan den toom,
Om zich te ontladen
Diep in den vochtigen bodem beneên,
Zonder tot zelfs aan het spinweb te schaden,
Vlechtend heur draân over 't bliksempad heen!...
Daar leeft een God, die den heldenmoed loont:
F r a n k l i n ! uw naam is voor eeuwig gekroond.[aant.]

Maar in déze Stormwoestijn
Waar de stralen eeùwig kruisen,
Zou de Kunst onmachtig zijn!

In wat kazamatten-kluizen
Bomvrij tegen 't haaglend vier
Moesten hier
De strijders huizen!...
Of, is 't waarheid, staat mijn voet[aant.]
- Als op aarde werd vermoed -
Hier aan d' ingang eener Waereld,
Half nog schuilende in den vloed,
Chaos, die nog gist en dwaerelt,
Wachtend, zooals de Aarde eenmaal
Na dat allereerst: ‘Er worde!’
Op den geest der heilige Orde,
Op des Levens zonnestraal?
Waaien zuiverende stormen
Over de oppervlakte heen,
Waar onzeekre Levensvormen
Komen, gaan, te zwak, te kleen, -
Niet verdelgd, verdaagd alleen?
Arbiedt hier een Godsgedachte
Die pas half verwerklijkt is?

Zoekt ze een vorm? Ontvouwt de Almachte
Straks hier Zijn geheimenis?...
Als de vrucht in heur omwindsel,
Kiemt een Paradijs misschien
In dit onvolwrocht beginsel,
Reeds voor 't Godlijk Oog te zien!
Want - elk aangevangen Leven,
Schijnbaar reeds 't verderf ten buit,
Rijpt, en treedt zijn doodcel uit,
Om in 't eind zijn vrucht te geven!

Hartverkwikkend woord,
Woord van troost en vrede!
'k IJl bemoedigd voort,
Want ik draag u mede.
Hier, maar ook op Aard',
Waar veel stormen varen,
Waar we op raadslen staren,
Zijt gij schatten waard!

Vaak in 's harten grond
Wil een Lied beginnen:
Eensklaps zwijgt de mond
Voor d' orkaan daar binnen.
Hoe toch - 'k weet het niet -
Is hij opgestoken?
Halfweg afgebroken,
Sterft vaak 't Beste Lied!

Vaak aan d' eêlsten boom
Komt het Bloesemknopjen
Met een stillen schroom,
Drinkt het morgendropjen,
Vangt wat licht en lucht,
Maar - de stormen knallen:
't Bloemtjen is gevallen,
't Rijpte nooit tot vrucht!

Vaak met wee en smart
Wordt een Kind geboren;

Maar dat jonge hart
Laat geen polsslag hooren.
't Kwam alleen, o Dood!
Uw geheimnis leeren,
Om tot de aard te keeren
Uit den moederschoot!

Zijn er in 't verschiet
Elyzeesche dreven,
Waar 't gebroken Lied
Zingend zal herleven?
Waar de Bloem zich windt
Uit verstorven stengel?
En de bloeiende Engel
Uit het doode Kind?

Neen, Vernietiging
In Gods Rijk is logen!
Wat bestaan ontfing,
Wordt voor 's Makers oogen,

En wat wordt, zal z i j n .
Niets gaat ooit verloren,
Eeuwge! uit U w tresoren:
S l e c h t s d e D o o d i s s c h i j n !

Moederaard, die ik verliet!
Neen, ùw kind behoort hier niet.
Voor ónze' aanleg uitgelezen,
Anders, moet die Waereld wezen,
Die ge als Meerdre hulde biedt!

Vijfde zang
Mars[aant.]

Gelijk wanneer een moedig Emigrant,
Den vrekken grond van zijn geboort' begevend',
Zich opmaakt naar een beter Vaderland,

En nu, d' Atlantische' Oceaan doorstrevend',
Vele eilanden in 't ronde ziet verspreid,
Maar rustloos naar zijn E l - D o r a d o stevent:

Dus, wenschend naar een Land der Heerlijkheid,
Doorklief ik, op de onzichtbre wiek gedragen,
Het ruim dat M a r s van J o v i s kogel scheidt.

Wat zwerm van waerelden, die 'k op zie dagen,[aant.]
   Doorwandelt heel die schijnbre woestenij,
H i e r - 't dampomhulsel over 't hoofd geslagen,

   G i n d s - flikkerend in zilvren feestkleedij!
Als kindren, die in wedloop zich verblijden,
   Omdansen zij de Zon in lange rij,

Soms paar aan paar; dan van twee andre zijden
   Allengskens naadrend, tot ze elkanders baan
Ten slotte in 't aangewezen punt doorsnijden,

   En weêr, voor eeuwen, uit elkander gaan! -
Wat wil dat eindloos zoeken, volgen, vlieden?
   Wat schudding, wat vijandige vulkaan

Verbrokkelde tot kleine a s t e r o ï d e n
   Ontzachlijke Planeeten? En wannéér?
En welk een herberg kunt ge ons, menschen, bieden?

Gij, zwerfsters! Waereldgruizels! of veeleer
Bouwstoffen voor nog latere Planeeten,
Maar nu, voor ons, koloniën, niets meer,

Te klein vaak om een koninkrijk te heeten! -
Als gij het Menschdom splitsen moest, de band
Der Eenigheid lag van elkaâr gereten:

Geen Volken reikten zich de broederhand,
Gescheiden door een kloof, niet te overkomen,
Elkaâr voor immer vreemd, hoe nauw verwant!

Vaartwel! Bij u is 't Land niet mijner droomen!...
Zelfs Gij niet, die daar vonkelt, rood als 't bloed[aant.]
Dat hij, wiens wreeden naam gij draagt, doet stroomen,

Gij, M a r s ! - Geen hope spelt uw purpergloed!
Wel zweemt gij 't meest naar onze Moederaarde,[aant.]
Toch heeft ze in u haar Meerdre niet begroet.

Gij hebt haar sneeuw - maar ook haar bloemengaarde?
Haar winter, twéévoud - ook haar zomerpracht?
En zoo ge in starrenglans haar evenaarde, -

Haar schoone Zon, met vòlle levenskracht,
Die mist ge, bij twee-derden van haar stralen,
Door Warmte en Licht ten hàlven slechts bedacht.

Zij kon, met al uw heuvelen en dalen,[aant.]
Tot zevenwerf u bergen in haar schoot....
Uw eigen kroost moog' vrolijk ademhalen,

Voor T e l l u s ' kindren hebt gij plaats noch brood!

T e l l u s ' kindren al te saam'
Moeten op één Waereld wonen.
Al haar dochteren en zonen
Heeten naar heur Moedernaam.
Hoe verscheiden, één Geslachte
Zijn ze, ééne enkle Godsgedachte,

Één onsterflijk Schepperswoord,
Levende in millioenen voort!
Niet maar m e n s c h e n , uitverkoren
Uit die allen, 't kleiner deel,
Maar den M e n s c h , als een Geheel,
Is des Aardrijks kroon beschoren.
Schoon in andre lucht geboren
En door berg en zee gesplitst,
Naar wat ras of stam ze heeten,
Uit de groote Volkren-keten
Kan geen enkle schalm gemist.
Andre krachten en talenten,
Waar een eigen aart in speelt,
Zijn elk hunner toebedeeld,
Op zich-zelve slechts fragmenten,
Maar veréénd, des Menschdoms beeld.
Zóó, wilt gij het Huis aanschouwen,
Waar de koning troonen moet,
Laat den wakkren Meester bouwen
Uit der schuren overvloed,

Laat hem heel die mijn van steenen,
Heel dat woud
Van eikenhout,
Tras en marmer, lood en goud,
Naar zijn Ideaal veréénen!
Straks is 't al naar aart en eisch
Wèlgeordend saamgesloten,
En als uit één stuk gegoten
Praalt het Koninklijk Paleis.

Uit der Menschen duizendtallen
Leeft niet één
Zich-zelf alleen:
Dùs de Volkren, groot en kleen -
Allen zijn bestemd voor allen!
Daarom moeten ze eens elkaâr
Naadren, kennen en waardeeren,
Liefde leeren, Leven leeren,
Als één Priestervolk des Heeren

Offrend op één dankaltaar -
Louterend elkanders waarde,
Ruilend, bij het goed der aarde,
Al den schat van Hart en Geest,
Kennis, Kunsten, Gunsten, Gaven,
Die ontwikklen en beschaven,
Diensten, Deugden allermeest!

Wáárom dan, zonen[aant.]
Van 't zelfde Huis!
Nog Burgeroorlog
En Krijgsgedruisch?
Wat meet ge elkander
Vergramd van ver',
Den naam benijdend
Dier Roode Ster,
Met vlammende oogen
En tandgeknars
De vaan ontplooiend
Van d' ouden M a r s ?

Bij plaats voor allen
   En brood voor elk,
Wat leêgt de Hebzucht
   Den zwijmelkelk,
Totdat zij, dronken
   Van overmoed,
Den greep durft wagen
   In 's broeders goed?
Waarom der Lafheid
   Den moed geborgd,
Waarmeê de schakal
   De lammren worgt?
Is 't s t a a l de Waarheid,
   Die 't pleit beslecht?
Staaft zeker O n r e c h t
   't Onzeker R e c h t ?...
Waar boos beginsel
   Den Krijg bereidt,
Daar wijkt de Tucht voor
   De Oneerlijkheid.

Waar schaamtlooze Eerzucht
De vaandrig is,
De Wraak trompetter
Aan 's legers spits, -
Zijn àlle Driften,
Vergroofd, ontaart,
Het trosgeboefte
Van 's legers staart!
Zie, achter C a e s a r ,
Die 't zwaard ontbloot,
Op valen klepper
Altijd - d e D o o d !
Verwoesting, slaande
Met de eigen vlerk
Gods schoone Schepping
En 's Menschen werk:
Kartouwen, flikkrend
Van bliksemglans,
Den maatslag gevend
Ten Doodendans;

De kogels, vallend
   Zoo dicht als snel,
De dobbelsteenen
   Bij 't vreeslijk spel,
Dat duizend levens,
   Bedwelmd, verwoed,
Te-samen spelen
   Om 's harten bloed!
De paardenhoeven
   In 't knikkend graan,
En hof en boogerd
   In 't vuur vergaan!
Of, waar de gruwel
   Van 't blind Verderf
Niet doortrok, eenzaam
   't Ontvloden erf:
De wieg - verlaten;
   De haard - in de asch;
De dierbre drempel -
   Begroeid met gras;

Wel wit om te oogsten
   't Gezegend land,
Maar om te zaamlen
   Geen enkle hand;
De vrucht verrottend
   Aan eigen tak;
De zwaluw tjilpend
   Op 't eenzaam dak! -
Alom de Wanhoop
   In de enge borst;
Gestremd de Handel;
   De Vaart geschorst;
Verjaagd de Muzen:
   Slechts de ééne kunst
Der Menschenslachting
   In vloekbre gunst!
Het Huis des Heeren
   Een moordnaars-hol;
De schuren - ledig,
   De graven - vol;

Veel duizend harten
Voor immer stil,
Gedood op 't outer
Van éénen wil!
Voor ééne paerel,
Wier tranenglans
De kroon moet sieren
Eens Dwingelands,
De hoofd- en hoeksteen
Van Staat en Huis,
- De B u r g e r v r e d e ! -
Verschopt tot gruis,
In minder uren
Ter neêrgeveld
Dan eens in jaren
Van rouw hersteld!...

Gij, Waereldgrooten,
Wier pennetrek

Den Krijg ontketent
   En 't bleek Gebrek!
Of gij, Beroerders
   Van 't morrend Volk,
Gelijkheid preêkend
   Met toorts en dolk!
O, zoo 't Geweten
   Nog in u leeft,
Droomt gij geen droomen,
   Waar 't hart bij beeft,
Waarbij geen sluimring
   Op de oogen strijkt,
En de Engel troostloos
   Van 't sterfbed wijkt?...

Wanneer, bij 't rijzen[aant.]
   Der Vrede-zon,
Wordt gij vernageld,
   Gij, l a a t s t k a n o n?

Wanneer? - Als de Astrea der Toekomst kan komen,
Een G o u d e n E e u w scheppend uit de E e u w v a n h e t G o u d,
Vernielend de geessels en knellende toomen,
Daar ze eindlijk den Mensch geestlijk-mondig aanschouwt.
Wanneer? - Als geen Vorsten de les meer behoeven,
Dat de Eeuwige Rechter reeds vonnist op Aard,
En i e t s van de Wet der Vergelding doet proeven,
Waar de Opstand verschijnt met de weegschaal en 't zwaard.
Wanneer? - Als de Vrede geen Volken zal schaden,
Geen schimmel der Traagheid een Kracht meer bedekt,
Nu vaak door een schok tot verheffende daden,
Charakter-ontwikkling, nieuw leven, gewekt.
Tot zóólang verdraagt een Alwijze Genade
Den Krijg, mede een dienaar dier Almacht gesteld,
Die 't licht uit den nacht lokt, het goede uit het kwade,
Den Bileams-vloek tot een zegen versmelt.
Hoe menige worstling, die bloed kost en tranen,
Bestuurd door de Hand die den draad houdt des lots,
Moest wegen op nieuw tot die Omwentling banen,
Die 't Heidendom inlijft in 't Koninkrijk Gods!

De bres, door 't kanon in den ringmuur gedreven
Die China's vierhonderd millioenen omgaf,
Werd zij niet de deur voor den Bode van 't Leven,
Die 't doodsgebeent' wekt in 't reusachtige graf?
Heeft zij op Caprera geen waarheid gesproken,
Die juichstem: ‘Niet vruchtloos, Italie! is uw strijd:
Uw zwaard heeft de boeien des Bijbels gebroken:
De Bijbel zij 't zwaard, dat Italie bevrijdt!’
Heeft Neêrland niet ook tachtig jaren gestreden
Voor 't Vrije Geweten, het Heiligste Goed?
Zoo wij niet, de Kindren, ten brandstapel treden,
De vlam werd gebluscht door der Vaderen bloed!
En wee over 't Volk, zóó verlaagd en verloren,
Dat niet, waar het aankomt op 't Eenige en 't Al,
Op 't heil zijner ziel, een: ‘God wil het!’ doet hooren
En grijpt naar het zwaard!... Het is rijp voor den val.

Maar toch, het kwade, al diende 't Hooger Macht
Ten goede een tijd, kàn niet onsterflijk wezen!

Ééns komt er, mooglijk kiemt reeds, een Geslacht,
Dat de oude wond der Menschheid doet genezen!
Dan zal die roode glans van broederbloed
In 't purperkleed der Koningen verbleeken;
Verzoenings-Engel met een vrede-groet
Wischt van der Volkren voorhoofd 't Kaïns-teeken.
Het oordeel, dat nù fluistrend wordt gehoord,
Gewetens stem, roept luide uit aller monden,
En de Oorlog, zònder lauwren nu: de Moord,
Wordt enkel nog bij 't woudgediert' gevonden!

O, dat niet spade uit e i g e n b a a t geschied'.
Wat, nu reeds, vrije l i e f d e 's werk moest wezen,
Eer de immer-nieuwe vonden op 't gebied
Van 't Naaldgeweer de Heerschers-zelf doen vreezen!
Eer 't dwaasheid werd, voor tonnen schats een heir
Te wapenen met doodelijke roeren,
Als onverwachts de Vijand morgen weêr
Een nieuw geschut, nog doodlijker, zal voeren!

Eer 's Legers bloem misschien voor d' eersten maal
Een aanval ducht, die in vier, vijf sekonden
Uit tienmaalduizend trompen van metaal
Met even zooveel schoten dreigt te wonden;
Ja, die wellicht - wie weet? - op zeekren dag
Een laatst, helsch Werktuig schept, door stoom gedreven,
Dat door geleedren heenstormt, en den slag
Beslist vóór nog één sabel is geheven!

Geen heldenstrijd, maar ook in 't heldenhart
Geen prikkel meer tot Dapperheid, zoo 't wapen
M a c h i n e is, dat uit ongenaakbre vert'
De massa's doodt als weerelooze schapen,
Geslagen door des hemels bliksemvuur,
Doorhageld als een schietschijf! - Met het blusschen
Van krijgs-m o e d dooft de krijgs-l u s t te eener uur;
En enkel Turken nog en woeste Russen,
Beneveld door hun priestren, staan bereid
Om lijdlijk 't moordend schot in 't hart te ontfangen...

Aldùs wierd de Oorlog een onmooglijkheid,
In 't net van eigen gruwzaamheid gevangen...
Neen! zóó moet hij niet eindigen! Niet dùs
Een schandedood, laag en gedwongen, sterven!
Geef hem een eerlijk graf, o Genius
Der Menschlijkheid! Nu hij nog kan verderven,
Nu hij nog machtig is, sla hem in band,
Vernietig hem, vrijwillig, voor de Poorte
Des Vredes, als een heilige offerand
Der Liefde, en - groet des Waerelds weêrgeboorte!

Och, of die blijde Morgenstond
Welhaast de wolken kliefde!
Verhaast hem, gij, die vrede vondt!
Met woord en voorbeeld Hem verkond,
Den Grooten God der Liefde!
Eerst in den eigen, engen kring[aant.]
Waar u de Alwijsheid plaatste,
Straks door heel 's Waerelds ommering,

Geen vijand meer of vreemdeling:
  Wat Mensch heet, is uw Naaste!
Het Rijk van Waarheid, Liefde en Licht,
  Met al zijn hemelschatten
Op Aard en voor heel de Aard gesticht,
  Moet àl heur kroost omvatten:
Het moet, verbreid naar wijd en zijd,
  Zijn zegeliedren zingen -
Slechts dàt is de éénig G o e d e S t r i j d ,
Waar de eêlste kracht aan mag gewijd
  Van al Gods keurelingen!

En dààrom, trekt in Gods naam uit,
  Gij Evangelieboden!
En wekt, waar gij de Paaschklok luidt,
  Het leven uit de dooden!
Werpt d' eeuwig-goddelijken straal
In 't hart van wilde en kannibaal,
  Tot elke nieuwe leerling[aant.]
Op z i j n e wijz' de daad herhaal'

Van uw Zuidzee-bekeerling,
Die, als geen inkt hem overbleef,
Zijn buskruid vloeibaar maakte,
En daarmeê d' eersten Lofzang schreef
Hem die zijn banden slaakte,
Dùs meê d' aâlouden Moord verdreef,
En speer en lans versmeedde
Tot sikkels van den Vrede!
En dààrom, zet uw arbeid voort,
Zeeploegers, jonger helden,
Gij, kroost van T a s m a n en d e N o o r d ,
Wien de erfnis van hun roem behoort
Op alle watervelden!
Vangt, waar u de innigste aandrift riep,
Gods adem in uw zeilen,
Om waar nooit meetsnoer zonk in 't diep
De nieuwe golf te peilen!
De Ontdekkings-wimpel rijze in top[aant.]
Tot tusschen 't ijs der polen,
En zoeke 't laatste plekjen op

Waar broeders zijn verscholen!
Gij, die Natuurkracht gadeslaat
En dwingt met uw bevelen,
Ai, schakelt aan uw tooverdraad, aant.
Die dwars door lucht en water gaat,
De verste Heidendeelen!
Geeft Ruimte en Tijd een nieuwe wet,
Vlecht, daar gij berg en bosch verzet
Tot de afstand is verdwenen,
De mazen van uw spoorwegnet
Om 's Aardrijks kogel henen!
Zendt zóó met bliksemsnelle vaart
Het Woord gevleugeld over de Aard!
Brengt Volkren aller namen,
De punten van uw Waereldkaart,
Als op één punt te samen!
Zoo trekk', tot onverpoosd verkeer,
De Pelgrimaadje heen en weêr,
Gezegend Vreêgezantschap!
Totdat - het Groot Gezin in 't end

Het Recht herstelt en 't Heil erkent
D e r B l o e d s - e n G o d s v e r w a n t s c h a p !

Moederaard, die ik verliet!
Neen, ùw kind behoort h i e r niet!
Voor ònze' aanleg uitgelezen,
Anders, moet die waereld wezen,
Die ge als Meerdre hulde biedt!...

Zesde zang
Merkurius[aant.]

Toen D a n t e , op zijn onsterfelijke tocht,[aant.]
Zeeghaftig uit d' Inferno opgestegen,
Het Tweede Rijk, den Loutrings-berg, bezocht,

Gebeurde 't hem, dat hij, in slaap gezegen,
Bij 't eerste krieken van den nieuwen dag,
Als Zinlijkheid en Stof zoo zwaar niet wegen,

Op eenmaal in den droom een aadlaar zag,
Op gouden pennen aan den hemel drijvend,
En schijnbaar dalend zonder vleugelslag.

En 't was welhaast, of hij, een kring beschrijvend,
Maar snel gelijk de bliksem, nedervloog,
En d' andren Ganimeed, van schrik verstijvend,

Meêvoerde tot de Sfeer des Vuurs omhoog;
En 't kwam hem voor, dat ze in de vlammen stonden,
Wier pijn den slaap deed wijken uit zijn oog.

Als had ik meê dat alles ondervonden,
Zoo sta ik, als uit diepen slaap ontwaakt,
Hoog op een Berg. De starren zijn verzwonden

In 't flikkerlicht, waarvan de hemel blaakt.
't Is of ik in een zee van vlammen wade,
Waarbij mijn dorre keel een smartkreet slaakt.

De hand voor 't oog, daar ik in 't zweet mij bade
En van ontzetting beef, sla 'k boven mij
Een stralenschietend Vuurverschijnsel gade.

Dat is de Moederzon! - maar zóó nabij,[aant.]
Als geen der waerelden haar ooit ontwaarde.
Als 't kopren schild eens Titans vonkelt zij,

Z e s m alen grooter dan de zon der Aarde,
Bij tienmaal sterker licht en feller gloed
Dan ze ooit in Sahra's blindend zand vergaârde.

Gij, onbekende Dwaalstar aan mijn voet!
Wie zijt gij, dat gij 't harden kunt en leven? -
Wat noemen ze u M e r k u r i u s ?... U moet

De naam van P u r g a t o r i o gegeven!

Ze is heerlijk, des Levens[aant.]
Weldadige bron,
Planeeten! uw moeder,
De alvoedende Zon,
Die sints zestig eeuwen
In eindlooze jeugd,

Rijk, mild, als in Eden,
De Waereld verheugt.
Ze is Gods Profetesse,
Zijn Blik, waar ze straalt,
Die daaglijks het wonder[aant.]
Der Schepping herhaalt.
Is 't Licht niet Gods eerstling?
In 't oost breekt het door:
Een zilverstreep teekent
Zijn bliksemend spoor.
Bij 't krimpen der schaduw
Klimt de Aarde uit heur graf:
Daar scheiden de waatren
Van waatren zich af!
Omhoog trekt de sluier
Der dampende zee;
De rollende dauwwolk
Der weide gaat meê.
Nu spant weêr als gistren
De hemel zijn tent,

Nu glinstert, herboren,
   Uw blauw firmament.
Nu groeien, getooverd
   Uit nevel en nacht,
Uw boomen, uw wouden,
   In wuivende pracht.
Uw struiken ontluiken,
   Heel 't oude plantsoen,
Zich tooiend met bloemen,
   Zich plooiend in 't groen.
Daar vonkelt, een rand nog,
   Het rozenrood wiel
Van d' Uchtend, daar is zij,
   De Zonne, de Ziel!
Nu, stemmen alomme!
   Welluidend gerucht!
Hoor, 't plascht in de stroomen!
   Hoor, 't ruischt in de lucht!
Het vogelchoor klapwiekt,
   En fluit van omhoog

Het vee en 't gedierte
   Den slaap uit het oog -
Tot, laatste, schoon de eerste,
   De koning genaakt,
De M e n s c h , uit den schijndood
   Der sluimring ontwaakt,
Die nu, als herschapen,
   De zon in 't gezicht,
De Zeedlijke Waereld
   Beschijnt met z i j n licht!

Heerlijkst na de winterdagen
   Wijdt de Dagvorstin,
't Aadlijk purper omgeslagen,
   't Nieuwe Leven in.
Langgevangen stroomen vloeien
   Vrij en frank door-één,
Slingrend hun gebroken boeien
   Dansend voor zich heen.

Haastig loopen alle knoppen
   Met een: ‘Welkom!’ uit.
De Aard, van zilvren vreugdedroppen
   Bigglend, wordt de Bruid.
Harten, dor en koud, gaan open
   Met een nieuwen moed,
Juichend: ‘Weder mag ik hopen,
   't Leven is nog zoet!’

Wáár op de Aardsche kronkelwegen
   Z o n is, dáár is G o d !
En waar God is, daar is zegen,
   Troost en zielsgenot.
Minder dof de traan die wiegelt
   Op 't bedrukt gelaat,
Als er 't licht der Zon in spiegelt,
   En - naar binnen gaal.
Minder arm de beedlaars-woning,
   Waar de Zon haar goud,

Rijk als bij den grootsten koning,
Giet op 't verfloos hout,
Of met stralend glansgemengel
't Hoofdtje' omkranst van 't wicht,
Dat daar als een slapende engel
In het wiegjen ligt.
Minder blind is zelfs de blinde,
Wien haar glans omstroomt,
Waar hij bij zijn groene linde
Van de Lente droomt.
Om de lippen van den doode
Toovert zij een lach,
Weêrglans van den Hemel, bode
Van den Eeuwgen Dag!

Maar - in wat plage[aant.]
Verkeert de zegen,
Als Licht en Hette
Ten toppunt stegen;

Wanneer de Kreeft-Zon
't Hart van Bengalen
Doorschiet met pijlen
Van gloênde stralen!
Heur schijf, ontstoken,
Van damp omkronkeld,
Gelijkt een bloedvlek,
Die aaklig vonkelt.
De gantsche Ruimte
Blaakt als een oven,
En splijt den bodem
Met grauwe kloven.
Als wen de sluipkoorts
De Moederborsten
Verdroogt, die 't wichtjen
Vergeefs doen dorsten:
Zóó zijn de wolken
Verdord, zóó droogen
De beeken, machtloos
't Plantsoen te zoogen!

't S i r i s a -bloemtjen
Verbleekt, verschrompelt;
De l o t u s krult zich,
In gloed gedompeld;
De p a l m laat moedloos
Zijn waaiers hangen.
De lucht mist d' adem,
Het woud zijn zangen.
De buffel stampvoet
Van dorst schuimbekkend,
Met kopren tong zich
De lippen lekkend.
Vergeefs zoekt de ever
Door 't slijk te woelen:
Tot steen verhardde
De drab der poelen.
Schoon de elefanten
Den leeuw genaken,
Hij schudt de manen
Noch spert de kaken.

En strafloos mogen
De slangen kruipen,
Die naar de schaduw
Der pauwstaart sluipen.
Gestaakt is de Arbeid,
De Vreugd verdorven;
Hof, Huis en Tempel
Schijnt uitgestorven.
Vergeefs zoekt, zwoegend
Door dwarrelwinden
Vol stof, de pelgrim
Zijn weg te vinden.
De helden zijgen
Ter aarde, en droomen
- Maar zonder sluimring! -
Van frissche stroomen,
Van waatren, springend
Uit koele bergen,
Die 't smachtend harte
Tot wanhoop tergen!...

Vergeefs de nachten
Gesmeekt om koelte:
Ook uit hààr wieken
Doomt de eigen zwoelte,
Als ging de zonne
Nooit waarlijk onder, -
Een vonk, die voortgloeit
In zwarten tonder!...

En wee, als plotsling
Het vuur der aarde
Aan 't vuur des hemels
Zijn woede paarde!
Één sprank in 't drooge,
En - roode vlammen
Omarmen dansend
De dorre stammen,
En vliegen verder,
De weiden scheerend,
De bamboes-velden

Tot asch verteerend,
Het Rund bestokend
Met smook en vonken,
Het Roofdier geesslend
Uit zijn spelonken:
Nu t' saam voortvluchtig,
Daar ze angst en veeten
In de ééne vreeze
Des Doods vergeten!

Maar hoe zengend vaak
De Aardsche hette blaak',
Herfstkoû zou ze schijnen
Bij 't onzichtbre vuur,
Vreeslijke M e r k u u r !
Uwer luchtwoestijnen.
Zoudt gij, die 't metaal
Wegsmolt tot een straal,
's Menschen oog niet blinden?
Niet, den sterkste te erg,

Hem des levens merg
In 't gebeent' verslinden?
Of, zoo hij uw zon
Zien en - leven kon,
Zou hij 't leven smaken?
Aêmende in een gloed
Als de damp die broedt
Onder looden daken,
Tot de ploeg onnut,
Teerende, uitgeput,
Van de wilde gaarde, -
't Aandeel aan uw erf,[aant.]
Kleiner twintigwerf
Dan zijn Moederaarde?
Als ook gij de Lent'
En heur zusters kent,
Toch, hoe ras verstreken,
Vliegendsvlug als gij,
Wisselt elk Getij'
In een drietal weken!

Wat grootsch Menschenwerk,
't Woên des tijds te sterk,
Vrucht van duurzaam streven,
Wat onsterflijks ooit
Kan bij ù voltooid,
Die zoo snel doet leven,[aant.]
Die de dagen telt
Als een vrek zijn geld,
Vijf-en-twintig jaren
Rekent voor een Eeuw,
En der Grijsheid sneeuw
Strooit op Kinderhairen?

Moederaard, die ik verliet!
Neen, ùw kind behoort hier niet!
Voor ònze' aanleg uitgelezen,
Anders, moet die Waereld wezen,
Die ge als Meerdre hulde biedt!

Zevende zang
Venus[aant.]

U juich ik 't welkom tegen,
Gij Star van zilvren gloed,[aant.]
Op lager pelgrimswegen
Zoo vaak en blij begroet!
Nù - Bode van den Morgen,
Die wekt tot moed en kracht,
Dàn - sussende alle zorgen,
Heraute van den Nacht!
Gij steekt, des blijden glorens
Niet moede, uw feestlamp aan,

Of bootst, met blanke horens,
Den sikkel na der Maan.
Gij komt, met pracht van stralen,[aant.]
Van heel uw zustrenrij
Onze Aard' wel menigmalen
Het allerdichtst nabij,
Als trokken uit heur verten
Zich soms twee starren aan,
Gelijk twee menschenharten
Die sympathetiesch slaan!
U zocht, veel' duizend jaren,
Zoo menig minnend paar:
Gij trildet door de blaâren,
En bracht ze tot elkaâr, -
Gij, wie de Heerscheresse
Van heel d' Olymp te saam',
De Idalische Godesse,
Vercierde met heur naam!
Sints uw verschijning rezen
De Hymnen tot uwe eer:

Aan 't hoofd van die u prezen
Onsterflijke Homeer'!
In 't Noord, met mist omhangen
En schuddende in d' orkaan,
Bezieldet gij de zangen
Van Cona's wilde zwaan;
En Israëls profeeten
Verkondigden het Volk
In schaaûw des doods gezeten,
Uw opgang uit de wolk
Als zinnebeeld en teeken
Van Beter Morgenstond,
Die in Bethlem aan zou breken
Over 't zuchtend Waereldrond!...

Indien ik eens in ù mijn Beter Waereld vond?

De Nacht omcingelt
Uw wandelspoor;

Toch straalt en kringelt
Een wondre gloor
Juist waar het donker
U dichtst bedekt,
Een vlamgeflonker,
Wijd uitgestrekt,
Een vuurwerk - prachtig
En grootsch gezicht! -
Maar raadselachtig, aant.
Aschkleurig licht.
Zijn 't e i g e n stralen?
Is 't Noorderglans,
Als de Aard ziet pralen
Aan S v e a ' s trans?...
Op eens, daar steigert
Het Zonne-rad!
Geen wolk verweigert
Het gloriepad:
Den god der dagen
Wacht hier geen kamp

Met onwêersvlagen
Of neveldamp.
Hij, zegevierend,
Komt, ziet, gebiedt,
Den scepter zwierend,
Die vlammen schiet,
Wel niet verslindend
Als de ovengloed,
Die, blakend, blindend,
M e r k u u r doorwoedt:
Toch schittrend, schroeiend,[aant.]
Vast tweemaal meer
Dan 't zonlicht gloeiend
In de Aardsche sfeer!...

En zoo voor 't minst van heinde of veer'
Een neveltjen zich repte
En 't blaken onderschepte!
Maar nérgens in dien vonkelglans
Een wolkjen als de hand eens mans,

Dat tot een bui zal groeien
En frisschen regen sproeien!
Is 't waarheid, wat m' op Aard verhaalt,
Gij V e n u s , die zoo helder straalt!
Neemt gij niet slechts, gelijk de Maan,[aant.]
Steeds wisslende gestalten aan,
Maar mist ge, als zij, het dampenkleed,[aant.]
Het gas-omhulsel der Planeet -
Als die godes, naar wie gij heet,
Met naakte aanvalligheden
Ten golven uitgetreden?
Is 't waarheid. V e n u s ! wat ik ducht:
Zijt gij - e e n w a e r e l d z o n d e r L u c h t?

Dan zaagt ge ook, gij arme! de heerlijkheid nimmer
Van 't eeuwig azuur, dat m i j n uitspansel tooit!
Dan is ook uw Daghemel donker voor immer,
Een rouwfloers met zilveren starren bestrooid,
Als 't zwarte fluweel om een lijkkist geplooid!

Dan hebt ge ook geen W a t e r ! in stuivende stralen
Gespat naar omhoog met een regenboogpracht -
Of springend van rotsen, bevruchtend de dalen
Met leven en kracht -
Of samengegaârd, van hooge Alpen omsloten,
Geglad tot een Meir, als een spiegel gegoten,
Weêrkaatsend de tinten van d' eindloozen boog
In wondere speling,
Een zuster, een tweeling
Des hemels omhoog!
Dan mist gij den polsslag der Waereldrivieren,
Slagaders, die 't lichaam der Aarde doorzwieren,
Dan telt bij uw wondren één wonder niet meê:
D a n h e b t g i j g e e n Z e e !

De Z e e ! Is er machtiger teeken,
O Majesteit Gods, dat Uw grootheid verkondt?
De Zee kan alleen bij zich-zelf vergeleken,
Groot, grootsch evenzeer, ongepeild, ondoorgrond!
Hier - spuwen verborgen vulkanen

Hun vuur in de lucht door den waterstroom heen:
Drie hoofdelementen gemengd onderéén!
Ginds - groeien uit wijde oceanen
Koraalriffen op, die een worm heeft gebouwd,
En bieden den Mensch op zijn dobberend hout
Een wijk in de orkanen.
Is 't Luchtruim bezaaid met gestarnt' zonder tal,
Van eilanden wemelt de Zee overal,
Kruinvlakten van bergen, wier reuzige voet
Sints d' Aanvang den bodem des Afgronds doorwroet.
En dáár, welk een waereld,
Aan 't strand nooit vermoed!
't Zijn klippen waar de eeuwige wervelkolk dwaerelt,
Doolhoven van kalksteen, woestijnen van slijk!
Maar dan weêr paleizen, met pracht van portalen,
Met grotten, en loofwerk, met zuilen, en zalen,
A l h a m b r a ' s gelijk![aant.]
Geboomten, boschaadjen
Van wisslend plantsoen,
Gekranst met pluimaadjen

Van 't zuiverste groen,
Met parken en lanen,
Van lommer verkwikt,
Door duizend l i a n e n
Te samen gestrikt!
De weide van zeegras, het rozenkarpet,
Het paerelmos, glinstrend van zacht violet,
De o l a r i e , wie 't éénige reuzenblad siert,
Of de i r i s , die 't purperen mantelkleed zwiert,
De n e r e o c y s t -palm, die, fier op zijn kroon,
Driehonderd voet hoog zich verheft van zijn troon,
Hij, fenix der planten, die jaarlijks vergaat,
En jaarlijks herleeft uit onsterfelijk zaad, -
't Bloeit al hier in beemden, en wouden, en hoven,
Zóó rijk, zóó veelvuldig gevormd en bemaald,
Als nimmer daarboven
De Zon heeft bestraald!

En dan - wat Bevolking
Die waereld doorkrielt!

't Is Leven alomme,
   Bezintuigd, bezield,
In schelpen gemetseld,
   In schalen vermomd,
Met schubben gepantserd,
   In horens gekromd;
Nù, vinvleugels reppend
   In spelende vaart,
Dàn, geesslend de golven
   Met zwempoot en staart;
Hier, eenzaam, als pelgrims
   Naar 't bedevaartsoord,
Ginds, rukkend bij legers
   In slagorde voort.
Nù, log als de walvisch,
   Die de afgronden peilt,
Dàn, vlug als uw scheepjen,
   O Nautulus! zeilt -
Maar steeds meer verscheiden
   Dan al het geslacht

In Lucht of op Aarde
Ten leven gebracht!

Die vlakte, dor en padloos tevens,
Die blinde plasch,
Wordt, bij de starren en 't kompas,
Een veld des levens,
Waar brood groeit, en de lauwer wast,
Die helden past.
Vaak scheiden bergen tot de wolken
Met steilen wand,
Woestijnen met verschroeiend zand,
Op Aard de Volken:
Wie spant de brug, wie gladt de baan,
Waar langs zij tot elkander gaan?
Wie heeft een tocht, die in geen leven
Doorwandeld wordt,
Tot luttel maanden ingekort,
Waar aan de winden vleugels geven?

Wie, reizende van 't Morgenland
Naar 't Land des Avonds,
Draagt aller vrucht naar ieder strand,
Vereenend met heur zilvren band
De verste havens?
Omslingrend met heur liefdekoord
Al wat aan 't harte
Van God tot één Gezin behoort,
't Zij blanke of zwarte?...
Dàt doet dat heerlijk element:
De Zee! de Zee, die de Aarde kent!

O V e n u s ! heet ze uit schuim geboren
Uw C y t h e r é ,
Maar zijt ge een Waereld zònder Zee,
Reeds hebt ge ons half uw glans verloren!
Mist ge óók nog 't vloeibre kristallijn,
Dat trilt in de ooren
En klanken schept, wat zoudt ge ons zijn?
E e n W a e r e l d d e r S t i l t e , e e n d o o f s t o m m e w o e s t i j n !

Hoe heerlijk de Aarde,
Een speeltuig, zij,
Dat God besnaarde,
Vol melody!...

Hoe zoet te luistren
Naar d' Uchtendstond!
Een murmlend fluistren
Gaat heimlijk rond.
De koeltjens suizen,
De takken ruischen,
En tikklend spat
In zware drupplen
De dauw van 't blad,
En biggelt op 't mosch, waar de krekels hupplen,
En 't bietjen, al momlend, de reis hervat!
En half nog droomend
Door 't zandbed stroomend,

Ontwaakt de vliet,
En zingt a n d a n t e
Heur morgenlied,
Terwijl vast de pluimige waterplante
In 't golfjen zich baadt
En wiegt op de maat.
En uit de zode,
Die ritslend bewoog,
Stijgt de uchtendbode,
De leeuwrik, omhoog,
En fluit zijn zangen
Met blij geschal,
En blijft tusschen Hemel en Aarde hangen,
Onwis wie van beide hij kiezen zal!
- En nu ook herleven, op berg, in dal,
De vooglenheiren,
En kwinkeleeren
En schudden de wiek,
Als strooiden ze al zacht met de donzen veêren
De lucht vol muziek!

En lustig loeien
In 't klaverveld
De grazende runders, de blanke koeien,
Wie de uier zwelt;
Terwijl roept snuivend,
De manen wuivend,
Het ros overluid,
Daar 't hinnikt en stampvoet, zijn vrijheid uit!

Maar dompig nadert
Het Middaguur.
Het zwerk vergadert
Zijn wolken, en slingert een straal van vuur.
Dat is het teeken,
Waarop de Orkaan
In 't Heiligdom Gods de bazuin zal steken,
Nu heffen de donders hun psalmen aan!
De wouden buigen
Eerbiedig 't hoofd,
De Zee speelt haar orgel, de golven juichen,

De bergen weêrkaatsen: ‘God zij geloofd!’
En als nu 't Amen
Daarhenen rolt,
Daar is 't of de jubel dier stemmen samen
Op eens tot een juichend a l l e g r o smolt.
Een malsche regen
Ruischt van omhoog;
En boven de Schepping, die vloeit van zegen,
De Vredeboog!
Tot - de Avond haar ruischend gordijn doet dalen,
De starren stralen,
En, vol genot,
Den lentenacht lang alle nachtegalen
't Refrein herhalen:
‘Geloofd zij God!’

Hoe diep, hoe diep beklaag ik hem,
Wien God dit Feestmuziek onthiel',
En bovenal, de Menschen-Stem,
Die Hoorbre Ziel!

Zij klinkt met tooverzoet geluid,
Weent, lacht, en spreekt in vreugd en smart
De heimelijkste ervaring uit
    Van Geest en Hart.
Met klanken maalt zij 't Ideaal;
d' Ontastbren droom schept zij een vorm.
Zóó kweelt en streelt geen nachtegaal,
    Zoo dreigt geen storm!
Zij klinkt: der driften wanklank zwijgt -
Soms deinsde er leeuw en tijger voor;
En als zij naar den hemel stijgt,
    Neigt God het oor!
De ziel van 's Orgels stoutst akkoord
Is dat zijn v o x h u m a n a niet?
Dus is het zielvol Menschenwoord
    In 't Scheppingslied!

    De stem kan klanken geven,
        Die zelfs de sterke Man

In 't bont gewoel van 't leven
Niet meer vergeten kan.
Uw Vaders laatste zegen,
Uw Moeders jongste groet,
Ruischt in den droom u tegen,
Zoodat ge ontwaken moet.
Nog hoort ge 't Jawoord glippen,
In wonderzoete lust
Van reine Maagdenlippen
Al bevend weggekust.
Nog trilt het in uw ooren
Als op dien blijden dag,
't Eerste woord van d' Eerstgeboren,
De eerste zilvren Kinderlach!

Maar ook, wat stroomen
Van tonen, vroeg
En laat vernomen,
Maar nooit genoeg!

Het zacht vermanen
Der T e e d e r h e i d ,
Dat beeft van tranen
Nog ongeschreid.
Het fluistrend smeeken
Der schuchtre S m a r t ,
Die 't ijs wil breken
Om 't weigrend hart.
Het troostend klagen
Der D e e r e n i s ,
Die 't kruis helpt dragen,
Hoe zwaar het is.
't Welsprekend staamlen
Van blijden D a n k ,
Bij 't krachtverzaamlen
Tot meer dan klank.
De storm van T o o r e n ,
Die 't huichlend kwaad
Zijn Wee! doet hooren,
Met geessels slaat.

De stervensbede
Der S i m e o n s ,
Wier zielevrede
Weêrstraalt op ons.
't Lied der Gemeente,
Die, daar ze buigt
Op 't lijkgesteente,
Van 't Weêrzien juicht!...

O V e n u s ! zijt gij machteloos
Die stemmen voort te dragen,
Met Stilte's vloek geslagen,
Ons, Menschen, waart ge een dal des doods!
Daar blaakte ons niet alleen de dorst
Bij waterlooze bakken,
Maar ook ons hart zou snakken,
Verstommende in de borst.

Wat ware ons heel 't reusachtig Rijk
Van uw onmeetbre bergen,

Dat de Alpen maakt tot dwergen,
Dan Hunnen-bedden boven 't lijk
Der Menschheid, die hier sterven zou,
- Zoo ze immer hier kon leven -
Ook zonder snik te geven,
In sprakeloozen rouw!...

O Gij, die immer smachten doet
In ongeleschte smarte,
Gij, zonder laafdrank voor 't gemoed,
En zonder stem voor 't harte!
Wèl heet gij V e n u s !... Ze is als gij,
Die wulpsche tocht, wier razernij
In eindeloos begeeren
Het leven weg doet teeren!

Hoe menig, die haar gunsten zocht,
Heeft jeugd en vreugd verloren,
Voor 't Uur zijn Eeuwigheid verkocht,
Zijn recht van Eerstgeboren',

Zijn eigen ziel door 't slijk gesleurd,
Heur gouden snaren stukgescheurd,
   Door d' adem uit den Hoogen
   Welluidend eens bewogen!

Daar is een Liefde, rein en waar,
   Die ziel aan ziele strengelt,
Gelijk twee vlammen op 't altaar
   Tot ééne vlam gemengeld.
Zij gloeit, maar schroeit niet. De eêlste dorst
Verkwikt ze. Al wat eens Menschen borst
   Een tempel Gods kan maken,
   Doet ze op haar stem ontwaken.

Waar zij een hart verwerven doet,
   Niet dwaas en onbezonnen,
Maar waar en waardig, vroom en vroed -
   Een hart, dat, eens gewonnen,
Getrouw voor d' overwinnaar slaat,
Voor hem door vuur en water gaat:

Dáár heerscht zij onverderflijk,
Zooals Gods Liefde onsterflijk!

Gelijk 't penseel de Heilgen maalt,
Zoo draagt ze een kruis met rozen,
Van Cherubskopjens overstraald,
Die fluisteren en kozen.
Zij smelt de hoogste vreugden saam',
En doopt ze met dien éénen naam,
Die kroonen op kan wegen,
Den naam van - O u d e r z e g e n !

Wèl hem, wien 't heil is weggelegd,
Dat God geen Englen leende,
Wien de onverbreekbre Zielen-Echt
Dus met zich-zelf hereende!
Zijn huis, gewijd door Liefde en Trouw,
Geeft wat geen waereld geven zou,
Van V e n u s ' mirt omlooverd,
In Cyprus omgetooverd!

Moederaard, die ik verliet!
Neen, ùw kind behoort h i e r niet!
Voor ónze' aanleg uitgelezen,
Anders, moet die Waereld wezen,
Die ge als Meerdre hulde biedt!

Achtste zang
Intermezzo
Het lied der planeeten[aant.]

Zoo was de Reis volbracht! Geen enkle der Planeeten
Mocht dan de Meerdere der Moederaarde heeten
In aart en samenstel, door 't Menschelijk verstand
Beschouwd met 's Menschen lot en roeping in verband.
'k Sloot peinzend de oogen, met een legioen van vragen
In 't hart; maar eer ik h o e of w a a r o m durfde wagen,
Gevoelde ik, dat op nieuw de wiekslag zich bewoog -
En 't was me, als zag ik, met nog steeds geloken oog,
Die Wandelwaerelden zich tot een cirkel scharen.[aant.]
En 'k hoorde een murmlen als het neuriën der baren,

Wanneer ze, duikende uit den diepen Oceaan,
Geheimen fluistren, door den zeeman half verstaan.
Vreemd was de taal, en snel de maatslag - toch gevoelde
't Instinkt mijns harten wat dat Geesten-Choor bedoelde.

Het lied der planeeten.
Choor.

I Zang.

U een Jubelgeschal,
Die 't ontzachlijk Heelal
Met een wijsheid regeert,
Die van wanklen niet weet;
Die Uw levendig kleed
In 't oneindig' schakeert,

Alle heemlen doorstraalt
En met wondren bestrooit,
Maar ten tweedenmaal nooit
Één gedachte herhaalt!
Al Uw werk, ieder deel,
Heeft zijn recht van bestaan,
En het sluit in 't Geheel
Als een schakel zich aan.
Wat er komt, wat er gaat,
Heeft zijn cijfer en maat;
Zij het klein, zij het groot,
Stof of Geest, Goed of Kwaad,
Zij het Leven of Dood, -
Aller Éénheid zijt Gij,
En uw naam - Harmony!

I Tegenzang.

Eer op 't blauwende spoor
De eerste morgenstar dreef,

Eer, de oneindigheid door,[aant.]
God een cirkel beschreef,
Stond de Wijsheid omhoog
Reeds gezalfd voor Gods oog!
Toen de bloeiende hof
Aller zonnen ontlook,
Was de Wijsheid er ook;
En zij stemde Gods lof,
En zij wandelde er om,
Zijn vermaking en trots,
Lieflijk spelende alom
Door de Scheppingen Gods!

II Zang

Heeft de vlam, die daar snort
En ten hemel zich spoedt,
Iets gemeen met den vloed,
Die in d' afgrond zich stort?
Toch, één wet der natuur,

Regelt Water en Vuur!
Die de bergen omwolkt,
Bootst elk korrelken zand;
Die den dierenriem spant,
Heeft den droppel bevolkt!
Al wat is, naar zijn aart,
Op zijn plaats, in zijn sfeer,
Maar in 't Godsplan gepaard,
Geev' d' Oneindige de eer!

II Tegenzang.

Gist het spraaklooze volk,
Dat daar zwemt door zijn kolk,
Hoe de vogel in 't ruim
Zingt en drijft op zijn pluim?
In het land zonder z o n
Stroomt uit ándere bron
Levenslicht, levensgloed,

Door den Mensch nooit vermoed.
Waar de Mensch, ver' van de Aard',
Slechts een reiswoestijn ziet,
Bloeit voor àndren een gaard,
Waar men rust en geniet!
Waar de Mensch van den storm
De vernietiging vreest,
Geeft de Almachtige Geest
Aan een waereld haar vorm!
Die hèm hette is en hel,
Straalt verkwikking en kracht
Voor een ànder geslacht;
Die h i j sprakeloos dacht,
Heeft haar stemme toch wel,
Maar door ander orgaan
Dan z i j n hooren verstaan!...
W a t o m h o o g o f b e n e ê n
O o i t v a n G o d w o r d t g e k e n d ,
K e n t e l k s c h e p s e l a l l e e n
I n z i j n s - z e l f s e l e m e n t .

Slotzang.

U een jubelgeschal,
Wet en Ziel van 't Heelal,
In uw duizendvoud Rijk
Steeds U-zelven gelijk!
Allen waerelden saam',
In heur roeping en lot,
Zijt Gij 't É é n e i n h e t A l, o onwraakbare God!
H a r m o n y, H a r m o n y is Uw naam!

Negende zang
Epilogus
De nieuwe aarde[aant.]

'k Ontwaakte, als iemand, die, bij 't wijken zijner droomen,
Niet weet in 't eerst, of wat zijn ziele heeft vernomen,
Een Hemelsche muziek, ook in de werklijkheid
Nog voortklinkt. Of, misschien, werd ik als h i j misleid,
Die dróómt dat hij ontwaakt? Mij dacht, ik hield nu de oogen
Ontsloten. 'k Blikte rond: neen! 'k had mij niet bedrogen,
'k Zat op dezelfde plaats bij d' uitgebranden haard
In de oude boekcel. Maar de nacht werd opgeklaard
Door zachte stralen, die het crucifix omschenen,
Nu zichtbaar weêr. Ik vond het bekkeneel verdwenen,

Maar in zijn plaats een roos, half brekende uit den knop,
Vol zoeten geurs, en dronk dien balsem gretig op. -
En 't ruischte:
‘Zijt gij nu te vrede? Erkent gij de Aarde
Voor koningin van al heur zusteren, naar waarde
Gekroond met de eer Gods Zoon te schenken aan 't Geslacht,
Dat *hier* slechts leven kan en rijpen tot zijn kracht?’

En 'k zuchtte:
‘O Moederaard! schoon zijt gij, met uw stroomen
Van melk en honig, met de vogels in uw boomen,
De klanken in uw lucht, de bloemen in uw kleed,
En 't zoete zonlicht in uw hemel, toegereed
Met duizend lieflijkheên, het eigen Huis des Menschen,
En 't éénige! - Maar toch, met onvervulde wenschen
Doorzwerf ik U. Gij zijt die Paradijshof niet,
Waarnaar mijn ziele smacht. Wat kommer en verdriet,
Bij 't wroeten in uw schoot, die distlen geeft en doornen,
Die zweet en tranen eischt, en de uit uw stof geboornen

Tot stof doet keeren! Wat bedreiging t' aller tijd!
Strijd met de orkanen en de watervloeden! strijd
Met koude en hette! met gedrochten, onrein, kruipend,
Verscheurend! Naast het graan, de dolle scheerling, druipend
Van gif; en naast het lam, de wolf! Strijd bovenal
Met krankten, kwalen, in onnoemelijk getal
De lucht doorkruisend, met de longen ingedronken,
Voortwoekrende in ons vleesch, tot dat de laatste vonken
Des geestes dooven in 't verstervend hulsel! Z w a a r d
En P e s t en H o n g e r , de drie Furiën der aard!
De booze in 't purper, en nog altijd op zijn drempel
Die Lazarus! Nog steeds de wisslaars in den tempel,
De heiligen aan 't kruis!... Neen, neen, mijn Moederaard,
Gij zijt het niet! - Is ons geen Beter Land bewaard,
'k Zal me onderwerpen; maar, schoon dan mijn lippen zwegen,
“O Vader”, snikt het hart, “Hebt Gij geen andren zegen?”

Schoon is de Aarde, goed is 't Leven,
Maar daar waait een reuk van 't graf.

Leêgte en onvoldaanheid bleven,
Als de waereld àlles gaf.
't Menschenhart blijft zoeken, derven,
Smachtend naar zijn vrededag,
Simeon, die niet kan sterven
Eer hij ten laatsten zijn zaligheid zag!

Vruchtloos of de hand des rijken
Mammons gouden sleutel drukk':
Vele deuren mogen wijken,
Niet de poorte van 't Geluk!
Vruchtloos of 't Genot der Zinnen
In den droom de dorst bedriegt:
F a t a m o r g a n a ! 't Brandt dùbbel daarbinnen,
Als het spiegelbeeld vervliegt!

Vruchtloos Caesars glans verduisterd,
Als 't geweten zegt: “onrein!”
Als een stem door 't wierook fluistert:
“Groote Man, wat zijt gij klein!”

Glorie! Wat is Glorie? 't Noemen
Van een naam, een geur van lof,
Smoorende in de kerkhofbloemen,
Rozen der Lethé, gegroeid uit - ons stof!

Al ons Kennen en ons Weten,
Peile 't ook verborgenheên,
Wege 't starren en planeeten,
Wanneer schiep het brood uit steen?
Als ons Dichten, al ons Toovren
Met de kleur, de klank, de taal,
Mocht het immer 't Ideaal,
't Eeuwig-vliedende, veroovren?
Daphné, die, bijna gegrepen, vergaat,
Niets u dan - een l a u w e r laat!

Zelfs het Heiligste en het Teêrste
Daar ooit Menschlijk hart van sloeg,
Liefde, de oudste en immer de eerste,
Liefde voor 't Schepsel, zij veel - is 't genoeg?

Nog iets anders, - heilger, teêrder, -
Moet haar wijden, gants en al:
Ook dit Meeste heeft een Meerder...
Zeg mij, wààr ik 't vinden zal!

Heimwee naar 't Waarachtig Leven,
De Eeuwge Liefde, 't Hoogste Goed,
Kòn u de Aard voldoening geven,
Stierf dan niet uw hemelgloed?
Moet misschien een Lang Begeeren
Rijpen doen voor 't Waar Genot?
't Al ontbreekt, als we ù ontbeeren,
Naamlooze!... Is uw naam niet - G o d ?'

Zoo zuchtte ik, onvoldaan, moê, bijna moedeloos.
Daar nam die bij mij was de liefelijke Roos,
En streek haar zachtkens mij twee driemaal over de oogen.
Zij loken zich. Maar in verrukking opgetoogen

Voelde ik op me op eens verplaatst: een zoete hemelglans
Doordrong me; ik zag - maar met inwendige oogen thans!

'k Stond op een Berg, maar niet een tastbren, noch omgeven
Van nacht en onweêr, maar van zongloed; hoog verheven,
Zóó hoog, dat ik van daar de waereld overzag,
Gelijk eens Adam, als hij d' ongeboren dag aant.
Des heils aanschouwde van den Heuvel der Gezichten
In 't Paradijs. De zon bleef 't Halve Rond verlichten,
Dat, immerwentlend, steeds veranderde van kaart.
Zoo trokken beurtlings al de Rijken dezer Aard
Mijn aangezicht voorbij, met al hun heerlijkheden,
Hun weiden, wateren en wouden, dorpen, steden,
In diepe dalen vol van bloemen uitgestrooid,
Als bijenkorven in de boekweit; of, getooid
Met gouden koepels, rots en bergplateau bekroonend;
Met al hun duizendmaal tienduizenden, doorwonend
Het groote Vaderhuis! Het woelde er bont dooréén, -
Men lachte en weende, - er werd geleefd, geliefd, geleên;
De Bruidsstoel, overal, kwam de Uitvaartstaatsie tegen,

En welk een weg men koos, steeds liepen alle wegen
Op 't Kerkhof uit. En tot die laatste, zwarte poort,
Hoevelen traden met gebukten hoofde voort,
Als zochten ze in het slijk naar goud! Maar ook, hoe velen,
Wie beter ideaal voor de oogen scheen te spelen!
Deez' blikten opwaards, of ze iets zochten b ò v e n 't stof.
En als dan plotsling hen de heerlijke aanblik trof
Van dien Ontastbren Berg, dan wendden zij hunne oogen
Daar niet meer af, terwijl hun lippen zacht bewogen
Als zuchtten zij: 'Dáárheen!'
Toen werd de Geestenstem
Door mijn ontroerde ziel ten derdenmaal vernomen:

'Gij zijt tot Sions Berg gekomen,
Het Hemelsche Jeruzalem,[aant.]
Gods Stad! Haar open poorten wachten
Sints achttienhonderd jaar de volkren en geslachten!
Als zij de Menschheid heeft vefgâard,
Dan daalt van haar een stroom van Goddelijke Krachten,
't Verloren Paradijs herscheppende over de Aard!'

En ziet! ik zag allengs de Volkren zich bewegen
In optocht naar den Berg. - Millioenen snelden aan
Uit elke hemelstreek. Soms kromden zich de paân,
Maar wat teruggang scheen, was voortgang toch: zij s t e g e n !
En altijd wies de Karavaan!
Zoo werd ze een schare die wel niemand meer kon tellen,
Een heir van natiën, in 't driftig voorwaards-snellen
Gelijk een waterstroom weêrflikkrende in het licht.
Eerst warrelde alles voor mijn duizelend gezicht,
Maar straks ontrolde zich, als ik aandachtig beidde,
Het kluwen, tot ik klaar d r i e g r o e p e n onderscheidde,
Die, ieder van een andre zij',
Al zingend naderden, met eigen melody
Elkaêr verwisselend. Zóó zingen menigmalen
De vogels, in één boom maar op verscheiden tak,
In beurtzang, tot ze, in top van 't groene looverdak,
Hun liedren smelten tot harmonische choralen!

De e e r s t e Groep was die der C h r i s t n e n -
lang de dragers van dien naam,

Nu eerst wordend wat zij heetten -
koningen en kindren saam':
Kindren in de boosheid, needrig
en vertrouwend, vroom en goed,
Koningen in zelfbeheersching,
zielenadel, heldenmoed.
Eeuwen hadden zij gezongen:
'Slechts den Hoogen God zij eer!'
Midderwijl zij de oude goden
duldden, dienden keer op keer:
Geestontbindenden L y a e u s ,
wulpsche V e n u s - P a n d é m o s ,
P l u t u s , kouder dan zijn munten,
't hart versteenend tot een rots!
Eeuwen hadden zij den Heiden[aant.]
met den broedernaam begroet,
Maar zijn akkers hem ontweldigd
en doen mesten met zijn bloed,
Voor een handvol glaskoralen
hem zijn kindren afgekocht,

Hem met alkohol vergiftigd,
   en tot alle kwaad verzocht.
Eeuwen hadden zij elkander
   met een kouden lach gesmaad,
In der Waarheid naam belasterd,
   in der Liefde naam gehaat;
In den naam van Hem verketterd,
   die door Farizeesch gespuis
Zelf verworpen en gevonnisd
   als een ketter stierf aan 't kruis!

Maar zie nu! - In geest en waarheid
   baden zij den Vader aan,
Smachtend om met reine harten
   voor Zijn aangezicht te staan.
‘R e c h t voor allen!’ werd de leuze:
   Slavenboei en Schandbord viel.
‘H u l p voor allen!’ Kroeg en Kerker
   week voor Kweekschool en A s y l .

‘R u s t voor allen!’ 't zwaard werd kouter,
   korenveld het worstelperk,
Menschen niet, maar stoom en ijzer
   zwoegden aan 't cyklopen-werk.
'k Zag geen gierenzwerm van veeten
   om het aas der Kerk vereend,
Maar de duif des Geestes zweven
   tot de Nieuwe Godsgemeent'.
't Was de ware K a t h o l y k e ,
   heilig, één en algemeen,
Die niet afsloot, die niet uitstoot,
   moeder met een hart van steen!
't Was de ware P r o t e s t a n t e ,
   één vernietigend Protest
Tegen Zonde en Leugen, tweeling
   uit het oude slangennest! -
En zij stegen altijd hooger
   naar den Bergtop in 't verschiet,
Sion reeds van ver' begroetend
   met d' Advent-zang, 't Nieuwe Lied:

‘L i e f d e , meer Liefde! Gij God van erbarming,
   Liefde voor U en den broeder, Uw kind!
Hemelsche Liefde, in gezegende omarming
   A l l e n omvattend, wijl Ge a l l e n bemint.
Heil u, gij Dag onzer Wedergeboorte!
   God zij geloofd dat wij hier mogen staan!
Neem gij, o Godsstad, ons op in uw poorte -
   Tweede, Eeuwge Volheid der Tijden, breek aan!’

De a n d r e Groep die de eerste volgde,
      waren H e i d n e n - van alom,
Zwart, gebronsd of koperkleurig,
      duizendvoude mengeldrom,
Lang den nààm van Menschen dragend,
      nu-eerst ware levenslust,
Menschenwaarde, Menschenroeping,
      Hemelsche Afkomst zich bewust.
Eeuwen hadden zij gezworven
      zonder God en zonder Hoop,

't Wilddier jagend, of de sterren
angstig volgende in heur loop,
Voor den ‘Boozen Geest’ voortvluchtig,[aant.]
knielend voor het ‘Wandlend Blad,’[aant.]
't Lichaam kervend, of zich stortend[aant.]
onder 's Afgods wagenrad.[aant.]
Eeuwen hadden zij gesidderd
als in koortsig bangen droom
Voor hun f e t i s c h , menschenlijken[aant.]
wiegende op zijn reuzenboom;
Voor den Vuurgod, de armen strekkend
uit de gloênde dwarrelwolk;
Voor den Stroomgod, kindren slingrend
in de krokodillen-kolk.
Eeuwen hadden zij geworsteld,
oog om oog en tand om tand,
Zonder vreugd bij elk genieten,
zonder schaamt' bij alle schand.
Hatend, haatlijk, door der zonden
bitterheid als overstelpt,

Krijtend met hun lot en leven:
‘Wie komt over die ons helpt?’

Maar zie nu! - Wat zalige omkeer
in hun leven en hun lot!
In de harten rees een altaar:
‘Aan den Onbekenden God’.
De Onbekende werd verkondigd,[aant.]
en met juichend handgeklap
Groetten zij de Blijde Boodschap,
't einde van hun Ballingschap.
Met de gruwelgoôn verdwenen
de oude gruwlen en - hun pijn.
M e n s c h weêr was de man geworden,
M o e d e r mocht de moeder zijn!
't Kind was 't erfdeel nu des Heeren,
en der Englen speelgenoot;
't Huis, een voorportaal des Hemels;
't Avondpurper, Morgenrood!

Tucht en Orde, Recht en Reden
regelden des Levens tred;
En tot Gods gedachtnis klommen
Daaglijksche Aalmoes en Gebed.
Immer klaarder in de zielen
werd het alherscheppend woord
Van dien Heiland Wien de volheid
aller Heidnen toebehoort.
En zij stegen immer hooger
naar den Bergtop in 't verschiet,
Sion reeds van ver' begroetend
met d' Advent-zang, 't Nieuwe Lied:

‘L i c h t , nog meer Licht! O gij Zonne der Waarheid,
Die ons met loutrende stralen doorschijnt!
Goddelijk Licht, tot voor de eeuwige klaarheid
Dwaling en waan, ook de laatste, verdwijnt!
Gij, Eerstgeboornen, te lang ons gescheidenen!
Trekt ons vooruit op den weg dien wij gaan,

Roept ons in 't Heilge uit den Voorhof der Heidenen!
Tweede, Eeuwge Volheid der Tijden, breek aan!'

Toen - de l a a t s t e Groep van allen:
I s r ê l s wachtend overschot, -
Eens Het Godsvolk, toen Geen Volk meer,
nu eerst recht Een Volk van God!
Eeuwen waren zij verworpen
sints den grooten oordeelsdag,
Die hen in huns volks Messias
ook hun Volk verwerpen zag.
Eeuwen doolden zij als balling,
zonder Vorst of Vaderland,
Zonder t e r a p h i m of e p h o d ,
tempeldienst en offerand,
Vogelvrij verklaard door de Aarde,
Ismêl: allen tegen één!
Haat der Caesars, vloek der Pausen,
spot van hoog en laag gemeen;

In het leeuwenperk geworpen,
   afgemaakt door rad en koord,
Doodgehongerd in woestijnen,
   in de waatren doodgesmoord;
Stervend steeds en toch onsterflijk,
   levend, toch niet levend meer:
Want wie l e e f t er zonder blijheid,
   zonder vrijheid, zonder eer?
Eindlijk - worstlend met een veêrkracht,
   die te sterk is voor 't geweld,
Plaats, Ontzach en Macht heroovrend
   door één talisman - h e t G e l d !
Aan versteende ceremonies
   vastgeboeid, of losgerukt
Met een ijskoud: ‘Wat is waarheid?’
   voor den Geest der Eeuw gebukt!

Maar zie nu! - De dorre beendren
   ruischen: Leven uit het Graf!

Van het kruis, als Nikodémus,
   namen zij hun Koning af.
Op de Lichtgestalte, wandlend
   van het Galileesche meir
Door de Waereld, als Johannes
   zien ze en fluistren: ‘'t Is de Heer!’
Wat zij hoorden en genoten
   in de sfeer der Christenheid,
Rijpt de kiem van 't Godlijk Leven,
   dat verborgen wortels spreidt.
Gaven, Krachten, groot en machtig,
   tuigend van een adeldom
Wel bevlekt maar nooit vernietigd,
   keeren frisch, vernieuwd, weêrom.
's Heeren Vrees - de heiligste Arke -
   woont in 't binnenst' van 't gemoed,
Door Geloof en Hoop en Liefde,
   - de èchte Cherubim - behoed.
Méér dan 't Volk van Mozes, David
   en de Zieners - de eer, de sier

A l l e r Volken, eerste en l a a t s t e eens,
laatste en e e r s t e nu, is hier!
En zij stegen immer hooger
naar den Bergtop in 't verschiet,
Sion reeds van ver' begroetend
met d' A d v e n t -zang, 't Nieuwe Lied:

‘L e v e n ! meer Leven! Gij, God, zelf het Leven,
Leven uit U en voor U allereerst!
Wil het ons mild, tot verzadigens geven,
Tot het elke' adem des harten beheerscht!
Waren Uw giften en roeping, o Heere,
Niet onberouwlijk, zou Isrêl hier staan?
Kom dan, Verlosser! Uw trouw triomfeere,
Tweede, Eeuwge Volheid der Tijden, breek aan!’

Zóó jubelde Abrâms kroost; en onder Jakobs hoede
Volgde Ismêls Broederschaar.
Zoo ging àl 't Menschdom dan, één kudde van d' Algoede,
Hun herder, bij elkaâr.
Nu mengden zij hun stem: ‘L i c h t ! L i e f d e ! L e v e n ! Namen
Van d' Éénen God zijt Gij!
Onnoembre, blijf bij ons!’ - En: ‘Amen!’ klonk het: ‘Amen!
Ik blijf, gij blijft in Mij!’...
En naar de schare 't pad al hoog en hooger baande,
Te meer ook klom de moed:
't Was nog wel zwoegen vaak, maar 't harte hield zich staande,
Al wankelde ook de voet!
't Was worstlen dikwerf nog door breede dwarrelstroomen
En kloven, diep en dor,
En steile rotsen op, die dreigden neêr te komen -
Maar toch: ‘E x c e l s i o r !’
En niemand, ook niet één uit die ontelbaar velen,
Die niet zijn wonden had:
Maar niemand ook, die niet een balsem had te deelen
Den bloedende op zijn pad.

En als ik mij verbaasde, omdat in aller oogen
Door stille tranen heen,
Als door een regendrop de lichtstraal uit den hoogen,
Een blijde glimlach scheen,
Daar luisterde ik, wat woord toch wel hun pelgrimszangen
Bemoedigend verving,
En nimmer, nimmer wijkt wat ik heb opgevangen
Uit mijn herinnering:

‘Voorwaards!’ heette 't, ‘Moed gehouden,
Broeders! Valt de weg soms zwaar,
't Is de r e c h t e . Steunt elkaêr!
Eer wij ooit bezwijken zouden,
Moest Gods Almacht zelf verouden,
Werd Gods Liefde zelf onwaar!

Nooit heeft de oude stem gezwegen:[aant.]
“Blinde Orion, naar Omhoog!

Zoek de Zon, gij vindt ook 't Oog!”
We ijlden de Eeuwge Waarheid tegen,
Tot wij 't Zielsgezicht herkregen,
Met een hoop die niet bedroog!

Achter ons - de schemerjaren
Van der Zelfzucht trotschen waan,
Die ons elk zijns weegs deed gaan,
Als verstrooide najaars-blaâren,
Dwarlende aan den stam ontvaren,
Herwaarde, derwaards op d' orkaan.

Door de ziel van millioenen
Trilde Liefde's heilge schok:
God, die tot elkaâr ons trok
Tot een Broederlijk Verzoenen,
Doet ons nu als ranken groenen
Aan denzelfden wingert-stok!

Alle Schatten, Gaven, Krachten,
   Geven dien Gezegende eer,
   Wien de Wijzen van weleer
Wierook, goud en myrrhe brachten,
Eerstling-offers der Geslachten,
   Nù Hem groetende als hun Heer!

Op 't gelaat der Volkren spreken
   Ieders eigenaardigheên:
   Toch is alle' één trek gemeen,
't Nu hersteld Verwantschaps-teeken!
't Godsbeeld kan niet meer verbleeken:
   Dat maakt al 't Verscheidene één.

Eén zijn wij in Hem, dien Eénen,
   Die in elk en allen leeft.
   Die ons 't Kinderhart hergeeft,
Leidt naar 't Vaderhart ons henen,
Dat, hoe we eens verloren schenen,
   Nimmer ons vergeten heeft!

Sámen lijden, sámen strijden,
Eén van weg en wil en zin,
Moet het Groote Huisgezin
Tot een Godsgemeente wijden.
Juichend halen de Oude Tijden
't Feest der Alvernieuwing in!

Voorwaards! voorwaards! Moed gehouden,
Broeders! Valt de weg soms zwaar,
't Is de r e c h t e . - Steunt elkaâr!
Eer wij ooit bezwijken zouden
Moest Gods Almacht zelf verouden,
Werd Gods Liefde zelf onwaar!'

Dus, troostende en getroost, bereikten nu die scharen
De Bergkruin van alom;
En allen knielden neêr als ze op de hoogte waren,
Zelf 't Levend Heiligdom!
Een Lichtglans, plotsling uit des Hemels hart ontsprongen,
Stroomde uit naar alle kant:

'k Zag op de hoofden 't vuur van nieuwe Pinkstertongen,
Een palmtak in elks hand!...
Nu daalde, al zacht, de Berg, en overdekte de Aarde,
Zich effnend ter vallei,
Die voortgolfde, overal een Nieuwe Levensgaarde
Als rollende uit heur sprei!
De doode zeën en de aâloude wildernissen
Ontloken als een roos;
Een balsemwind, om zweet en tranen af te wisschen,
Verving den reuk des doods.
Nog nooit was de Aard zoo schoon, nooit haar de Hemel nader,
Dan nu ze één Godsstad werd,
Door 't algemeen gevoel van thuis-zijn bij den Vader,
Van rusten aan Gods hart!

En wat ooit Profeeten in Beeldspraak verkondden,
Verscheen nu in 't Leven, vol waarheid en kracht:
Wat honderde Apostlen steeds zochten, nooit vonden,
't Werd nu door den Geest van den Meester volbracht!

Getemd was de brullende leeuw van den Toren,
   Gebreideld de grijpende wolf der Begeert',
De slange der List had heur zwadder verloren,
   Het ooilam der Vreeze zijn schuwheid ontleerd.
Nu werd er in eenvoud geloofd, niet bedrogen;
   Beloofd, niet verbroken; vertrouwd, niet bespot;
Gekust, niet verraden! De ziel sprak uit de oogen,
   De liefde uit de ziel; uit de liefde sprak God!
Nu werden zij zalig, die armen van geeste,
   Te groot voor een schat, slechts uit aarde gebootst;
Nu, zalig, die treurden: de droefsten het meeste -
   Hoe wranger de smart eens, hoe zoeter de troost!
Nu, zalig, die naar Gods gerechtigheid smachtten:
   Gestild werd hun honger, gelaafd werd hun dorst;
Een aandrift ten goede, in eedle, eeuwge gedachten,
   Een godlijke daadkracht doorvoedde hun borst.
En zaligst van allen die zaligheid erven,
   De reinen van harte! Nu zagen zij God -
In Starren en Bloemen, in Worden en Sterven,
   In 't wentlen van 't Leven, in 't wisslen van 't Lot!

In 't Deel, dat Hij één en millioenen beschikte,
In 't Heil der Verlosten, het eind van hun paân....
Ja, wie hier zijn broeder in 't aangezicht blikte,
De Onzienlijke lachte uit dien spiegel hem aan!

Ik ook, in mijn droom, droeg een voorgevoel mede
Van grootere dingen, bereid door Gods hand.
Mij dacht, over de Aard zweefde een adem van vrede,
Als die van een Zaturdag-avond op 't land:
Nog ziet men de ploegschaar den arbeid niet staken,
Het molenrad kleppert, geen venster nog sluit:
Maar 't hart mag bij aanvang zijn Zondagsvreugd smaken,
Eén nacht, en - de Sabbatsklok luidt!

En plotsling... de dag was verdwenen!
Het zonlicht ging uit als een lamp die men bluscht,
Geen maan en geen starren verschenen, -
Nacht, nacht nu, van kuste tot kust.
Het vogelchoor staakte zijn zangen,
Het woud, als versteend, liet zijn bladeren hangen

Op de aarde, in de lucht, in de zee
Doodstilte! - en al 't schepsel, van siddring bevangen,
In spraaklooze beê.
Op eenmaal een stem, die dat zwijgen kwam breken
Met een schok die de diepten der aarde bewoog.
Zij riep: ‘M a r a n a t h a ! ’... de schaduwen weken,
Nieuw licht stroomde in 't oog,
Een schitterend Teeken
Verrees aan den boog,
Met purpergloed doopend de bergen en dalen:
Een k r u i s , enkel stralen,
Zich heffend van de Aarde in den Hemel omhoog!
En daar waar de balken van 't kruis elkaâr snijden,
De Z o n e d e s M e n s c h e n ! als wilde Hij de Aard
Beschouwen in 't licht eener Liefde die spaart,
't Gespaarde verlost, en 't verloste bewaart:
Het Goddelijk licht van Zijn Lijden!
Toen breidde dat licht, ongestoord, ongestuit,
Al hooger, al breeder, al dieper zich uit.
Maar 't purper ging over in lieflijker gloeien:

Een goudglans, maar kalmer en zilvrig van toon;
En 'k zag tot een cirkel den kruisvorm vervloeien,
Vol zaalge gestalten, met palmtak en kroon -
Maar niemand zoo schoon
Als Hij in het midden!...
Gezegende Moeders,
Geen uwer gezegend als de ééne, wier schoot
Dien Zoon heeft gedragen, zoo heerlijk, zoo groot,
Den Schoonste der Menschen, den Koning der Broeders!
Ik wilde Hem zien in het Goddelijk oog,
Maar dáár was een blik, zóó zachmoedig-kastijdend,
Zóó heilig-vertroostend, zóó zalig-verblijdend,
Dat schaamte en verrukking mijn ziele doorvloog,
Mijn hoofd op de borst zonk, mijn knië zich boog...
Zoo weende ik in stilte...

Een gerucht werd vernomen,
Van verre eerst; toen nader; straks luide overal -
Als haastige stroomen,

Uit allerlei richting te-samen-gekomen,
Op eens zich vereenend in ruischenden val!
Een mengling van klanken - van stemmen - van woorden,
Gesteund door de akkoorden
Van harpen, bezield zelf met leven en geest!
Ik durfde niet opzien: 'k moest hooren, 'k móést hooren...
Eén Stem dicht nabij me, háár hoorde ik te voren...

Mijn kind in den Hemel! zijt g i j dat geweest?...

Dus zongen die Chooren:

Rei van engelen.

I Zang.

Eere zij God
In de hoogste heemlen!

Hoogste heemlen, zingt Gods eere!
Aarde, voeg uw stem er bij!
De eeuwenoude Beurtzang keere
Met een nieuwe melody,
Hem tot lof, der Heeren Heere!
't Eéne en Eeuwige Al is Hij.

I Tegenzang.

Zonnen, Waerelden, Planeeten,
Myriaden, loven Hem.

Ook geen enkele is vergeten:
Elk met name, hoort Zijn stem...
A a r d e ! hoe zijt g i j geheeten?
‘A l l e r s t a r r e n B e t h l e h e m .’

E e r e z i j G o d ! E e r e z i j G o d !
E e r e z i j G o d i n d e h o o g s t e h e e m l e n !

II Zang.

Was zij klein eens om te wezen
In der starren duizendtal:
Uit haar schoot is Hij verrezen,
Die alom eens heerschen zal.
Alle Sfeeren zingen mede
't Lied der Vreugde, God gewijd:
De A a r d e -alléén zingt V r e u g d e u i t V r e d e ,
V r e d e u i t Z e g e , Z e g e u i t S t r i j d !

II Tegenzang.

Andre luister is der Zonne,
Andre glans der Maan bereid,
Anders, uit der Lichten Bronne,
Vloeit der Starren heerlijkheid:
D i t is de eer die de A a r d mag dragen,
Dat hier Jezus' kribbe stond,
Dat hier God een welbehagen
In het kind des Menschen vond!

V r e d e o p A a r d e!
I n d e M e n s c h e n w e l b e h a g e n!

III Zang.

Lang bleef zij krank van zonde en zorgen;
Maar wat heur Heiland achterliet,

Het Nieuwe Leven, eerst verborgen,
Ontkend, miskend, toch stierf het niet!
Het wies, door woede en waan bestreden,
Gevoed door tranen en gebeden,
Gedrenkt door kostlijk martlaarsbloed;
Het worstelde om aan 't licht te komen,
Door 't Godsbewustzijn opgenomen,
Dat sterven of - verwinnen moet!

III Tegenzang.

't Verwon! - Zing, gij Aard, zingt, gij Hemelsche Chooren,
't N i e u w K e r s t l i e d ! Die eens in den vleesche verscheen,
Kwam nu in den geest. In de harten geboren,
Woont Christus, alomtegenwoordig, beneên!
Hij heeft een gestalte in de Menschen verkregen:
Hij leeft - in hun wetten, hun werken, hun wegen;
De Huizen, de Volken, Z i j n lichaam zijn zij.
Hij-zelf i s hun Leven en Eeuwige Zegen -
Geen Kruis meer, en 't Graf is voorbij!

Vrede op Aarde!
Vrede! Vrede!
In de Menschen welbehagen!

Toezang.

't Is geschied! De kroon is d' Aard
Boven háár gegeven,
Die, in zustrenrei geschaard,
De eigen zon omzweven!
Door haar laatste Nachtgordijn
Brak de volle Morgenschijn;
En wàt verder kome,
't Moet ùw licht, o Middag, zijn...
Dàt het òverstroome!

't Is geschied En 't zal geschiên!
Alles in zijn orden
Zal zijn Eindvolmaking zien,
Meê tot Hemel worden.

Hoogste Liefde's wijs Geduld!
U, die kalm Haar raad vervult,
Doen wij 't Heilig schallen.
God! Gij wilt, Gij kunt, Gij zult
Alles zijn in allen.

Eere zij God
In de hoogste heemlen!
Vrede op Aarde!
In de Menschen welbehagen!

EINDE VAN DEN EPILOGUS.

AMSTERDAM, 17 Oktober 1868

Korte aanteekeningen en ophelderingen

‘De Sterrenkunde leert ons, even als de Bijbel, onzen Aardbol kennen als het teleologiesch middenpunt van ons Planeeten-stelsel; namelijk: als de in zich-zelve voleindigde Planeet, als de eenige voor hoogere wezens, met name voor den Mensch, passende woonplaats.’
Dr. J.H.A. EDRARD.

Eerste zang

‘Een der eigenaardigste en lieflijkste begoochelingen’ - dus heeft Charles Dickens ergens gesproken[1] - ‘waar des menschen ziel gewoon is zich in den slaap aan over te geven, bestaat wel in den niet zeldzamen droom, waarbij de sluimerende zich begaafd waant met het vermogen om te vliegen. Hij wordt als opgeheven van den grond, en zweeft zonder moeite over een steeds wisselend panorama. Hij strijkt over het vlak der blauwe zeën, doorkruist de wouden der tropische gewesten, schiet de Alpen voorbij, laat de gewone orde der landschappen verre achter zich, en daalt neder in de eene of andere vallei, wier paradijspracht op aarde haar weêrgà

1) Households Words, 1858.

niet heeft. Hij heeft er zelf een flauw besef van, dat tafreelen van zulk een allesovertreffende schoonheid slechts vizioenen zijn; en doet dus een poging om zich een ontwaken te beletten, dat hem slechts zijn eenvoudige slaapcel zou doen hervinden, in plaats van de bonte beeldengalerij zijner fantazie. 't Is een merkwaardig psychologiesch verschijnsel, dat geheel dezelfde tooneelen (die op onzen Aardbol geen voorbeeld hebben, waaraan zij ontleend kunnen zijn) soms, na verscheidene dagen, maanden of jaren, door den zelfden persoon weder in den droom gezien worden. Waarschijnlijk is dit dàn-alleen het geval, wanneer men weder in den zelfden toestand naar lichaam en ziele verkeert. Doch zeker is 't, dat de verschijning dier droomen grillig en onregelmatig is, zoodat zij als schaduwen komen en gaan.

‘'t Zou een aangenaam voorrecht zijn’ - zoo gaat genoemde schrijver voort - ‘indien wij heerschappij konden oefenen over die nachtgezichten, of bij machte waren ons naar verkiezing op een boeiend, leerzaam en prachtig schouwspel te onthalen. De naaste trap tot dit genot is wel het lezen van een goed boek, dat, door gewicht van onderwerp en kracht van stijl, den geest naar afgelegen punten in de ruimte des heelals of naar langverleden tijden overbrengt.

Één droom bij uitnemendheid zou honderden in verbazing brengen, wanneer zij bij machte waren hem naar willekeur op te roe-

pen. Te weten: niet een vluchtige blik op de dingen der aarde, maar een vogel-perspektief op het schouwtooneel des hemels, op de groepen van waerelden en sterrenbeelden; minder om den loop der planeeten na te gaan, dan om het groote plan en de inrichting van dezen ons toegewezen hoek des heelals te leeren kennen.'

Welnu, in het Gedicht 'De Planeeten' is een proeve genomen om iets van dien aart met wakenden geest te genieten. De eerste aanleiding daartoe werd gevonden in de '*Naturhistorische Briefe*' van Dr. J.H.A. Ebrard (*Neue Ref. Kirchen-Zeitung*, Jaarg. 1855 en volg.). De tegenwoordige Erlanger Hoogleeraar bespreekt daar het gemaakte bezwaar, dat 'de Aarde in den Bijbel als middenpunt van het heelal (sic!) zou voorkomen, terwijl de Sterrenkunde daarentegen leert, dat de Aarde niet alleen niet het middenpunt is van het heelal, maar zelfs niet eens het middenpunt van ons zonnestelsel, waarvan zij immers slechts eene der kleinste planeeten uitmaakt: welk zonnestelsel, bovendien, zich in de oneindigheid van zoovele andere zonnestelsels verliest, die zich het eene rondom het andere wentelen.' - Hiertegen brengt Dr. Ebrard vooreerst de algemeene opmerking in 't midden, dat men de innerlijke waarde der dingen niet naar hunne stoffelijke uitgebreidheid te beoordeelen heeft. [Een stelling, trouwends, die voor een axioma gelden kan en nauwelijks door een vergelijking, b.v. van een schepel zands met een korrel gouds,

of van een zonnebloem met een azalia, zou behoeven opgehelderd te worden.] Maar Dr. Ebrard doet mèèr dan een axioma verkondigen: hij toont ook aan, dat die bedenking ten deele op een misverstand berust, want dat in den Bijbel de Aarde volstrekt n i e t voorkomt als middenpunt van het h e e l a l (wat inderdaad een ‘hopelooze stelling’ zou kunnen genoemd worden!) maar wel als 't centrale punt van een g e d e e l t e des heelals, zooals hij dan ook spreekt van: ‘H e m e l (de hemel der vaste sterren) e n A a r d e (onze waereld met haar zuster-planeeten.)’

‘Men zou,’ meent hij, ‘het bezwaar aldus moeten formuleeren: In den Bijbel komt de Aarde voor als het centrale punt v a n d e h a a r o m r i n g e n d e e n t o t h a a r b e h o o r e n d e s c h e p p i n g : de Sterrenkunde, daarentegen, leert, dat niet de Aarde, maar de Zon in het midden staat, en dat de Aarde zich, benevens een aantal andere Planeeten, rondom de Zon beweegt.’ Maar daaruit verdwijnt bij eenig nadenken dan ook de gewaande tegenstrijdigheid. Want immers, 't is er wel verre van daan, dat de Bijbel zou beweeren dat de Aarde het m a t h e m a t i e s c h middenpunt van het Planeetenstelsel zou zijn. Zulk een beweering - hare juistheid of onjuistheid nu zelf geheel daargelaten! - ligt, uit haren aart reeds, buiten de grenzen des Bijbels, als die wel een kenbron is van R e l i g i e u s e waarheid, maar geen handboek voor A s t r o n o m i e o f P h y s i c a . Als hij van de sterren spreekt, geschiedt dit bij gelegenheid (occasioneel); en

dan, omdat hij niet tot a s t r o n o m e n , maar in 't algemeen tot m e n s c h e n spreekt, bedient hij zich van een taal, die overéénkomt met des menschen onmiddelijke, door de zintuigen verkregen waarneming der dingen.

Dat echter de Aarde in den Bijbel voorkomt als het t e l e o l o g i e s c h middenpunt (d.i. als het e i n d d o e l) der haar omringende schepping, is, naar de meening van onzen Geleerde, niet tegen te spreken. Maar hij meent evenzeer, dat de Bijbel daarmede in geenen deele in tegenspraak is met de Sterrenkunde. ‘Wanneer ik zie’ - zegt hij - ‘dat de Mensch, door zijne bewerktuiging, niet maar gelijk de dieren voor de lagere, d.i. zinnelijke, maar ook voor de hoogere, d.i. geestelijke: redelijke en zedelijke, levensverrichtingen bestemd is, dan mag ik daaruit besluiten, dat de Mensch de kroon is der Aardsche schepping en het einddoel dat God bij het scheppen der levende wezens beoogde. Welnu, indien dan eens de A a r d e niet maar e e n e planeet, maar d e planeet bij uitnemendheid ware, de éénige onder hare ons bekende zusterplaneeten, in wie de gedachte en het doel van het wezen eener planeet, om zoo te zeggen de g o d l i j k e i d é van de planeet, geheel verwezendlijkt is? Indien z i j -alléén eens de harmoniesch ingerichte woonplaats ware voor een wezen als de M e n s c h ? Zouden wij dan de Aarde niet, zonder door de Sterrenkunde weêrsproken te worden, het t e l e o l o g i e s c h m i d d e n p u n t v a n o n s p l a n e e t e n s t e l s e l mogen heeten?’

Dit: ‘indien’ kan alleen tot zekerheid worden door een beschouwing van de gesteldheid der overige planeeten, in vergelijking van onze Aarde.

Die beschouwing nu hebben wij, in de voorgaande bladen, aan de hand der wetenschap, op dichterlijke wijze beproefd.

Is waar, niet voor 't eerst worden de planeeten door de Poëzij bezocht. Men denke aan Dante in zijn P a r a d i s o . Maar zonder gebruik te maken van wat de sterrenkunde aangaande den aart der planeeten mededeelt, gebruikt de groote Zanger van het Katholicisme en de Middeneeuwen, de planeeten alleen ten nutte zijner verheven symboliek. Naar aanleiding harer heidensch-mythologische namen maakt hij, haar tot woonplaatsen van verschillenden orden van gezaligde geesten. Zóó herbergt bij hem, b.v. Merkurius de eer- en roemzuchtigen; zóó Venus dezulken, die de aardsche liefde hebben gevoed, zonder de hemelsche te vergeten; zóó Mars de Martelaren en Kruisvaarders; Jupiter (het zinnebeeld der Gerechtigheid), de vroome Vorsten; zóó Saturnus (de Gouden Eeuw), de christen Wijsgeeren en Dichters; terwijl dan de vaste sterren de woonplaatsen zijn van Adam, Maria, de Apostelen, enz.

Ik kan dus naar waarheid zeggen, dat ik een ‘onbetreden pad’ bewandel. Deed ik verkeerd het op te wandelen? Kunnen Poëzij en Natuurwetenschap elkander niet verdragen? Ik andwoord met een

aanhaling uit het voortreffelijk opstel van den Kopenhager Hoogleeraar H. Chr. Oersted, *Over de vermeende poezy in het Bijgeloof*, waarin hij ten slotte zegt:

'Het kan der Natuurwetenschap niet tot verwijt verstrekken, dat zij eenige door Dichters gebruikte denkbeelden te niet doet, ja, dat zij ook andere in de Poëzy opgenomen dwalingen vernietigt, al kunnen deze dan ook niet rechtstreeks bijgeloovig genoemd worden. Al ontfing de Poëzy geen vergoeding hoegenaamd voor dergelijke verliezen, 't zou geen reden van klagen zijn, want de hoofdzaak is dat onze geest, ook door het afleggen van dwalingen, verheven en veredeld worde. Maar de Wetenschap h e e f t inderdaad der Poëzy een r i j k e vergoeding aan te bieden voor hetgeen zij haar ontnomen heeft. Iets daarvan is reeds sedert lang in de Dichtkunst overgegaan; b.v. de kegelvorm der Aarde, in plaats van het vlak, de vierhoek of de schijf; de Aarde op hare baan om de zon zwevende, in plaats van rustende op eenen grondslag; een oneindige veelheid van waerelden vol leven en gedachten, in plaats van een vast staand hemelgewelf. Waar is het, dat de Dichtkunst tot hiertoe van deze nieuwe inzichten niet zoo vlijtig gebruik heeft gemaakt als van de vroegere; maar het steeds voortgaande menschelijk geslacht heeft immers de geheele toekomst vóór zich? De geschiedenis, die de aardbol van zijn oudste tijdperken in de wetenschap verhaalt, is der Dichterlijke opvatting niet vreemd gebleven; maar de leer van de ontwikkeling van den Aardbol levert

jaarlijks nieuwe en rijke gevolgen. Zij verhaalt ons van het tijdvak toen hij door eene tot op den hoogsten graad verhitte zee bedekt was - van de eerste eilanden, die daarin ontstonden, en de trapsgewijze vorming van nieuwe eilanden - van de stemlooze dieren en de bloemlooze gewassen, op de jonge door geen geluid verlevendigde, door geen kleurschakeering versierde aardkorst. Zij toont ons aan, hoe verdere ontwikkeling grooter landstreken vormde, en begint ons reeds van hunne grenzen te verhalen. Zij schildert ons de voortgaande ontwikkeling van het planten- en dierenrijk, en leert ons de wonderbare gedaanten kennen, die de Aarde allengskens voortbracht, doodde, weder begroef, terwijl zij bestendig een meer volkomen schepping voorbereidde. Een menigte van minder omvangrijke wetenschappelijke ontdekkingen, heeft bovendien in de Poëzy ingang gevonden: de magneet, het buskruid, de zonnevlekken, het geleende licht der maan, de snelheid van het licht, de afleiding van den bliksem, het ademhalen der gewassen, de onzichtbare dierenwaereld in een druppel waters, enz. Van de betrekking, waarin de Mensch als ontdekker der natuurgeheimen, tot de Natuur, tot zijn geheele geslacht en zich-zelven komt, is door de Poëzy nog weinig partij getrokken. Zou het voor een Dichter niet der moeite waardig zijn, den toestand te schetsen, waarin zich de man bevindt, die, voor 't eerst in 't bezit van een verrekijker, de manen ontdekt van de eene planeet, de bergen van de andere? Niet der moeite waardig zijn,

den mensch de innige blijdschap voor te stellen, die zijn hart zou aangrijpen als hij voor de eerste maal zulke geheimen der natuur ontsluierde en voorzag dat zijn streven voor de Menschheid groote vrucht zal dragen?

'Een zoodanige overtuiging kan worden voorbereid: zij zal zich lanzamerhand uitbreiden, en eindelijk de overhand verkrijgen, al naar mate de wetenschap-zelve zich zoodanig uitbreidt, dat zij niet alleen een zaak van het verstand is, maar ook tot gevoel en verbeelding spreekt. Alleen door deze ontwikkeling van den geest zal zich tegenover de oudere Poëzy een nieuwe stellen, voor den geest misschien van niet minder beteekenis dan de ontdekking van een nieuw waerelddeel voor de zoogenaamde Oude Waereld geweest is.'

Bladzijde 10, regel 7.

> 'Daar is een Twijfel met de lippen van den dood,
> IJskoud en dor - maar óók een onverzaadlijk Streven
> Naar de Eeuwge Waarheid, dat een heimwee is naar 't Leven.'

'Wat is de twijfel van Faust? Niet de twijfel van het worstelend hart, maar de twijfel van het koude, liefdelooze, zich-zelf genoegzame verstand, dat nu noch immer tot waarheid leidt. Want het verstand, alleen gebruikt, is een gif, dat niet heelt maar ver-

scheurt: voor bloote verstands-twijfel bestaan geen grenzen. Wie zal mijn verstand bewijzen, dat ik niet zelf een fantoom, een begoocheling van mijne eigene zinnen ben? dat wat ik taste of zie, wel waarlijk is? Ik zie toch de zon op- en ondergaan, en toch weet ik dat het niet zoo is. Welnu, kunnen aldus niet al mijne zintuigen mij bedriegen? En kunnen evenzoo niet al de zintuigen van alle menschen bedriegen? Zulk een twijfel, hetzij die dan betrekking hebbe tot God, of tot de waereld, of tot mijne eigene ziel, is een spel voor lediggangers. Wanneer Nathanaël, die naar het Godsrijk verlangt, van Jezus hoort, en nu, na zoo vele bedriegers, een nieuwen bedrieger vermoedt, en daarom niet eerder aan dezen Messias gelooven wil eer hij hem gezien heeft, opdat niet het smachtend zielsverlangen op nieuw misleid worde - dan is dat een eerlijke twijfel des harten. Als Perpetua, met haren zuigeling op den arm, met haren vader aan hare voeten, die haar bezweert haar leven te verschoonen, den marteldood voor zich ziet; als zij aarzelt wien te volgen, haren vader, wien zij het aardsche leven verschuldigd is en die haar bidt haar leven te behouden; of den Heiland, wien zij het leven harer ziel te danken heeft en die haar gebiedt haar leven te verliezen, dan is dat de nood eener worstelende ziel, dan is dat waarachtige twijfel des harten. Als, in het Nibelungenlied, de ziel van den edele Rudiger geslingerd wordt tusschen de Koningin, aan wie hij leenplichtig is, en tusschen de bloedverwanten, die hij

vermoorden moet; als Luther, dag en nacht, door bittere aanvechting gekweld wordt, of het geoorloofd zij den bijl op te heffen tegen een door eeuwen geheiligde gewoonte van het Bijgeloof; als York in den molen bij Tauroggen den soldatenplicht die hem aan den Tyran verbindt, weegt tegen de ingeschapen liefde tot het Vaderland; als Bunyan jaren lang de marteling van een Prometheus lijdt door de vraag, of er voor hem al dan niet vergeving der zonden te vinden is - dan is dát twijfel des harten. Dan worstelt de ziel met God. En zulk een Twijfel leidt tot Waarheid. Hier geldt het den innigsten zenuw des levens, en instinktsgewijze grijpt de ziel naar de vastigheid, die alleen staande houdt op de wankelende aarde.

Maar als Faust den bijbel openslaat, als hij het evangelie van Johannes begint te lezen - dat evangelie, dat juist het éénige is waarvan, naar de Middeneeuwsche legende, de duivel aan Faust de lezing verbiedt: het éénige dat, naar het oude volksgeloof, zulk een kracht bezit tegenover alle machten der Duisternis, dat het, op een blaadtjen geschreven en in het harnas verborgen, de krijgers onoverwinnelijk maakt - en als nu Faust, in plaats van voor zijn ziel datgene te zoeken waarnaar zij dorst, met het uitgestorven hoofd begint te expliceeren en te taquineeren, en bij den eersten regel twijfelend stil blijft staan, - dan is dàt een Twijfel die onvruchtbaar blijft. Op dezen weg ligt de ontbinding van het geweten,

van den wil, en, daarmede, van het getuigenis Gods in het hart. Dáár wordt God tot een afgetrokken begrip, tot een ledig gevoel. “Gevoel is 't alles, naam is klank en rook!” zegt Faust, bij Göthe. Dàt is geen Godsdienst. Een God wiens naam slechts klank en rook is, kan niet geëerd, niet aangeroepen worde. Maar een God tot Wien men niet bidden kan, zal dien die op hem steunen wil, onder de hand wegzinken. Zulk een God is een ledig verstandsbegrip en als zoodanig eene golf onder de vele, die het onstuimig en wankelend menschenhart bewegen - geen rots!’ - Dr. P. Kleinert, *Augustin und Goethe's Faust.*

Bladzijde 11, regel 11.

‘Wat dien andren zusters wacht,
Het wordt op de Aard, door de Aard, begonnen en volbracht!’

‘Het werk van God op den zevenden dag, die nog altijd aanhoudt, is het Verlossings-werk in Jezus Christus; en dit is het groote werk, dat niet alleen voor deze Aarde, maar voor de gantsche Schepping een eeuwige beteekenis heeft.’ - Hugh Miller, *Getuigenis der Gesteenten.*

- Zie Joh. I:3, 14. Hebr. IX:25. Ef. I:10. IV:10. Filipp. II:16. Hebr. II:9. V:9. Openb. V:13.

Bladzijde 12, regel 8.

‘Onderscheiden, niet gescheiden,
Van wat door en tot Hem werd,
Zoekt Zijn teederminnend hart
Zich naar 't Schepsel uit te breiden.’

‘Het Christelijk Theïsme erkent God als boven alle dingen verheven, en toch alle dingen dragende door het woord Zijner liefde en almacht. Wanneer het dus spreekt van het zijn van G o d in de waereld, of van het zijn van de w a e r e l d in God, dan drukt het door de eerste dezer stellingen de levende en noodzakelijke werkzaamheid van God op het geschapene, - door de laatste, de even levende en noodzakelijke afhankelijkheid der waereld van God uit: door beide, de in Gods vrijmachtige wil gegronde levensgemeenschap tusschen Hem en al 't Schepsel. Hierin is 't hemelsbreed verschil tusschen Pantheïsme en Theïsme, dat het eerste een wezens-eenheid van de waereld en God aanneemt, het laatste alléén levensgemeenschap, waardoor het even ver van het Deïsme verwijderd is.’ - Dr. A. Tholuck, *De wonderen der Kathol. Kerk*, (in de *Aanteekeningen.*)

Bladzijde 14, regel 1.

‘Maar de Mensch, in de Aardsche dreven,’ enz.

Zie Laurent, *Christolog. Predigten*, Mainz 1860, II Th.

Tweede zang

Bladzijde 27, regel 9.

‘Wat Dwaalstar wemelt, -
Vijf duizend jaren
Uw vorschend staren,
O Mensch, ontglipt?’

‘Het erkende bestaan van Uranus, die groote ontdekking van William Herschell, heeft het getal der zes Hoofdplaneeten, sedert duizenden van jaren alleen bekend, het eerst vermeerderd en de middellijn van het Planetiesch Zonnegebied meer dan verdubbeld.

Uranus werd op den 13^{den} Maart 1781, bij het onderzoek van een kleine sterrengroep in de Tweelingen, aan den voet van Castor, toevallig ontdekt. De scherpzinnige ontdekker bemerkte, dat de lichtsterkte van het nieuwe hemellichaam naar mate van meerdere vergrooting aanmerkelijk afnam, terwijl zij bij de vaste sterren van gelijke (van de 6de tot de 7de) grootte dezelfde bleef. - Herschell noemde Uranus, toen hij zijn bestaan in den beginne aankondigde, een komeet, en het was eerst door den vereenigden arbeid van onderscheidene geleerden, dat de elliptische loopbaan van Uranus en zijne geheele planetische elementen, met een bewonderenswaardigen spoed werden bepaald.' - A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 28, regel 7.

'Een schijnsel gevend
Van vreemden gloed.'

'De planeet Uranus ontfangt, wegends haren grooten afstand van de zon, 360 maal minder licht dan de Aarde: desniettemin vertoont zij zich reeds bij matige vergrooting even helder als Saturnus.' - Dr. A.N. Böhner, *Kosmos*, I.

Aldaar, regel 17.

‘Zie, statig drijvend
Verschijnt zij daar,’ enz.

‘Uranus is eene der verstverwijderde Planeeten. Volgends Hansen bedraagt de gemiddelde afstand van Uranus tot de Zon 396½ millioenen geographische mijlen. Van onze Aarde is Uranus 380 millioen mijlen verwijderd. Zij is 82 maal grooter dan onze Aarde. De zonnestraal, die zijn weg van de Zon naar de Aarde in 8 minuten 18 sekonden aflegt, heeft tot zijne reize naar Uranus 2 uur 35 minuten en 42 sekonden noodig. De Zon zou den bewoneren van Uranus 400 maal kleiner dan onze Aarde schijnen. De omvang van Uranus' baan bedraagt 2460 millioen mijlen. Het langste menschenleven is voor Uranus slechts een jaar, want deze planeet behoeft 84 jaren, 5 dagen, 19 uren, 41 minuten, 36 sekonden, om haren loop rondom de Zon slechts één enkelen maal te volbrengen. Wanneer de leeftijd der Uranus-bewoners, even als die der menschen op onze Aarde, zeventig of tachtig jaar duurde, zou een 84 jarige Uranus-burger 7056 onzer jaren oud zijn. Een spoortrein met de snelheid van 4 mijlen in een uur, zou tol een omloop in de baan van Uranus 70205 jaren noodig hebben.’
- Dr. A.N. Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 29, regel 11, enz.

‘Zij vliegt om de assen -
Met snellen groei.’

‘Bij Uranus ontdekt men duidelijk eene zeer sterke afplatting, welke bewijst dat deze Planeet zich met groote snelheid om een as moet wentelen die nagenoeg evenwijdig loopt aan de vlakte van hare loopbaan.’ - Prof. F. Kaiser, *Sterrenkunde.*

Bladzijde 30, regel 11.

‘A c h t Satellieten
Omcinglen hier
Uw bol...’ enz.

‘Uranus - zegt Herschell, de zoon - is door 4, waarschijnlijk door 5 of 6 satellieten omgeven. [Volgends Böhner is dat cijfer sedert tot 8 geklomen.] Zij bieden een groote, tot dusverre nog nergens in het zonnestelsel aangetroffen bijzonderheid aan: namelijk die, dat, terwijl alle satellieten (die van de Aarde, van Jupiter, van Saturnus), zoowel als alle Hoofd-planeeten, zich van het Westen naar het Oosten bewegen, de satellieten van Uranus zich van het Oosten naar het Westen bewegen.’ - A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 32, regel 3.

‘Een ster als een graflamp...
en 't s c h e e m r e n houdt aan.’

‘Daar Uranus ongeveer twintigmaal verder van de Zon verwijderd is dan de Aarde, is het zonlicht op deze planeet dus ook vierhonderdmaal zwakker dan bij ons. De zonneschijf vertoont zich slechts zoo groot als bij ons Venus, en verspreidt er, zelfs op den heldersten dag, slechts een schemering als die onzer maneschijnnachten. Daar met de verwijdering van de Zon ook de warmte van het zonnelicht op gelijke wijze als de lichtende kracht afneemt, zoo brengt het zonnelicht op Uranus een vierhonderdmaal zwakkere verwarming te weeg.’ - A. Bernstein, *Phantasie-Reise im Weltall.*

Bladzijde 34, regel 7.

‘Welkom ons, gij wensch des Dichters:
‘“Mocht het soms, bij 't hoogst genot,
Liefelijke Scheemring wezen
in Uw zalig Huis, o God!”’

De hier bedoelde Dichter is wijlen mijn vriend B. Ph. de Kan-

ter, die zijn dichtstukjen: '*Aan de Schemering*,' in de *Aurora* voor 1841, aldus besluit:

'Scheemring, blijf gij mijn vriendin! Reik vaak mij de lier in uw schaduw;
Adem uw teederst gevoel mijne gezangen dan in.
En - zij die wensch mij vergund! - moog' dáár, in der Zaligen woning,
Soms bij het heiligst genot lieflijke schemering zijn!'

Bladzijde 35, regel 9.

''t Was de kreet der Natuur, die op 't bloedige veld,
Van het tastbaarste donker omgeven,
Eens tot Jupiter klom uit de ziel van den Held:
"Geef ons Licht! laat bij 't Daglicht ons sneven!"'

Een tastbare duisternis had eensklaps het leger der Grieken bedekt, en belette' hen te strijden. Toen riep Ajax uit, niet wetende wat te beginnen:

'O Vader Zeus! verdrijf den nacht die ons bedekt,
En dan - verkiest gij 't - doe bij 's Hemels licht ons sneven!'
- Ilias, XVII, vs. 645.

'De stoute bede van Ajax, by Homerus, altijd zoo verheven gerekend... Hy wil noch tegen Jupiter vechten, noch omkomen, noch

zegt dit om hem te tergen: het: “Vader Zeus!” alleen toont reeds het tegendeel. Maar hy wil Licht, hy vraagt Licht, niets anders: maar hy vraagt het met ijver en drift, al moet hy dan ook omkomen.’ - Bilderdijk, *Taal- en Dichtk. Verscheid.* D. II.

- Zie ook Boileau, in zijn *Traité du sublime*, Chap. VII, die, de opvatting van Longinus volgende, van die van Bilderdijk eenigzins verschilt.

Bladzijde 36, regel 14.

‘Aan de polen - twintig jaren
't Rijzend zonlicht, nauwlijks stralend.’

‘De eigenaardigé stand van Uranus ten opzichte van hare baan heeft ten gevolge dat de jaargetijden dáár in de grootst mogelijke mate verschillend zijn, dewijl de Zon die in het voorjaar en in den herfst in den aequator staat, en daar, even als bij ons, dag en nacht gelijk maakt, nochtans in haren zomertijd zóó hoog boven de pool klimt, dat deze haar op een hoogte van 79 graden ziet, even als de bewoners van den aequator in de lente en den herfst. Van het tijdstip af, waarop de Zon zich 10 à 11 graden boven den aequator verheft, ziet de Noordpool de Zon 42 jaren boven haren horizon, ziet haar in den loop van twintig jaren tot een hoogte van 79 graden

rijzen en dan weder naar den horizon afdalen; en van het tijdstip van de nachtevening af, ziet zij haar 42 jaren lang in het geheel niet meer. Hetzelfde heeft in omgekeerden zin met de Zuidpool plaats. De Jaargetijden bieden dus hier de grootst mogelijke uitersten aan, doch voor het overige is het tamelijk onverschillig waar men op deze planeet woont. Van planten en schepselen, gelijk die welke wij op Aarde kennen, kan hier geen sprake zijn.' - Dr. Zimmerman, *De Aardbol.*

Bladzijde 38, regel 1.

'Hier, geen wissling der saizoenen.' enz.

'Het is niet te denken, dat de uitwerking der zonnewarmte op Uranus van veel belang is, en zoo hierdoor nog een afwisseling in de jaargetijden wordt te-weeg-gebracht, moet die hoogst treurig zijn: geen trapsgewijze, maar een scherpe en geduchte; want de as waarom Uranus wentelt, staat bijna 90 graden, dus bijna loodrecht, op het vlak van haar loopbaan rondom de Zon. Slechts in de naaste omgeving van de Evennachtslijn kan een soort van gematigde luchtstreek te vinden zijn. Vraagt gij of er bij zoodanige verhouding nog een plantengroei op Uranus mogelijk zou zijn, dan andwoord ik, zoo er al een plantengroei mogelijk is, moet die zeer onvolkomen wezen. Aan een geregelde bebouwing van den grond moet wel in 't geheel niet te

denken zijn; en hoevele f a c t o r e n der ontwikkeling van den menschelijken geest, des huisselijken en maatschappelijken levens, vervallen hierdoor niet!' - Dr. J.H.A. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

Derde zang

Bladzijde 43, regel 1.

'Wat wondere kogel wordt ginder bewogen?'

'De siderische of ware omloopstijd van Saturnus duurt 29 jaren jaren, 166 dagen, 23 uren, 16 minuten en 32 sekonden. Zijn gemiddelde middellijn bedraagt 15.507 geogr. mijlen, gelijk aan 9.022 middellijnen van de Aarde. De wenteling om zijn as geschiedt, uit de waarnemingen van eenige donkere vlekken afgeleid, in 10 uren 29 minuten en 17 seconden. Het gewest om de polen vertoont een afwisseling in de terugkaatsing van het licht, welke afhankelijk is van de jaargetijden op Saturnus. De pool-gewesten worden namelijk in den winter helderder van licht, een verschijnsel hetwelk het wisselend sneeuw-gewest van Mars herinnert. - A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

‘Het merkwaardigste dat Saturnus ons biedt, is haar ring. Deze bestaat onbetwistbaar uit twee, volgends Bond (te Cambridge in de Vereen. Staten van N. Amerika) en volgends Dawes (te Maidstone in Engeland) zelfs uit drie concentrische ringen, welke door tusschenruimten van elkander gescheiden zijn. De buitenste ring heeft een middellijn van 38000 geogr. mijlen en een breedte van 2600 mijlen. De binnenste ring meet 33300 mijlen, bij eene breedte van 3700 mijlen. Tusschen den buitensten en binnensten ring ligt een klove van 400 mijlen breedte, door welke heen Derbam zelfs kleine sterren gezien wil hebben. In deze klove ligt de derde ring, welken Bond en Dawes, door een derde gedeelte van den omtrek der Aarde van elkander gescheiden, meenen gezien te hebben. De afstand van de binnenzijde der ringen tot de oppervlakte van Saturnus bedraagt ongeveer 5000 mijlen. De dikte der ringen zou, volgends sommigen, de 20 mijlen niet te boven gaan; volgends andere opgaven bedraagt die over de 100 mijlen.’ - Dr. W.F.A. Zimmermann, *De Aardbol.*

Bladzijde 43, regel 5.

‘Haar middellijn is 't, reeds bekoeld en versteven,
Toen 't lichaam dier waereld nog dampte in den gloed.’

‘De bol van Saturnus is oorspronkelijk insgelijks in geheel ge-

smolten toestand en derhalven vloeibaar geweest. Tegelijk heeft hij zich met groote snelheid om zijne as gedraaid en hierbij was hij, ten gevolge der hitte en uitzetting aan zijnen aequator, zoo groot als thands zijn ring is. Nu begon hij langzaam te bekoelen. Daar echter uitgestrekte massa's eerder bekoelen dan dicht op elkaâr gepakte, moest de aequator van Saturnus als een stijve ring zweven, terwijl de overige deelen nog vloeibaar gebleven waren. Terwijl nu bij de verdere afkoeling de massa inkromp, was de aequator reeds zoo stevig en vast, dat hij den bol in zijne verkleining niet volgde: derhalven bleef de aequator van Saturnus als een stijve ring zweven, terwijl de bol zelf van lieverlede kleiner werd, inkromp, en eindelijk geheel losgemaakt van den voormaligen aequator, zijn tegenwoordige gestalte verkreeg. Deze verklaring wordt ten deele daardoor versterkt, dat men door nauwkeurige waarnemingen ontdekt heeft, dat de ring eigenlijk uit een groot aantal gescheidene, elkaâr omgevende ringen bestaat, die alle op de gezegde wijze achtereenvolgends den aequator der planeet uitgemaakt hebben, en telkens na hunne verstijving en het verder inkrimpen en afkoelen der planeetenmassa, als steeds kleiner en kleiner wordende ringen om den nog kleiner geworden kogel achterbleven.’ - A. Bernstein, *Phantasie Reise.*

Bladzijde 43, regel 8.

‘Een schaduw slechts wisslend, tot eenigsten groet!’

‘De ringen zijn, evenals de Saturnus-kogel, op zich zelf donkere en door de zon verlichte lichamen. Men ziel op hen de schaduw van Saturnus, even als hunne schaduw op het middenlichaam.’ - Böhner, *Kosmos*, II.

Bladzijde 44, regel 1.

‘Ik nader. Hoe traag trekt ge, als aarzlend, mij aan!’

‘De dichtheid der massa van Saturnus is achtmaal geringer dan de gemiddelde dichtheid onzer aarde, waardoor dan ook de aantrekkingskracht zooveel minder wordt dan bij ons. - Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 44, regel 5.

‘Gij, honderdmaal grooter dan zij.’

‘Saturnus oppervlakte is 95, haar lichamelijke inhoud 928 maal zoo groot als die der Aarde; daarentegen is hare massa nog niet honderdmaal zoo groot als die der Aarde. - Dr. Zimmermann, *De Aardbol.*

Bladzijde 44, regel 8.

‘Daar treedt reeds de zon door de nevelgordijnen.’

‘Op Saturnus vertoont zich de Zon aan het oog 10 maal kleiner in doorsnede dan wij haar op Aarde aanschouwen, en verspreidt er een 90 maal zwakker licht, dan bij ons. Natuurlijk staat de warmte die zij er opwekt, daarmede in gelijke evenredigheid, zoodat wij mogen besluiten, dat op Saturnus, zelfs in den zomer, een gevoelige koude heerscht. Tengevolge van de grootere helling (nagenoeg 30 graden) van Saturnus as op zijn loopbaan, zijn op deze planeet de jaargetijden en klimaten iets gelijkmatiger verdeeld dan op Uranus. Evenwel de beide gematigde luchtstreken hebben er te samen slechts een uitgebreidheid van 60 graden, waaruit volgt dat de heete en de beide koude saamgenomen, zich over een oppervlakte van 120 graden uitstrekken. De gematigde luchtstreken op Saturnus omvatten dus niet meer dan een derde van zijn om vang, terwijl zij op de Aarde er de helft van uitmaken. - Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

Bladzijde 44, regel 15.

‘'t Zijn bergen van lucht, grauwe spooksels, niets meer!’

‘Bij de zoo buitengewoon geringe en naar de oppervlakte afnemende dichtheid van Saturnus (veellicht nauwlijks 3/5 van de dicht-

heid des waters) is het moeielijk zich een voorstelling te maken van den toestand ten aanzien der bestanddeelen of van de stoffelijke geaartheid des planeetenlichaams, of zelfs te beslissen of deze geaartheid werkelijk vloeibaarheid, d.i. beweegbaarheid der kleinste deelen, of wel vastheid veronderstelt. De sterrenkundige, die de tocht van Krusenstern vergezelde, Horner, wil dat de bergen van Saturnus uit dampmassa's en dampblaasjens bestaan.' - Von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 46, regel 4.

'Acht manen.'

'Behalven door het ringsysteem wordt deze reusachtige Planeet ook nog omzweefd door acht manen, wier namen, naar Herschell's voorslag, de volgende zijn: 1) Mimas, 2) Enceladus, 3) Thetis, 4) Dione, 5) Rhea, 6) Titan, 7) Hyperion, 8) Japetus. Als men de verblindende Saturnusschijf met een scherm bedekt, is 't mogelijk ook de kleinste van deze trawanten door een tamelijk scherpen verrekijker te ontwaren.' - Dr. Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 48, regel 9.

'Zoo hier de Menschheid leven moest,
het leven werd haar sterven.'

'Des winters werpt de ring, in plaats van Saturnus te verlichten,

op die zijde der planeet die alsdan van de zon afgewend is, een schaduw, die, vijftien jaren achtereen, zich over een oppervlakte van eenige millioenen vierkante mijlen verspreidt. Welk een verschrikkelijke duisternis en welk een strenge koude moet dit niet veroorzaken! Hierdoor nu wordt de gematigde luchtgesteldheid aldaar geheel vernietigd, en om die reden is het niet te denken, dat er op Saturnus, even als op Uranus, een blijvende plantengroei en geregelde landbouw mogelijk is. En wat de bewoners betreft - zoo die er zijn - dezen zouden, om te kunnen blijven bestaan, telken halven Saturnus-jare, d.i. alle 15 aardjaren, hunne woonplaatsen verlaten en naar de tegenovergestelde helft van den bol verhuizen moeten. - Doch uithoofde der menigte wolken en dampen, waarin Saturnus aanhoudend gehuld is, acht men het niet onwaarschijnlijk, dat deze bol uit een halfvloeibare massa bestaat.' - Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

Bladzijde 49, regel 3.

Gewoekerd met den korten Dag.

'Er bestaat op Saturnus een groote onevenredigheid tusschen het lange jaar, dat 29 van onze jaren bedraagt, en de buitengewoon korte dagen, die niet langer zijn dan 10¼ uur. Een geheele win-

terdag in de gematigde luchtstreek duurt maar drie uur. - Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

Bladzijde 54, regel 5.

‘'t Zijn nog altijd de eigen boomen,’ enz.

‘Bij 't schrijven dezer regels deed zich onwillekeurig de invloed gevoelen van een bladzijde uit Scheffer's Laienbrevier, vroeger door mij nagevolgd, en uitgegeven in mijne *Dichtwerken*, Leyden bij A.W. Sythoff, 1863, III deel.

Vierde zang

Bladzijde 59, regel 1.

‘Wie ziet daar uit heur verre sfeer,
Van zacht-geel licht omgloeid,
Op onze Zonnekindren neêr?’

‘Met een zacht-geel licht, schitterender dan Sirius, slechts weinig

zwakker dan dat van Venus, straalt Jupiter in het gezin der zonnekinderen van haar verre post op onze Aarde neder.' - Dr. Böhner, *Kosmos*, I.

'De machtigste planeet van het geheele zonnestelsel is Jupiter, die een middellijn heeft van bijna 20000 geogr. mijlen, eene 126 maal grootere oppervlakte dan die der Aarde en een 1400 maal grootere inhoud. Hare dichtheid echter bedraagt nauwelijks ¼ gedeelte van de dichtheid der Aarde. Zij omvat derhalven, bij 1400 maal zooveel ruimte, slechts 309 maal zooveel massa als de Aarde, heeft slechts een dichtheid gelijk aan die van zeewater, en brengt ons dus bijna op het denkbeeld dat zij hol moet wezen, ofschoon zij dan ook niet eens met lucht gevuld zou kunnen zijn. De baan van Jupiter heeft een straal van 105 millioenen mijlen. De planeet doorloopt dien in 11 jaren 314 dagen, 20 uren, of 4321 van onze dagen, in welk tijdsbestek zij echter 10396 Jupiters-dagen heeft, want deze duren ieder nog geen 10 uren, 't geen voor zulk een machtige en groote planeet een ongelooflijk snelle omwenteling is.' - Dr. Zimmermann, *De Aardbol.*

Bladzijde 60, regel 10.

> 'Zie opwaards! de zon drijft in wolken voorbij,
> Een hoornen lantaren, zoo glansloos, zoo droef.'

'Jupiter beweegt zich op een eerbiedige afstand van 107 mil-

lioenen mijlen van de Zon; de zonneschijf schijnt er 5 maal kleiner dan bij ons; terwijl het zonlicht er 27 maal zwakker is. De dagen zijn er kort: een dag, van den éénen avond tot den anderen, bedraagt er 9.55 uur, de eigenlijke dag dus slechts 4.57 uur, want dag en nacht zijn hier even lang. Deze planeet heeft zoo geringe helling op hare baan, dat haar jaarlijksche loop rondom de Zon op hare oppervlakte bijna geen verandering te weeg brengt, zoodat daar wel verschil van luchtstreken bestaat, maar in die luchtstreken geen afwisseling der jaargetijden.' - Böhner, Ebrard, and.

Bladzijde 61, regel 11.

'Te langer gerekt, waar de dansende Horen,
Bij maanden van jaren, de vleuglen verloren.'

Een jaar van Jupiter (zie boven) staat gelijk met bijna 12 jaren onzer Aarde. Een Jupiter-maand staat dus bijna gelijk met een jaar op onze Aarde.

- De 'Horen.' Drie zusters: E u n o m i a , D i c e en E i r e n e , de Drie Jaargetijden, waarin men oudtijds het Jaar verdeelde. Zij worden altijd voorgesteld in gezelschap van de Gratiën, de drie zusters: A g l a i a , T h a l i a en E u p h r o s y n e . - *Biblioth. Classica.*

Bladzijde 62, regel 5.

‘Wat ooit op Aarde orkaan mocht heeten,
't Wordt zuiderwind en zéfierzucht
Bij wat hier rondspookt in ùw lucht,
Gij Stormkaap der Planeeten!’

‘Uit de beweging der wolken, die dezen bol omringen, heeft men opgemaakt, dat er in zijnen dampkring zeer dikwerf groote en plotselinge veranderingen ontstaan, waardoor stormen veroorzaakt worden, die men berekend heeft een snelheid van 7 tot 11 duizend voeten in de sekonde te bezitten (terwijl de vreeselijkste stormen op Aarde een snelheid hebben van 60 voet in de sekonde.) Een zoodanige storm zou noodzakelijk alles ter-neder-werpen en vernielen wat op zijn oppervlakte aanwezig was. - Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

Bladzijde 62, regel 12.

‘Op onze Antilles vind ik hem.’

‘Op de Antilles heerschen, als bekend is, menigmaal de woedenste stormen, meestal vergezeld van geweldige onweders en regen-

vlagen, somtijds van aardbevingen, en immer van de treurigste verwoestingen gevolgd.' - Raynal, *Hist. philosoph.* T. II.

Bladz. 70, regel 20.

'Honende kreten
Begroetten den held.'

'Toen de bliksemafleiders nog tot de nieuwigheden behoorden, had hunne invoering, veel meer nog dan thands, met het vooroordeel te kampen. 't Was immers een ingrijpen in de plannen der Voorzienigheid, - alsof die plannen door menschen gewijzigd konden worden! en de metalen stangen, waaruit de afleiders hoofdzakelijk bestonden, kregen den naam van k e t t e r s t a n g e n . Maar de natuur-zelve nam de taak op zich, om ze te verdedigen. Uiterst belangwekkend is in dit opzicht het verhaal van Pistoni, in een schrijven aan den Abt Rozier, van den jare 1779. De kerk van het hooggelegen Siena had veel van den bliksem te lijden, en er viel uit dien hoofde telkens wat aan te herstellen. De opzichter waagde het den klokketoren van afleiders te voorzien, of al menigeen er het hoofd over schudde. Den 18^{den} April 1777, ten 6 uur des avonds, kwam er een onweer opzetten, van hevigen regen en storm vergezeld. De rondom de kerk woonachtige stedelingen liepen bij hoopen uit, begeerig om te zien wat nu die ketterstangen wel zouden uitrichten. En ziet, daar schiet

met een vervaarlijken donderslag een purperen bliksem neder op eene der stangen, loopt de geleiding langs en verliest zich in een nabijzijnd water, waarin de geleider uitkwam. Toen het onweèr voorbij was, onderzocht men den toren en vond dien gaaf en ongedeerd, ja, zelfs spinnewebben, die hier en daar den korten afstand tusschen muur en geleider bespanden, hadden geen de minste schade bekomen. Hoe dit voorval strekte om de bliksemafleiders door gantsch Italië in eere te brengen, behoeft nauwlijks gemeld te worden.' - Prof. C.J. Matthes *Elekt. verschijnselen in den dampkring.*

'Het is opmerkelijk, dat de ontdekking van de elektrische natuur van het onweder nog geenen Dichter heeft bezield. De ontdekking was de vrucht van wetenschappelijk onderzoek, de invoering in het maatschappelijk leven geschiedde door een heldendaad; want de ontdekker leidde de elektriciteit der onweêrswolk af op een wijze die zijn leven in gevaar bracht. Men stelle zich voor het veelvuldig geroep van het vooroordeel tegen den bliksemafleider, maar ook de vernietiging van het veroordeel, welke volgde toen de ondervinding de proef bevestigd had. De werkelijkheid levert een trek op, zooals de dichter niet beter had kunnen uitdenken. In Siena, enz. [volgt het verhaal van Pistoni, ook door Prof. Matthes medegedeeld]. - Prof. H.Ch. Oersted, *De Geest in de Natuur.*

Bladzijde 71, regel 15.

‘Herwaards de stang!’

‘De vereischten van een goeden bliksemafleider zijn de volgende: 1°. de afleider moet boven in ééne of meer punten eindigen, ten einde de elektriciteit uit de lucht gemakkelijk te kunnen inzuigen. 2°. De afleider moet onafgebroken tot in den grond doorloopen: een metalen stang is dus doelmatiger dan een ketting. 3°. De afleider moet dik genoeg zijn, om niet door den bliksem te kunnen worden gesmolten. 4°. De afleider moet eindigen in eenen bodem die geschikt is om de elektriciteit weg te leiden: dus, in een vochtigen grond of in eenen waterput, maar niet in een geheel ingemetselden regenbak, daar deze door den bliksem uit-één kan gescheurd worden. Heeft men geen water en geen vochtigen grond daar waar de bliksemafleider moet opgericht worden, dan laat men de onderste punten van den afleider in goed uitgegloeide houtskool eindigen. Opdat de langs den afleider uitstroomende elektriciteit zich altijd zeker in den grond ontlade, is het goed den afleider in meer dan één punt te laten uitloopen. Deze punten zijn meestal ijzeren staven, welke even als de uitgebreide vingeren eener hand aan de hoofdstaaf verbonden zijn. - Bevinden zich boven op en aan het gebouw metaalmassa's, zooals metalen daken, looden goten, enz., dan moeten deze met den afleider in verband gebracht worden. Men moet ook zorg dragen in

de nabijheid van den afleider geen andere metaalmassa te plaatsen, welke den bliksem nog beter dan de afleider-zelf zou kunnen geleiden, omdat de bliksem alsdan zou kunnen overspringen en bij dat overspringen schade veroorzaken.' - W. Wenckebach, *Natuurk. Leercursus.*

Bladzijde 73, regel 15.

'F r a n k l i n ! uw naam is voor eeuwig gekroond.'

'Men weet, dat men de gewichtige uitvinding van den bliksemafleider heeft dank te weten aan Benjamin Franklin, den grondlegger der Amerikaansche vrijheid. Zij lag niet verre, zoodra men klaar had ingezien, dat donder en bliksem elektrische verschijnselen waren, en van diegenen welke men kunstmatig te voorschijn wist te roepen, slechts in graad verschilden. Die identiteit was reeds vóór Franklin vermoed geworden; te weten door Dr. Wall, Gray, Nollet en Winkler. Hij echter wist, door proeven en redeneeringen, die meening meer waarschijnlijkheid bij te zetten en gaf het middel aan de hand om de vermoede elektriciteit aan de onweêrswolken te onttrekken,

("Eripuit coelo fulmen, sceptrumque tyrannis")

bestaande in het hoog in de lucht opvoeren van een metalen, spits toeloopenden geleider.' - Prof. C.J. Matthes, *Beschouwingen van de bestanddeelen en eigensch. der lucht.*

Bladzijde 74, regel 5.

> ‘Of, is 't waarheid, staat mijn voet
> - Als op aarde werd vermoed -
> Hier aan d' ingang eener Waereld,’ enz.

‘Om vele redenen is het aan sommige sterrenkundigen waarschijnlijk voorgekomen, dat de oppervlakte van deze planeet geheel, of bijkans geheel, met water overdekt is. - Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

Vijfde zang

Bladzijde 82, regel 1.

> ‘Wat zwerm van waerelden, die 'k op zie dagen,
> Doorwandelt heel die schijnbre woestenij?’ enz.

‘De zoogenaamde K l e i n e P l a n e e t e n, Ceres, Pallas, Juno, Astrea, enz., een wonderbare Planeetenzwerm, zijn meestal eerst sedert het begin onzer eeuw ontdekt, in de laatste vijftien jaar meer

dan vertiendubbeld, en nemen bij voortgezet onderzoek nog steeds toe in getale. Maar die allen zijn, wat de bewoonbaarheid betreft, niet beter dan de reeds bezochte plaatsen. 't Zijn misschien niets anders dan fragmenten van groote planeeten, door de een of andere natuurkracht verwoest, of misschien bouwstoffen voor een nieuwen bol - in elk geval voor òns Geslacht te klein. - Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

'Onder den naam van eene middelbare groep, die tot een zekere uitgestrektheid tusschen Mars en Jupiter eenen scheidenden gordel voor de 4 binnen-hoofdplaneeten (Merkurius, Venus, de Aarde en Mars) en de 4 buiten-hoofdplaneeten (Jupiter, Saturnus, Uranus en Neptunus) van ons Zonne-gebied vormt, verstaat men gewoonlijk de groep der kleine planeeten (asteroïden, planetoïden, coplaneten, enz). Zij onderscheiden zich meest door hare in elkander gevlochten, sterk hellende en zeer uitmiddelpuntige loopbanen; door hare buitengewone kleinheid, naardien, b.v., de middellijn van Vesta zelfs niet het vierde gedeelte der middellijn van Merkurius schijnt te bereiken. In 1845 waren slechts vier van de kleine planeeten bekend; zes jaren later was het getal der kleine planeeten reeds tot 14, een jaar later reeds tot 20 aangegroeid. En de ontdekking gaat steeds voort. - Tot dus ver schijnt het gewest dat het naast bij de loopbaan van Mars gelegen is, het meest gevuld te zijn. - A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 83, regel 11.

‘Zelfs gij niet, die daar vonkelt, rood als 't bloed,’ enz.

‘In de plaats, die voor onze beschouwing het gunstigste is, verschijnt ons Mars als een geelachtig-roode ster van de eerste grootte. Als r o o d e s t e r verscheen deze planeet reeds den ouden Grieken en Israëlieten voor 2, 3 duizend eeuwen. Deze kleur moet dus wel haren grond hebben in duurzame gesteldheid der natuur op die Planeet. - Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 83, regel 14.

‘Wel zweemt gij 't meest naar onze Moederaarde,’ enz.

‘Van alle Planeeten heeft Mars de meeste overeenkomst met onze Aarde.’ - Böhner, *Kosmos* I.

‘De helling van den as der Planeet Mars op hare loopbaan is slechts weinige graden minder dan bij onze Aarde. Alzoo hervinden wij dan op haar bijna onze eigen verdeeling van luchtstreken en jaargetijden. Toch, wat de saizoenen betreft, met dit verschil, dat zij bijna twee maal zoo lang duren, omdat Mars bijna tweemaal zooveel tijd behoeft om hare baan rondom de zon te loopen. Hebben wij

dus vier zomermaanden, zij heeft er acht, maar hebben wij vijf wintermaanden, zij heeft er tien.

‘Ook de oppervlakte toont gelijkvormigheid. Aan de polen blinken witte plekken, uitgestrekte sneeuwmassa's, maar aan regelmatige veranderingen onderworpen. Hoe helder, als het voor de poolgewesten winter is - hoe bijna onzichtbaar als 't daar eindelijk zomert! De dagen zijn er bijna als de onze, te weten van 24 uur 37⅓ minuut. Maar Mars, kleiner dan onze Aarde, is ook veel verder van de Zon, heeft dus en minder licht en minder warmte. Bijna zou zij een menschenwoning kunnen heeten; maar alle voordeelen dîe Mars op de andere planeeten vooruit heeft, bezit de Aarde in veel hooger mate, en van de ongerieflijkheden van Mars schijnt zij vrij. Om iets te noemen, de as der Aarde heeft juist zulk een helling, dat van elke meridiaan de helft gematigde luchtstreken doorsnijdt - de gunstigste denkbare verhouding - terwijl bij Mars slechts een derde gedeelte van elke meridiaan tot de gematigde luchtstreek behoort.’ - Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

Bladzijde 84, regel 7.

‘Zij kon, met al uw heuvelen en dalen,
Tot zevenwerf u bergen in haar schoot.’

‘De middellijn van de planeet Mars bedraagt slechts 0.519 deelen

van de middellijn der aarde, of 892 geogr. mijlen.' - v. Humboldt, *Kosmos*, III.

Deze planeet is dus zevenmaal kleiner dan de Aarde. - Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 87, regel 8.

'Waarom dan, zonen
Van 't zelfde Huis!
Nog Burgeroorlog
En Krijgsgedruisch?'

Dat de naam dien deze Planeet draagt, een Dichter aanleiding geeft om van den Oorlog te gewagen, spreekt van zelf en behoeft wel geen verdediging. Een enkel woord toch tot recht verstand van mijne beschouwing van den oorlog, moge hier zijn plaats vinden. Ik ontleen ze aan mijn opstel O v e r d e n o o r l o g, in Juli 1866 geplaatst in het C h r i s t e l i j k A l b u m.

De oorlog predikt G o d s g e r e c h t i g h e i d. Ook in latere dagen is de oorlog vaak een oordeel der vergelding. Wel verre van ons de beweering, dat de ongelukkigsten juist de schuldigsten zijn, en dat de zegepraal, op het slagveld behaald, steeds de welverdiende kroon is der rechtvaardige zaak. Maar menigmaal toch is er in den jam-

mer der volken, niet minder dan in het lijden van enkele personen, de vinger te zien eener goddelijke Nemesis. De waereldgeschiedenis is het waereldgericht, meer dan wij weten of gissen, die slechts fragmenten zien van het geheel en maar dagen beleven van de eeuwen. ‘De vlammen, waardoor Karthago vernield werd’ - zegt onze Willem de Clerq - ‘waren een billijk loon voor de afpersing veler volken, en het hoogmoedige Rome werd door de Barbaren vertreden, nadat het Gods last had voltrokken over de stad des tempels’, die hare profeten had gedood en Hem gekruisigd op Wien alle profeten gewezen hadden. En is de volks-schuld soms verjaard, ‘omdat niet altijd haastelijk het oordeel over de booze daad geschiedt’, welnu, de Heer onze God is een ijverig God, die de misdaad der vaderen bezoekt aan de kinderen, in het derde en vierde lid dergenen die hem haten. De Nakomelingschap boet telkens de zonde van het Voorgeslacht; de schuld van Gisteren heeft de schande van Heden voorbereid. En dat zou zóó moeten zijn, alleen reeds omdat er een onverbrekelijk verband is tusschen Oorzaak en Gevolg, hoeveel te meer nu God in de Geschiedenis is, en de Heer regeert!

De oorlog verkondigt G o d s h e e r l i j k h e i d. Want Hij die kastijdt wien Hij liefheeft, en Wiens slaan vaak genezen is, gebruikt soms de oorlog ten nutte der Zijnen. De Hemelsche Opvoeder gaat nog steeds voort om Natiën en Personen ook door de rampen van den oorlog te louteren. Zoo ontneemt hij vaak door het zwaard der over-

weldigers hun de aardsche schatten, om het Goed te doen zoeken dat nooit vergaat, om hen los te maken uit de gemeenschap van de zondaren en de zonden, om hen te heiligen tot Zijn eigendom.

De oorlog verkondigt G o d s h e e r l i j k h e i d . Want Hij die niet wil ‘dat sommigen verloren gaan, maar dat ze allen komen tot kennis der waarheid’, gebruikt den oorlog niet zelden om de komst van Zijn Koninkrijk voor te bereiden of te verhaasten. - Ik zou hier allereerst van de tijdelijke winsten hebben kunnen gewagen, die soms, bij alle schade, door den oorlog worden afgeworpen. Ik doel hier natuurlijk niet op de geldelijke voordeelen, door den overwinnaar bij het v e r k n o p e n van den vrede te betalen, noch op het uitzetten der grenzen door het zegevierend zwaard; veel minder op het makelaarsloon, door baatzuchtige bemiddelaars te bedingen. Maar ik denk er hier aan, hoe soms de gebreken en zwakheden eener burgerlijke Staatsinrichting door den oorlog ontdekt worden. Ik denk er aan, hoe het gebeuren kan dat door den oorlog een Staat, die, van toereikende hulpbronnen ontbloot, lang mishandeld en verguisd werd, een bestanddeel wordt van een grooter Staat, door meer macht beschermd en beter geregeerd. Ik denk er aan, dat door den oorlog soms de voordeelen van gewichtige verbonden met andere Mogendheden verworven worden: ruimer bestaan, vrijer handel, hooger achting buiten 's land, grooter zelfstandigheid. Doch hoezeer al deze dingen misschien niet geheel buiten verband staan met de

hoogste belangen eens Volks, wijs ik liever op nog treffelijker vrucht, soms door Gods wijsheid gelokt uit bloedigen bodem.

Wel menigmaal breekt de oorlog de traagheid en verslapping af, die 't gevolg kunnen zijn van een langdurigen vrede, en ontwikkelt en spant hij velerlei krachten van verstandelijken en zedelijken aard. Dan wekt hij Natiën tot nieuwe werkzaamheid en lokt hij groote daden uit, die den heilzaamsten invloed oefenen op de ontwikkeling van heel een geslacht. Vaak is de oorlog het middel, waardoor volken met volken in aanraking komen, nutte kundigheden van het eene land tot het andere worden overgebracht, de beschaving zich verspreidt, de horizont der volken zich verwijdt, vooroordeelen en miskenningen worden opgeheven uit het groote Huisgezin der Natiën, de zeden verzacht en veredeld worden.

Nog meer! aardsche omwentelingen en bewegingen moeten dikwijls den weg banen voor die gezegende omwenteling, die wij de toebrenging der Heidenen tot het Koninkrijk Gods noemen. Dan wordt de oorlog het middel, waardoor de Heidenen de Christenen of liever - wat veiliger is! - het Christendom leeren kennen, en het laatste den weg vindt tot hun land en hart met het Evangelie der Grenade.

Zoo heeft - om de voorbeelden in ons Gedicht aangehaald, met een enkel woord toe te lichten - de opium-oorlog van Engeland met China, hoe schandelijk op zich-zelf ook, een toegang geopend tot

de verkondiging van het Evangelie aldaar. Het eiland Chusan, in 1840 bij het uitbarsten van dien oorlog door de Britten genomen, werd tot hun centrum en tuighuis gemaakt; en ziet, juist van dáár uit ging, twee jaren later, de zendeling Milne naar Ningpo, en dáár juist vestigde Gutzlaff zijn hoofdkwartier. ‘En wie weet’ - heeft men te recht gevraagd - ‘of niet, in dit zelfde China, het leger der insurgenten zelf een reusachtige Chineesche Unie moet worden, bestemd om op eigenaardige, evenredige schaal den oorlog tegen den kolos van het Heidendom in China te voeren?’

Zijn niet, evenzoo, in Italië de gevolgen van den voorlaatsten vrijheids-oorlog boven verwachting gunstig geweest voor de Evangelische beweging? Zijn er sedert geen 80000 Nieuwe Testamenten binnen drie jaren verspreid? Is de vrijheid van godsdienst er niet afgekondigd geworden als in het aangezicht van den Paus? Rijzen de scholen en bedehuizen er niet overal op als uit den grond?

Meer dan ééns is er door den oorlog een Macht gebroken, die den zwakke onderdrukte, die slavernij en onkunde en gewetensdwang begunstigde. Dan werden door den oorlog d e u g d e n beoefend, die anders niet zóó tot haar kracht zouden zijn gekomen: heldhaftig godsvertrouwen en onderwerping aan 's Heeren wil, grootmoedige menschenliefde en edele gezindheid, onthouding en geduld en ongeschokte standvastigheid. Dan werden uit den oorlog v o o r d e e l e n geboren, die niet verworven hadden kunnen worden zonder het

zwaard: zachter regeering, herstelling van de rechten der Menschheid, vrijheid van Godsdienst en Geweten. Zóó hebben onze Vaderen tachtig jaar gestreden tegen de Spaansche dwingelandij, en het nageslacht plukt er nog altijd de vruchten van. - Hierin is de Voorzienigheid Gods, die over alles gaat om de gevolgen te regelen naar Hare wijsheid en goedheid, naar Haar eeuwig waereldplan. Uit verwarring schept God orde. Hij neigt de harten der Koningen als waterbeeken, en stilt het rumoer der golven en der volken. Hij is de God van Jozef, die ten goede denkt wat de menschen ten kwade hebben gedacht; Hij is de God van Jezus, die ook den Judas-kus laat medewerken tot volvoering van Zijnen raad.

Bladzijde 98, regel 16.

‘Eerst in den eigen, engen kring
Waar u de Alwijsheid plaatste,
Straks door heel 's Waerelds ommering.’

De vrede in de Waereld moet beginnen met vrede in de Huizen, de vrede in het Huis met vrede in het Hart. Men trekt de stralen niet uit den cirkelomtrek naar het middenpunt, maar uit het middenpunt naar den omtrek. Het Algemeene begint altijd met het Bijzondere. Hebben wij vrede met den Vader, dan hebben wij vrede

met hen die Zijne kinderen zijn. Dan leggen wij de booze driften af van haat en wraakgierigheid, en geven den toorn geen plaats. Dan verachten wij de armen niet om hetgeen zij minder, noch benijden de rijken om hetgeen zij meer bezitten of genieten dan wij, want wij eerbiedigen Gods Voorzienigheid in hen, ‘die beide heeft gemaakt.’ Dan onderdrukken wij de onreine begeerlijkheid, die de hand uitsteekt naar des broeders goed of bloed, of echtelijk geluk, of eer, of goeden naam. Dan zijn wij den Machten, die over ons gesteld zijn, onderdanig, en eten in stilte ons brood in het goede land dat God ons heeft aangewezen. Dan gevoelen wij, dat wij jegens dal Aardsche Vaderland plichten hebben te vervullen, waarvan ons de hoop op een Hemelsch Vaderland niet ontslaat; en dan toonen wij het te beseffen, dat hij geen e e r v o l burger van het Godsrijk worden kan, die het versmaadt een e e r l i j k burger te zijn van het Rijk van zijn wettigen Koning. Met één woord, dan trachten wij de belofte te verkrijgen van Hem die liefhad wie Hem haatten: Z a l i g d e v r e d e m a k e r s , w a n t z i j z u l l e n G o d s k i n d e r e n g e n a a m d w o r d e n .

Hoe meer de Liefde heerscht, des te meer ook zal het levend gevoel van Recht en Billijkheid zich verspreiden, dat door haar gevoed en verfijnd wordt. Hoe meer de Liefde de harten doordringt en reinigt van de Zelfzucht, des te minder zullen de Koningen grijpen naar het onrechtvaardig goud, en te minder ook de Volken naar

het onbarmhartig staal. Geweld en Dwang worden in dezelfde mate overtollig, waarin Vrede en Gerechtigheid door de Liefde regeeren. De Vrede, daar Binnen geboren, moet zich openbaren naar Buiten, de Huisgezinnen en zóó de Staten doordringen en vereenigen, tot het voor goed en overal Vrede is.

Bladzijde 93, regel 15.

‘Wanneer bij 't rijzen
Der Vrede-zon,
Wordt gij vernageld,
Gij, l a a t s t k a n o n?’

Wie ooit in Brussel het Museum-Wiertz heeft gezien, herinnert zich de schoone voorstelling van den genialen Kunstschilder. Een stralende Engelengestalte daalt uit den hemel op de aarde neder, die nog bedekt is met al de gruwelen van den Krijg. Al de zegeningen des Vredes volgen haar op den voet, hier met den olijftak, ginds met den sikkel, elders met de schalmen van een verbroken keten. En op haar triomftocht ontmoet die Gezante des Hemels al de bloedige wapenen, die een verjaarde barbaarschheid zoolang voor recht en reden gelden liet. Een kanon, dreigend op zijn affuit gericht, belemmert haar voortgang. Daar grijpt zij het metalen werk-

tuig des doods in de beide handen, en breekt het als een stroohalm door midden. Dat is het laatste kanon.

Bladzijde 99, regel 18.

‘Tot elke nieuwe leerling
Op z i j n e wijz' de daad herhaal'
Van uw Zuidzee-bekeerling,’ enz.

‘Op het eiland Erromanga, een der Nieuwe Hebriden-groep, waar het afschuwelijk gebruik heerscht, het vleesch der gevangen vijanden te verteeren, werd in 1839 de voortreffelijke zendeling Williams vermoord en verslonden. Sedert vijftien jaren echter wordt er het Evangelie, niet zonder zegen, verkondigd.

‘Het grootste deel dier Zuidzee-eilanden-waereld bestaat uit Nieuw-Zeeland, eigenlijk drie eilanden, waarvan het tweede, Tavai-Poenamoe geheeten, het langste voor het Christendom gesloten is gebleven. Doch zie hier, op welk een merkwaardige wijze het Evangelie ook dáár doordrong. 't Gebeurde namelijk, dat een walvischvanger in dit eiland aanlandde. Het opperhoofd Rukuata kwam met twintig zijner lieden aan boord om handel met de schepelingen te drijven. In dien nacht keerde de wind plotseling om. De kapitein, die deze gunstige gelegenheid niet wilde laten voorbijgaan, zeilde af en nam de beman-

ning van 21 koppen, het opperhoofd met zijn gevolg, mede, die hij op 60 à 70 mijlen noordwaards van hunne woonplaats in de Eilandbaai aan land zette'. Deze belangrijke baai, die door Britsche en Amerikaansche walvischvangers zeer druk bezocht wordt, is door twee voorgebergten ingesloten. De zendelingen in Paihia namen hen vriendelijk op en beloofde hen met hun zendelingschip wederom huiswaards te voeren. Eenige weken later zeilde dit schip dan ook werkelijk af. Doch het stormde zoo hevig en aanhoudend uit het Zuiden, dat men de overtocht moest staken, en terugkeeren. De winter met zijne Zuidelijke stormen was aangebroken. Eerst in den zomer kon men de overtocht hervatten om het opperhoofd met zijn gevolg terug te voeren. Dit gelukte. Doch den afgeloopen winter hadden de zendelingen niet nutteloos laten voorbijgaan. Zij hadden hunne gasten trouw onderricht. Drie jaren lang vernamen zij niets meer van hen. Maar in 1838 bragt een opperhoofd de boodschap mede uit het Zuiden, dat de inwoners aldaar Christenen geworden waren, den Zondag vierden, en zich tot de godsdienstoefening verzamelden. Een slaaf, die vroeger verscheidene jaren op de zendingspost Waimate gediend had, gaf daar onderwijs, en de meeste lieden konden lezen. Nu mocht men niet talmen: 29 bekeerlingen uit het Noorden werden als onderwijzers derwaarts gezonden. Zendelingen volgen weldra daarna. En ziet, zichtbaar rustte de zegen op dezen arbeid. In het jaar 1849 telde dat Eiland reeds 3000 be-

keerlingen, zonder daarbij mede te rekenen de volwassenen en de kinderen, die toen nog onderwijs ontfingen. Hier is het geschied, dat een bekeerling zich een gezangboek afschreef met vloeibaar gemaakt buskruid, omdat hij geen inkt had! - Dat heet met recht speer en lans in sikkels en gereedschap des vredes veranderen.

'Ook hier hebben de zendelingen het gebruik van ploeg en egge ingevoerd; akkerbouw, nijverheid en handel bevorderd. Inzonderheid is, sedert de toenemende Engelsche bevolking op deze eilanden, het handelsverkeer met Van-Diemens-land en Nieuw-Zuid-Wales daar sterk toegenomen. In Londen en Edinburg hebben zich genootschapschappen gevormd om de volksverhuizing van Engelschen en Schotten derwaarts te bevorderen, welk getal ongemeen is toegenomen nadat Engeland in 1840 formeel bezit van Nieuw-Zeeland heeft genomen. Sedert dien tijd ook is het Christendom aldaar volkomen gevestigd.' - *De Zendeling voor Stad en Dorp, Nieuwe Handwijzer*, I. Jaargang, 20 Febr. 1854. N°. 42.

Bladzijde 100, regel 18.

'De Ontdekkings-wimpel rijze in top
Tot tusschen 't ijs der polen!'

'Het is meer dan drie honderd jaren geleden, dat het denkbeeld

van een Noordwestelijke doortocht naar de Oost-Indiën werd bekend gemaakt aan Engelands koning Hendrik VIII, schandelijker nagedachtenis, die zóózeer vervuld was met plannen ter voldoening aan zijn booze hartstochten, dat hij weinig tijds kon besteden aan nuttige ondernemingen. Maar wat een onwaardig Koning verzuimde, werd - hoezeer dan zonder gunstigen uitslag - in bijzondere ondernemingen beproefd door een lange reeks groote zeevaarders, wier namen glansrijk schitterden onder dien van Brittannia's voortreffelijke zeelieden. Het was niet voor 1807 dat de zaak door de Britsche regeering ter harte genomen werd. Twee schepen werden uitgezonden onder kapitein Philip. Zijn doel was niets minder dan om de pool te bereiken en voorbij te varen, en terug te keeren langs den Zuider poolweg. Hij werd tegengehouden door het ijs, alvorens hij 81 graden Noorderbreedte bereikte, en was genoodzaakt terug te keeren.

'Elf jaren later werd deze zaak in Engeland bij vernieuwing op touw gezet. Kapitein Ross zeilde uit, het bevel voerende over een onderzoekingstocht naar de Noordpool. Deze expeditie keerde terug zonder iets te hebben verricht. Talrijke tochten volgden haar, waaraan sir John Franklin deel nam, terwijl hij bij drie derzelve het bevel voerde. Twee dezer tochten waren landreizen, waarbij veel werd geleden. De merkwaardigste evenwel dezer tochten, met betrekking tot haren duur, was die van den veteraan Ross, die meer dan vier jaren duurde (1829-1833), en voor wier behoud indertijd een

groote vreeze gekoesterd werd. Deze moedige oude zeeman droeg de eer weg van aan de Noordpool Engelands vlag te planten. De altijd gedenkwaardige tocht van sir John Franklin ligt nog versch in onze herinnering. Zijn laatste brief teekende van 12 Juli 1845. Onder degenen, die uitgingen ter nasporing van den vermisten held behoorde ook kapitein Inghefield, die in 1852 met het schoenerschip Isabel uit Engeland vertrok en hoog in het Noorden doordrong. Hij vond inboorlingen van een krachtige gezondheid, met overvloed van dierlijk voedsel, en koestert, even als kapitein Perry, de vaste overtuiging, dat de theorie omtrent het bestaan eener groote poolkom of opene zee in het uiterste Noorden, allezins juist is.' - *Quarterly Review*, 1858.

Bladzijde 101, regel 4.

'Ai, schakelt aan uw tooverdraad,
Die dwars door lucht en water gaat,
De verste Heidendeelen!'

'Wanneer men de verbazende uitbreiding van den electro-magnetischen telegraaf in de laatste jaren heeft gadeslagen, en opmerkte hoe sints korten tijd zijne draden gespannen zijn over uitgestrekte landen, breede stroomen, en langs den bodem van zeën, zal men niet ver-

wonderd zijn te vernemen, dat de verbinding van Europa met Amerika weldra geheel tot stand zal zijn gebracht. Te Londen spreekt men reeds met de metalen draden met bijna alle steden van het vaste land van Europa, van Kopenhagen of Stokholm, tot Bayonne, ja, zelfs met de steden van Italië, Piemont en het eiland Sardinië. Van Kaap Spartivento, de zuidelijkste punt van dit Eiland, loopt een draad door de Middellandsche Zee naar Algiers, en een andere naar Malta, die langs Corfu en Morea naar Konstantinopel gaat. Een derde draad zal van Malta naar Alexandrië, door Egypte en de Roode Zee naar Aden loopen, van waar hij door den Indischen Oceaan naar Kurrachee gaat, en zich vereenigt met het Indische lelegraafstelsel dat reeds ruim 3000 Engelsche mijlen omvat. Van de Oostelijke grenzen van Indië is men voornemens door Pegu en het Burmesche gebied een lijn tot stand te brengen, die langs het Maleische schiereiland naar Borneo loopen zal, van waar een tak naar Hong-Kong zal gaan, terwijl de hoofdlijn het uitgestrekte Eiland moet doorsnijden, om vervolgende langs den bodem der zee naar Port-Essington in Australië te loopen. Van daar zal er spoedig verbinding ontstaan met Sydney en de meer Zuidelijk gelegen streken, zoo als Hobarttown en Van Diemensland; zoodat wij binnen éénen dag de berichten onzer tegenvoeters ontfangen kunnen. Men vindt misschien iets fantastiesch in het denkbeeld van een dergelijke uitbreiding van den wonderdraad; doch ieder die voor eenige jaren voorspeld had wat wij

thands reeds zien tot stand gebracht, zou bijna voor een krankzinnige zijn gehouden geworden; en toch, wat is niet reeds gebeurd? ‘De geschiedenis van den electro-magnetischen telegraaf’, zegt een Nederlandsch schrijver, ‘is, meer dan eenige andere geschiedenis van uitvindingen en ontdekkingen, het verhaal der overwinningen van den menschelijken geest: het is de geschiedenis der al meer en meer en in al rijper en dieper zin zich openbarende uitspraak van de Goddelijke Almacht, die den Mensch tot heer der Schepping stelde.’ - *Album van Buitenl. Lettervruchten*, 1856, II D.

Zesde zang

Bladzijde 105, regel 1.

‘Toen D a n t e , op zijn onsterfelijke tocht,’ enz.

Zie Dante, Divina Commedia: Purgatorio C. IX.

Bladzijde 107, regel 1.

‘Dat is de Moederzon! - maar zóó nabij,
Als geen der waerelden haar ooit ontwaarde.’

‘Wanneer men zich herinnert, hoeveel sedert de vroegste tijden de Egyptenaren zich met Merkurius (Set Horus) en de Indianen zich met hunnen Budha hebben bezig gehouden, hoe in West-Arabië de sterrendienst uitsluitend op Merkurius gericht was; hoe reeds de Oude Chaldeërs vele waarnemingen omtrent deze planeet hebben gedaan, dan moet men zich zekerlijk verwonderen, wanneer Copernicus, die zijn zeventigste jaar bereikt had, zich op zijn sterfbed beklaagde, hoeveel moeite hij er ook voor gedaan had, Merkurius nooit gezien te hebben. En toch bestempelden de Grieken met recht deze planeet, wegends haar somwijlen zeer sterk licht, met den naam van ‘de sterkvonkelende.’

‘De Planeet Merkurius is op haar gemiddelden afstand weinig meer dan 8 millioenen geographische mijlen van de Zon verwijderd.’ - A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

‘Door Merkurius' geringen afstand van de Zon, vertoont deze zich aldaar zes maal grooter dan aan ons: derhalven moet zij daar een verblindend licht en een onuitstaanbare hette verspreiden, waardoor deze planeet voor den mensch als onbewoonbaar te beschouwen is.’ - Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

Bladzijde 107, regel 11.

‘Ze is heerlijk, des Levens
Weldadige bron,
Planeeten! uw moeder,
De alvoedende Zon!’

De Zon, ‘het waereldlicht, dat in het midden blinkt,’ (zooals Copernicus het uitdrukt); ‘het albezielende, scheppende hart van het Heelal,’ (volgends Theon van Smyrna); ‘de voorname bron van licht en stralende warmte, de voortbrengster van vele aardsche elektro-magnetische werkingen, ja van het grootste gedeelte der bewerktuigde levenswerkzaamheid op onze planeet, inzonderheid van die van het plantenrijk,’ (volgends Alexander van Humboldt); het ‘algemeene midden- en uitgangspunt van ons Planeetenstelsel,’ (volgends allen): - de Zon is, naar het jongste systeem van Kosmogonie, de moeder der Planeeten. Men gelooft toch dat uit haar, op een wenk van den Grooten Werkmeester, de Planeeten, en uit deze de Wachters geboren zijn, en dat ook de komeeten en zoogenaamde lucht- en dondersteenen (aërolithen), uit de Zon zijn ontstaan. ‘De omvang der Zon is iets verbijsterends,’ heeft men te recht gezegd. Zoo wij ons de Aarde voorstellen als in 't hart der Zon geplaatst, gelijk de steen in een vrucht, zoodat beider middenpunt het-

zelfde is, dan zou de geheele loopbaan van de Maan binnen het lichaam der Zon staan, zoo ongeveer ter halverwege, tusschen haar middenpunt en de oppervlakte. Het gewicht of de zwaarte is op de Zon 28 maal grooter dan op de Aarde. Zoo een volwassen mensch van eene hoogte, gelijk aan zijne eigene lengte, op de Zon viel, zou hij zoo zeker verpletterd zijn alsof hij zich op Aarde van een toren had geworpen. Indien men het bestaan van zonne-menschen zou willen aannemen, zou men hen niet anders kunnen voorstellen dan als kleine, brooze schepselen, licht en lenig, zooals het volksgeloof lucht- en boschgeesten voorstelt; of zooals Shakespere (in zijn *Romeo en Julia*) de toovergodin Mab afschildert (Bedr. I, Toon. IV). De Zon aldus, hoezeer de Moeder der Planeeten en misschien ook van onze Aarde, zou voor ons aardbewoners geen geschikte huizing zijn.

Bladzijde 108, regel 5.

> ‘Die daaglijks het wonder
> Der Schepping herhaalt.’

Reeds Herder heeft hierop gewezen, in zijn *Geist der Ebr. Poesie.* - Inderdaad vertoont elke morgenstond het schepping-proces in de oorspronkelijke opeenvolging. In het plan der Schepping, zooals het door Mozes, Gen. I, aangegeven wordt, geenerlei wanorde

of belemmering, maar geleidelijke ontwikkeling des Levens, een vast plan in het lange wordings-proces der dingen, waarvan nimmer wordt afgeweken.

Daar ik meen te mogen veronderstellen, dat de meeste lezers van *de Planeeten* ook lezers van *de Schepping* zijn, geloof ik dat het hier de geschiktste plaats is ter mededeelïng van eenige gedachten *Over de Dichterlijke Schoonheid van het Mozaïsch Scheppingsverhaal*, vroeger door mij in een kring van belangstellende Vrienden voorgedragen.

Wanneer wij onze lezers eenige oogenblikken wenschen te onderhouden over de Dichterlijke Schoonheid van eene bladzijde der Heilige Schrift, zijn wij daarbij in geenen deele blind voor het gevaar eener eenzijdige, zoogenaamde a e s t h e t i s c h e opvatting en beschouwing van Bijbel en Godsdienst, die, den inhoud om den vorm verwaarlozende, ongetwijfeld tot 'onheilige kunstreligie en menschenvergoding' leiden kan. Maar terwijl wij alzoo, aan de eene zijde, voor alle schadelijke overdrijving op onze hoede wenschen te blijven, behoeven wij, van den anderen kant, de overtuiging niet te laten varen, dat het misbruik het gebruik niet opheft, en dat de Aesthetiek, vooral de door den geest des Christendoms geheiligde Wijsgeerte van het Schoone, ontegenzeggelijk ook haar recht heeft, in de menschelijke natuur-zelve gegrond. Er is toch een onverbrekelijk en zeer deugdelijk verband tusschen elke zaak en haren vorm, tusschen het wezen der

dingen en de taal waarin zij worden te kennen gegeven, ja, Waarheid en Schoonheid zijn zóózeer met elkander verzusterd, dat, zooals Da Costa te recht opmerkte, ‘niet alleen elke waarheid, op elk gebied, ook hare schoonheid heeft, maar de uitspraak van Boileau: ‘Rien n'est beau que le vrai, le vrai seul est aimable,’ misschien van dieper beteekenis is dan de man-zelf vermoedde die haar deed.’ - Hare uiterste gevolgtrekking kan wel geen andere zijn dan deze, die wij gaarne onderschrijven: ‘De hoogste Waarheid is ook de hoogste Schoonheid.’ Eer de Aesthetiek bestond, bestond de Schoonheid, gelijk de Sterrenhemel bestond eer er een Astronomie was. De Schoonheid was van eeuwigheid in Gods wezen, van den beginne af aan in Gods werken. En om dit laatste, ook met betrekking tot het scheppings-proces naar de Bijbelsche oorkonde, recht levendig te gevoelen, hebben wij ons slechts het wezen der Schoonheid te herinneren.

Wat is Schoonheid?

‘Het Schoone,’ zegt de een[1)], ‘ontstaat uit veel verscheidens, dat, onder evenwicht en harmonie, in één overzicht wordt saamgevat.’ - ‘De vorm van alle Schoonheid is Eenheid,’ zegt de ander[2)]. Zoo is 't: geen Schoonheid zonder orde, zonder harmonie, zonder evenredigheid. Schoonheid is de harmonie der Verscheiden-

1) Plutarchus, in zijn vertoog over het Hooren.
2) Augustinus, Brief XVIII.

heid in eene Eenheid. Nog korter en nog beter misschien: Schoonheid is Eenheid in Verscheidenheid.

En waarin bestaat die eenheid, die de verscheidenheid schoon maakt? Daarin, dat de voorwerpen by elkander behooren. In de werken der Kunst valt dit het meest in 't oog, en bij de werken der Natuur meer nog in 't levende, dan in 't levenlooze. Maar ook dáár is het niet te miskennen. In een schoon Landschap, bij voorbeeld, behoort de vruchtbare bodem bij de boomen en planten, die daaruit opgroeien, en dezen behooren weder bij het vee, dat aan hunne voeten weidt, bij de vogels die kwinkeleeren op hunne takken. De pikante lichtmassa's en schilderachtige schaduwpartijen staan in noodzakelijk verband met de schikking van hoogten en laagten, bergen en dalen. Overal staat het eene in betrekking tot het andere; overal ziet gij een algemeenen band, die de dieren vereenigt met de planten en beide met den bodem; het licht en de schaduw met de openingen en diepten; den val van het water met de berghelling: met één woord, een band die al de verscheidenheden omstrengelt en tot eenheid brengt. Vergelijk het landschap met een puinhoop, en gij zult terstond bemerken, wáárom gij dezen n i e t schoon vindt. ‘Hij is niet schoon,’ zult gij zeggen, ‘al is hij ook nog zoo groot, al bestaat hij uit nog zoo vele en velerlei steenklompen: want deze verscheidenheid behoort niet bij-één: de band der eenheid, alzoo, ontbreekt.’ - Bij de organische en levende schepselen is de een-

heid van het Schoone gemakkelijker te vinden; want de vereeniging hunner verscheidenheden is inniger. Zij ligt in de vormende en bezielende kracht en in het doeltreffende der deelen en leden, met betrekking tot de vorming en de werkzaamheid van de Plant en het Dier[1]. Hoe hooger en edeler de natuur der bezielde kracht is, des te schooner is het lichaam waarin zij woont, want des te meer verscheidenheid zullen de deelen van dat lichaam hebben, en des te rijker en edeler zal hunne bestemming zijn.

Kortom, alles samenvattende, komen wij tot het besluit: tot alle Schoonheid behoort verscheidenheid en eenheid. Eenheid zonder verscheidenheid is m o n o t o n i e en éénvormigheid, en verwekt verveeling. Uit verscheidenheid zonder overeenstemming en harmonie ontstaat verwarring, die het oog vermoeit en den geest verdooft. Alleen uit de eenheid in de verscheidenheid wordt de Schoonheid geboren.

Deze Schoonheid nu behoort tot het wezen Gods, waarin zij één is met de hoogste Waarheid; en juist omdat zij tot het wezen Gods behoort, is Schoonheid een volkomenheid in al de werken Gods. Of zijn Gods werken niet schoon? Had men geen reden te vragen: ‘of niet in den mensch een zekere betrekkelijke schoonheid in verband

1) Vergelijk met het hier gezegde de opmerkingen van J.A. Eberhard, in zijn *Handbuch der Aesthetiek*, Halle, 1807, I. Th. S 60 en volg.

staat tot zijn wezen en bestemming als mensch boven alle dieren?' of er niet nog immer, in weêrwil van des menschen zedelijke onvolmaaktheid, 'ook in het lichamelijke een mannelijke schoonheid aanwezig is, die de aart en roeping van den man, een vrouwelijke schoonheid, die de bestemming en eigenschappen der vrouw te kennen geeft en in zekeren zin zelfs bevordert?' En zelfs de onbezielde natuur, is zij, onder hare andere, veelvuldige eigenschappen, ook niet schoon? Alleen de stompzinnigheid van den idioot of de overspanning van den dweeper, kan deze vraag ontkennend beandwoorden. Van deze laatste geeft Hugh Millner[1)] ons inderdaad een paar opmerkelijke voorbeelden. Allereerst in zekeren Schotschen geleerde, P. Mac-Farlane. Volgends dezen heer was onze Aarde vóór des menschen val ruim dubbeld zoo groot als zij nu is en ongemeen kunstig saamgesteld. Die hooge bergen en wijde oceanen, die steppen en woestijnen, die gestadige sneeuw en regen, vorst en storm, zijn alle 'jammerlijke gebreken, die niet in het oorspronkelijk plan lagen.' Deze tegenwoordige waereld is niet alleen niet 'zeer goed,' maar in geenen deele goed. 'Als men' - zegt die vermetele schrijver - 'het geografisch en hydrografisch voorkomen of oppervlak van den aardbol bij wijze van vogelperspektief in oogenschouw neemt, dan zal ieder onbevooroordeeld mensch moeten aannemen, dat, zoowel op het een als op het ander

1) Id zijne *Getuigenis der Gesteenten*, 1863, bl. 382 en volg.

gebied, nauwelijks een zweem wordt waargenomen van dat schoone, smaakvolle en wel ingerichte ontwerp, dat wij met recht van de erkende volkomenheden van den grooten Formeerder mochten verwachten, noch van het kennelijk oogmerk van deszelfs ontwerping, noch van de beschrijving die er van werd gegeven, nadat het pas was voltooid.' Er wordt bijgevoegd, dat onze Aarde, in haren tegenwoordigen toestand, allezins geschikt is om aan haar tegenwoordig oogmerk, 'als het groot Siberië, de strafkolonie van verbannen muitelingen', te beandwoorden. Het is der vermelding waardig, zegt Millner, dat de schrijver, die op zulk een zonderlinge wijze God tracht te verheerlijken, een der schoonste streken van Schotland bewoont, een wilde, romantische, heerlijke bergnatuur. Maar juist deze bergen zijn hem 'logge, nuttelooze gevaarten, die een groot gedeelte van onze Aarde misvormen.'

Een geestverwant en voorganger van dezen heer Mac-Farlane, ontmoeten we in zekeren doctor Thomas Burnet (1684), die zich op dezelfde wijze uitlaat over heuvelen en bergen en aldus hun overzicht besluit: 'Aanschouw die onafzienbare bergketens: hoe verward liggen zij dooréén! Zij hebben voorkomen noch gedaante, schoonheid noch orde, niet meer dan de wolken van het uitspansel. En hoe bar, hoe verlaten, hoe naakt zijn zij! Hoe heeft de natuur hen verwaarloosd! Is er wel iets vormloozers of wanstaltigers te denken? De regens kunnen hen niet doorweeken, noch de dauw des hemels hun vruchtbaar-

heid geven. Ik merk dit op, om mede te werken tot het uitroeien van het vooroordeel, waarvoor wij zoozeer vatbaar zijn, van die dwaze opvatting, dat de tegenwoordige aarde regelmatig gevormd zou zijn.'

Welk een onzinnigheid, die ons tot een treurig exempel strekt van de verblinding dier éénzijdige godsdienstigheid, die God onteert juist waar zij Hem te eeren denkt, en uit louter gevoel van onwaardigheid de vermetelste ondankbaarheid-zelve wordt! Hoe geheel anders onze beminnelijke Volksdichter[1]:

'O God, wat is Uw Schepping schoon,
Wat zijn Uw werken wonder!'

Hoe anders, in de H. Schrift, de bezielde Dichters van Israël:

'O God, onze God! hoe gevierd is Uw naam:
Heel de Aard roept U uit als den Heere;
De hemel daar ginds, alle hemelen saam,
Weêrgalmen, Uw grootheid ter eere!'[2]

En elders:

'De hemelen vertellen ons Gods eer,
Het firmament Uw handenwerk, o Heer!'[3]

1) Tollens.
2) Psalm VIII.
3) Psalm XIX.

En nog verder in het Boek der Psalmen:

‘U, Heere God! U wil ik zingen,
Wiens grootheid tot aanbidding wekt,
Wien heerlijkheid en eere omringen,
En 't licht gelijk een kleed bedekt!
Eens hebt Gij de aard met waterbaren,
Straks met Uw graskleed overspreid.
Gij geeft aan de aard haar grondpilaren:
Zij wankelt niet in eeuwigheid!
Uw beekjens hupplen van de rotsen
In dartle sprongen naar beneên;
En wandlen, met welluidend klotsen,
Door beemden en woestijnen heen.
't Geboomte ontvouwt zijn bladertrossen
In koestring Uwer lentezon;
Hoe saprijk staan Uw cederbosschen
Geworteld op den Libanon!
O Heer! Uw werken zijn volkomen,
Met wondre wijsheid toebereid:
De waereld, tot haar verste zoomen,
Vloeit over van Uw heerlijkheid!’[1)].

1) Psalm CIV.

Of Jesaia, in zijn Profetiën:

‘Wie heeft, in 't eeuwig licht gezeten,
Waar alles aan Zijn wenken hangt,
De waatren in Zijn vuist geprangd,
De heemlen met één span gemeten?
Wiens renbode is de wervelvlaag?
Wiens englen zijn de bliksemstralen?
Wie woog de heuvlen in Zijn schalen,
De berggevaarten in Zijn waag?
Wie heeft des Heeren raad doorlezen,
En wie doorvorschte 's Heeren geest?
Wat raadsman heeft Hem onderwezen?
Wat machtige is Zijn gids geweest?’[1)]

Of Ezechiël:

‘Maak u op!’ sprak de Heer, ‘en ga heen ter vallei,
En ik zal u Mijn wondren verhalen!’
En ik ging ter vallei, en ik zag er alom,
O mijn God! al Uw heerlijkheid stralen![2)]

1) Jesaia XL.
2) Ezechiël III

Of in het Boek Job:

> Nu let op Gods wondren, o Mensch! en sta stil:
> Hoe werkt hier des Heeren almachtige wil?
> Verblindt reeds het licht ons aan 't hemelgewelf,
> Te meer dan de luister der Majesteit-zelf!
> Hij grondde deze Aarde, toen 't licht haar doordrong,
> En 't morgengestarnte het jubellied zong.
> Des hemels verordning is enkel uit Hem;
> De wolk volgt Zijn wenkeu, de zee hoort Zijn stem!'[1)]

Eindelijk, zelfs in het Spreukenboek:

> Ei, zegt mij, roept de Wijsheid niet:
> 'Toen nog geen berg stond opgericht,
> Toen Hij den hemel heeft bereid,
> Des aardrijks grondslag heeft geleld,
> Toen speelde ik voor Zijn aangezicht!'[2)]

Neen zeker, het moge waar zijn, dat er 'een bedriegelijke, schadelijke schoonheid is door de zonde,' er is ook een ware schoonheid,

1) Job XXXVII.
2) Spreuken Salomo VIII.

‘den stempel dragende van waarheid, zaligheid, liefde, geestelijke gave en goddelijke afkomst.’ En, gelijk Da Costa verder opmerkt[1)]: ‘Ook de openbaring Gods kent en heeft en geeft schoonheid: de schoonheid der waarheid, de schoonheid der heiligheid: die schoonheid, die in haar innerlijkste wezen een afstraling is der heerlijkheid Gods.’ Daarom - gelijk hij ons herinnert - ‘moesten in Israël de priesters, vooral de hoogepriester, niet alleen de versiering van een prachtig ambtgewaad dragen, maar ook welgemaakt en in zekere mate schoon zijn. In het land zijner vaderen was het oude Israëlitische volk, ook volgends Heidensche getuigenis, gezond en schoon; Mozes was als kind reeds “schoon voor God” (Hand. VII; 20): en hoe zouden wij ons den Wetgever op Sinaï, den Godsgezant voor Farao en in 't midden van Israël anders voorstellen dan rijzig en schoon? Hoe anders David en Salomo, hoe anders een Josua, een Elia, een Daniël, dan indrukwekkend door gestalte, door gelaatsuitdrukking, door schoonheid zelfs, gelijk dan ook de Schrift van sommigen uitdrukkelijk getuigt.’ - En wat onzen Heiland betreft, wie gelooft niet met ons, dat hij, ook in zijne ‘dienstknechtsgestalte’, op gants-eigenaardige wijze waarlijk schoon zal zijn geweest? De oudste christenkerk moge dit niet hebben erkend, een Tertullianus moge zelfs hebben kunnen beweeren, dat de Heiland, in de waereld komende,

1) *Voorlezingen over het Oude Testament.* 1843. 1ste Deel Iste Stuk.

in zeker opzicht zich-zelven heeft willen verongelijken, dat Hij grove en gemeene gelaatstrekken heeft aangenomen, omdat men hem anders misschien den schandelijken kruisdood zou hebben gespaard, een Augustinus moge, evenzoo, hebben kunnen verhalen, dat, indien Christus al schoon ware als Gods zoon (inwendig?) Hij echter leelijk was als Maria's zoon (uitwendig?), dergelijke meeningen zijn niet meer van onzen tijd. Door een innerlijke behoefte, die haren grond heeft in de overtuiging van het reeds vroeger besproken verband tusschen inhoud en vorm, tusschen Waarheid en Schoonheid, kunnen wij niet anders dan ons den reinen en wijzen en liefderijken Heiland, den grooten Kindervriend, zelf het heerlijkste Godskind, in de edelste menschengestalte denken[1)].

Welnu, gelijk het vleeschgeworden Woord, zoo heeft ook het geschreven Woord, bij waarheids- een schoonheids-karakter. En in dit karakter van schoonheid, het Oude Testament, ook het Mozaïsch scheppingsverhaal, in niet geringe mate eigen, ligt een 'beduidend kenmerk van goddelijke afkomst, zoowel als van heilige onvermengde waarheid.' En zoo leiden wij uit de schoonheid van taalvorm en voorstelling een nieuw waarheidsbewijs af.

Da Costa zegt in zijne reeds aangehaalde Voorlezingen: 'Het ka-

1) Ik moet de vrijheid nemen den belangstellenden lezer hier verder te verwijzen naar mijn Opstel: '*Over het afbeeldsel des Heeren*,' voorkomende in de *Vliegende Bladen*, 1861, Bl. 135 en volg.

rakter der waarheid brengt altijd een zekere soort of mate van schoonheid met zich, verschillend echter in het Oude en Nieuwe Testament. Het Oude Testament, bepaaldelijk, spreekt meer bijzonder van de hoogte der bergen, der wolken, des hemels. 't Geeft in 't algemeen sterker indruk van verhevenheid door stijl en voorstelling dan het Nieuwe Testament. En dat is geen wonder onder eene bedeeling vol van uitwendige vormen, plechtigheden en afschaduwingen; want dáár zijn schoonheden van Taal en Poézy eigenaardig op hare plaats, méér dan in de Nieuwe bedeeling wier aanvangspunt een kribbe en wier middenpunt een kruis is.' Waar wij dit gezegde van volkomen toepassing achten op het Mozaïsch scheppingsvizioen, Genes. I, daar hebben wij voor beschaafde lezers de schoonheid der Bijbeloirkonde wel niet uitvoerig aan te toonen of te ontwikkelen. Wij hebben slechts te herinneren wat niemands aandacht kan ontgaan zijn. En daarbij volgen wij dan wederom een wenk van Da Costa, die, op de vraag: 'Hoe nu in de schoonheid van het Oude Testament' - hier meer bepaaldelijk van het Bijbelsch scheppingsverhaal - 'een waarborg van goddelijke afkomst, d.i. van waarheid gelegen kan zijn?' het andwoord samenvat in twee opmerkingen: die van het h o o g s t e e n v o u d i g e , en die van het g e h e e l - o n o p z e t t e l i j k e van de zijde des schrijvers, waardoor de schoonheid die ons treft, de verhevenheid die ons schokt, zich ten kenbaarsten onderscheidt.

Laat ons dezen wenk, met opzicht tot het scheppingsverhaal, toe-

passen en ontwikkelen. Keeren wij echter de aangeduide orde om, en beginnen wij met deze stelling: Het Mozaïsch scheppingsverhaal is schoon, omdat het eenvoudig is:' dat is: het reflekteert - en juist dáárom is het schoon - als met de getrouwheid van een spiegel, de geschiedenis van Gods werk, waarvan juist de eenvoud een door menschen onnabootsbare eigenschap is.

Waaraan herkent gij den eenvoud? Allereerst: Aan iets kinderlijks, tegelijk met iets koninklijks.

'In den beginne.' Is er, als ik het zoo uit mag drukken, iets nuchterdere en tevens iets majestueusers denkbaar dan die aanvang aller aanvangen? 'Schiep God den hemel en de aarde.' De grootste verborgenheid, tot welke geen der Heidenen ooit kon opklimmen, wordt uitgesproken als de bekendste zaak ter waereld: de betrekking aller dingen tot hunne eerste en hoogste oorzaak, den levenden God. En tegelijk wordt, in die vier woorden, het grootste wonder aangekondigd als de natuurlijkste zaak ter waereld, de wording namelijk van alles uit niets. Gode zijn dan ook al Zijne werken van eeuwigheid af bekend, en het is Hem natuur wat voor ons wonder is; en daarover verwondert het schepsel zich wel, maar de Schepper niet, noch Zijn tolk, onder de aanblazing van des Scheppers geest.

'God sprak: daar zij licht, en daar was licht.' Omdat het God was die sprak, moest het ook zoo zijn. Naïf en tegelijk ont-

zachlijk verheven, meer dan alle afgetrokken omschrijvingen van de ondoorgrondelijkheid, die Almacht heet.

'God zeide, en God zeide wederom.' Steeds de herhaling van hetzelfde 'fiat!', de herhaling van dezelfde, daarop steeds volgende gehoorzaamheid van het wordend schepsel: hetzelfde resultaat, maar met telkens versche verscheidenheid en veelvuldigheid.

'En 't was zoo, en God zag dat het goed was.' Een revisie, als na menschelijken arbeid; een zelfvoldoening, als na menschelijke proefneming! Maar tevens, in dien kinderlijken vorm, de aanbiddelijke waarheid van de volkomenheid Gods, afgestempeld in Zijne werken.

'En 't was avond geweest, en 't was morgen geweest, de eerste dag,' enz. Een kinderlijke tijdsberekening en verdeeling, als op de vingeren van één tot zeven. Maar tevens de openbaring van den God der Orde, die alle dingen bij maat en getal heeft berekend. En die openbaring als in den vorm van een Choor, als dat der zingende Morgensterren of juichende Kinderen Gods, na elke strophe van het Scheppingslied dat eene periode bezingt van het Scheppingswerk, die periode als afperkend en bezegelend.

'En God rustte ten zevenden dage.' Menschelijke en natuurlijke afbeelding wederom van de rust na de voleinding van het menschelijk werk. Maar tegelijk, verheven voorstelling van de voltooiing van het goddelijk wonder, van het welbehagen des Scheppers

in Zijn volbrachte daad, van de afzondering van den sabbat ter Zijner verheerlijking.

Wat is, al verder, het karakter van den waren eenvoud? Veel gezag bij weinig vertooning; de krachtigste uitwerkselen bij de geringste middelen.

Welnu, God kondigt het niet luidruchtig aan, als Hij Zijn groote werk der schepping gaat beginnen. Geen engelen blazen de bazuin voor hem uit. Hij is Zijne eigene heerlijkheid, en Zijn enkele wil is daad. Hij heeft geen medearbeiders of helpers. Zijn eigen woord en geest is Hem genoeg. Gij ziet Hem niet - geen vinger van Zijn hand, geen slip van Zijn kleed. Gij hoort Hem alleen: geen werktuig weêrklinkt, niets dan Zijn stem. Hij spreekt en Zijn: 'Daar zij!' is het machtwoord, het levenwekkend gebod, dat de dingen die niet zijn, bij name roept alsof zij waren, en ziet! zij zijn er.

Één woord - en het Licht ontstaat, eerstgeborene der schepselen en heerlijk stralende; de geheimenis der schepping nog steeds voor de zesduizendjarige menschheid; want - gelijk een wijze gezegd heeft - 'wie één zonnestofjen kon verklaren, zou het raadsel der geheele natuur gevonden hebben.'

Één woord - en het Uitspansel welft zich, en voor alle eeuwen geformeerd zijn die 'schatkameren van de sneeuw, die tuighuizen van den hagel, die voorraadschuren van den regen,' die van geen vermindering weten.

Één woord - en de Aarde rolt voor Gods aangezicht als een zandkorrel, en de Zee als een waterdroppel.

Één woord, en nog een - en een waereld van Planten beneden, en een hemel van Sterren daarboven, bekleeden en verlichten de aarde.

Één woord, en nog een - en in duizendvuldige vormen openbaart zich het Leven, en in twee zielen zijn de millioenen geschapen, die de Aarde zullen bevolken.

Ééne uitstorting Zijns geestes in de wateren: en de bajert wordt Waereld. Ééne inblazing Zijns geestes, en uit een handvol aarde is de Menschheid geboren.

Eindelijk, waaraan herkent gij den goddelijken eenvoud? Aan de natuurlijkste orde, die te gelijk de hoogste ontwikkelingsgang is.

In het plan der schepping, zooals het voor de oogen des Zieners ontwikkeld wordt, geenerlei wanorde of stoornis, door overhaasting of vertraging ontstaan. Niets te weinig, niets te veel. Niets te vroeg, niets te laat. Alles op zijn plaats, alles op zijn tijd. Eerst het licht, het water, de lucht, de aarde. Dan de planten, de visschen, de vogelen. Dan de viervoetige en kruipende dieren des aardrijks, en eindelijk de Mensch, Gods beeld en onderkoning. Dat is de natuurlijkste orde.

Wilt gij er u van overtuigen? Maak u op in den morgen, en ga

naar buiten en zie hoe, elken dag, de Natuur het scheppingsvizioen in de oorspronkelijke opeenvolging voor u vertoont. Is het licht niet de eerstgeborene, zich aankondigende in dien bleeken gloor in het oosten, waarvoor de schaduwen verdwijnen? De wateren scheiden van wateren: de dampen stijgen op uit den oceaan, en de dauw, die over de weide zweeft, wordt opgetrokken naar boven. Daar blauwt de hemel weder, als op nieuws geschapen. En gij ziet, als rezen ze op een machtwoord uit de duisternis, allereerst uw hooge boomen, uw eigen planten en kruiden, allengskens groen gekleurd en ritselende in den morgenwind. Daar vertoont zich de uiterste rand der zon aan den horizont. Zij gaat op: zij, het ‘groote licht tot heerschappij des daags.’ En nu, hoor! daar is leven in de stroomen; de vogel geeft zijn morgenlied uit de takken, als riep hij al het vee en 't gedierte des velds. En als deze allen reeds lang tot hun voedsel zijn uitgegaan, daar komt eindelijk de Mensch, de laatstgeborene, uit den slaap, gewekt door Hem, die allen den adem en het leven geeft!

Wat dunkt u, is elke dag, zoo vaak hij wederkeert, geen miniatuur-beeld van het wonder, in 't groot geschied ten dage toen God den hemel en de aarde geschapen heeft?

Maar die natuurlijke orde in het scheppingswerk, zooals het Mozaïsch scheppingsverhaal dit voorstelt, is te gelijk de aanduiding van den hoogsten ontwikkelingsgang van het Leven, in al zijne gedaan-

ten en uitingen. Want van den beginne af aan beheerscht een hooger wet de op-één-volging en inhoud der scheppings-perioden, en die wet heet: V o o r u i t g a n g . Geen enkele nieuwe levensform, die geen stap nader is tot het doel, van den beginne af kenlijk gesteld in de innerlijke eenheid van de verschillende Tafreelen van het ontzachlijk Drama: de wording van den M e n s c h , het redelijk-zedelijk schepsel, de vrije persoonlijkheid, des Scheppers beeld.

Zoo dan is het wel de eenvoud, die een eerste bestanddeel van de Mozaïsche oorkonde uitmaakt: maar het is de eenvoud der geschiedenis-zelve, en de schoonheid van het verhaal berust dus eigenlijk op de waarheid der f e i t e n , die het resumeert, zonder ander doel dan dat die feiten worden gekend en God er in verheerlijkt worde.

Deze opmerking brengt ons van zelf tot de tweede stelling: ‘Het Mozaïsch scheppingsverhaal is schoon, omdat het o n o p z e t t e l i j k is.’

O n o p z e t t e l i j k - zóó wordt ons geleerd, ‘is de werking op ons innerlijk schoonheidsgevoel, die een schrijver op ons te weeg brengt, in zooverre het blijkbaar zijne bedoeling niet is geweest, hetzij een Dichterlijk Tafreel te schilderen, hetzij door zijn taal bij hoorder of lezer effekt te maken, hetzij zelfs door de uitstorting zijner gewaarwordingen zijn eigen boezem lucht te geven.’

Welnu, dit is volkomen met Mozes het geval. Hij verhaalt al-

leen: en hij wil niets anders dan verhalen, de gebeurtenissen verhalen, die God hem heeft geopenbaard, dien God ter eere.

'Al wat bovendien daarin tot ons komt,' dus merkt Da Costa te recht aan, 'dat hart en ziel en verbeelding treft, ligt in de verhevenheid der zaak-zelve, zonder sieraad van beelden of woorden, maar allereerst met juistheid en getrouwheid uitgedrukt. De schoonheid hier, hoe wezendlijk, is iets bijkomstigs; zij is geen oogmerk op zich-zelf, maar resultaat als van zelf, terwijl daarentegen alle verdichting zich-zelve bedoelt en versiering eischt. Het gaat hier, gelijk daar buiten in het geschapene: nuttigheid en kracht zijn het oogmerk, de schoonheid van den vorm wordt als toegeworpen; en hoe heerlijk, b.v., de schitterglans der zon moge zijn, niet om te schitteren is zij gekomen, maar om te verlichten, te bewaren en vruchtbaar te maken.' 'Men denke zich een oogenblik' - zoo besluit hij - 'een beschrijving van de schepping in louter vermelding van gebeurde zaken bestaande, maar die gebeurde zaken verdicht; en hier zal ook geen schoonheid in te vinden zijn.'

Ik geloof, dat wij dit proefondervindelijk kunnen bevestigen bij de enkele herinnering van de voornaamste Heidensche Cosmogoniën die ter onzer kennis zijn gekomen.

Is zij schoon - die Indische voorstelling (Bramanisme en Buddhisme) van een Hoogste Wezen, in zijn zalige rust onmededeelbaar, werkeloos toeschouwer bij de wording des heelals, een sub-

stantie zonder vorm of eigenschap, of wil, of conscientie, samenvloeiende met de natuur; of van dien Brahma, zijn eigen lichaam omscheppend tot het Heelal, en door de formeering van verschillende k a s t e n uit zijne verschillende leden, den broederband des menschdoms verbrekende voor altijd?

Is zij schoon, dîe Perzische voorstelling (als in de Z e n d - A v e s t a) van twee eeuwige Geesten, twee ongelijke Beginselen, scheppers beide, maar de een van het goed, de andere van het kwaad, in eindeloozen strijd, waarbij geen uitzicht zelfs wordt gegeven op een Hooger Eenheid waarin de vijandige elementen zich eindelijk met elkander verzoenen kunnen?

Is hij schoon, die Fenicische begin- en eindeloze Baiert, die massa van elkander aantrekkende luchtdeeltjens, waaruit het Slijk ontstaat, dat nu de vader wordt aller schepselen, gelijk de 'Oude Nacht' hunne moeder is: een vader en moeder, voorwaar! die de volslagen afwezigheid van een persoonlijken Schepper en Vader niet kunnen vergoeden?

Is zij schoon, die O m o r k a der Chaldeën, gedrochtelijke waereldmoeder, door den God B e l in tweën gehouwen, die straks op zijne beurt zich onthoofdt, opdat uit zijn met aarde gemengd bloed de menschheid ontsta?

Is zij schoon, die Egyptische leer, die een mythologische verpersoonlijking voorstelt van de tegenstrijdigste eigenschappen der

Natuur en van God; die het Heelal verbrokkelt in een oneindigheid van stofdeeltjens, waarvan elk stofjen zijn eigen godheid heeft, eeuwig maar ondenkbaar dan in dat stoffelijk hulsel?

Is het schoon, dat ijzeren Scheppingsei der Japanners, zoolang door stierenhoornen (denkelijk een voorstelling van de stralen der zon) gerold en gestoten tot het openspringt en de dobberende waerelddojer zichtbaar wordt, waar de zevende Hemelmacht de vader wordt van de zeven groote Eilanden van Japan, het hart der waereld? een c o s m o g o n i e inderdaad, die zich oplost in het kleingeestigste Particularisme!

Is het schoon, dat fantastisch-grotesk koorts-vizioen der Chinezen, met zijn P a n k u s, die in achttienduizend-jarigen scheppingsarbeid, den hemel elken dag tien voet hooger brengt; met zijne millioenen heelals, zalen alle van een reusachtig paleis, wentelende op een rad van metaal boven een drievoudige draaikolk van water, lucht en ether; met zijn waereld in de gedaante van een edelsteen, rustende in den boezem van een onmetelijken l o t u s, die opwast uit een geuren-oceaan, gelegen in het midden van een nog grootere waereld, tweede schakel van een oneindige waereldketen, oprijzende uit nieuwe oceanen en l o t u s s e n zonder getal of maat!

Zijn zij schoon, die afgetrokken philosophemen van Grieksche of hen navolgende Romeinsche wijsgeeren, zich hoofdzakelijk splitsende in een hopeloos D u a l i s m e, waarbij al wat bestaat geen andere oor-

zaak heeft dan de botsing van twee tegenstrijdige Beginselen en geen anderen waarborg van voortduur dan de eeuwige vijandschap der beide Opperwezens; een droomerig P a n t h e ï s m e , waarbij de Godheid beperkt wordt tot de Waereldziel, en al wat buiten haar bestaat, niets is dan schijngestalte en vorm, komende en gaande als de dwarreling van een rookspiraal; een troosteloos M a t e r i a l i s m e , eindelijk, waarbij de plaats van d e n Oneindigen God wordt ingenomen door het begrip van h e t Onbegrensde, in 't welk zich de voorwerpen afzonderen door een eeuwige beweging, om er straks weder onnaspeurlijk in terug te keeren?

Is zij schoon, eindelijk, die Scandinavische waereldwording uit het lichaam van een reus, uit ontdooide ijzeldroppelen ontstaan en gevoed door een wonderkoe, die straks met de tong den eersten mensch uit de ziltige ijsklomp te voorschijn lekt?

'Neen!' andwoordt gij: 'dat alles is n i e t schoon; want wij missen hier immers het eerste bestanddeel der Schoonheid: de éénheid in de verscheidenheid! V e r s c h e i d e n h e i d was er te over, bonte, grillige, onzinnige verscheidenheid, maar - zonder v e r b a n d . Nergens de hoogere orde der Opperste Wijsheid, nergens de harmonische samenwerking van verschillende krachten, door ééne hand gevormd en bestuurd tot één, hoogheerlijk en aanbiddelijk doel. De eenvoud ontbreekt er overal, en alles is er opzettelijk. De fantazie moet de afwezige gedachte vergoeden, de form de arme gehalte dek-

ken. In den zweem van gezond verstand, dien wij in de Heidenmythen hier en daar op den bodem vinden, herkennen wij het overblijfsel of de terugkaatsing van de oude Israëlitische Overlevering, en al het overige perst ons niet meer dan een glimlach van deernis af. 't Is opmerkelijk, geen der Heidensche volken heeft zich ooit kunnen verheffen tot het denkbeeld, dat er van alle eeuwigheid af een God bestaan heeft, die op een bepaald tijdstip uit n i e t s i e t s zou hebben voortgebracht. In alle opvatting was de S t o f eeuwig naast de G o d h e i d aanwezig geweest, en had deze haar slechts geordend, slechts een bepaalde gedaante gegeven. Hoe geheel anders nu de Mozaïsche oorkonde! Daar is God, de éénige, eeuwige, almachtige, ook alleen de Schepper van hemel en aarde, in tegenstelling van de twee strijdige Opperwezens van elders (bij de Perzen), of van het Heelal dat God werd (bij de Grieken): twee denkbeelden, die alle hoogere eenheid en schoonheid vernietigen. In andere cosmogoniën is het Licht (in de Orphisch-Grieksche) of het Vuur (in de Edda-leer) een goddelijk en werkzaam hoofdelement, waardoor de chaos geordend wordt: bij Mozes spreekt God: ‘Daar zij licht!’ en - er is licht. Elders (bij Feniciërs en Egyptenaren) is de Lucht de Alformeerder, of zijn Boven- en Onderlucht de twee oudste godheden: bij Mozes vormt God het uitspansel, dat de aarde omgeeft, de ruimte waarin de starren wentelen. Elders worden die starren-zelf, vooral de zon en de maan, die twee groole lichten, tot den rang van godheden verhe-

ven: bij Mozes zijn ze door God geschapen en als gouden lampen opgehangen in de hoogte, om scheiding te maken tusschen nacht en dag. Elders wordt de Mensch òf in de plaats des Almachtigen gesteld, òf verlaagd tot een onbewijsbaren oorspronkelijken dierstaat, zooals b.v. een Helmers dien schildert:

‘Met nacht en beestlijkheid omtogen,
Kroop de eerste mensch het aardrijk rond,
Beroofd van zeedlijk denkvermogen.
Zijn hut was 't hol geboomt', zijn legersteê de grond.
Zie, zie hem nog op Vuurlands rotsen
De sneeuw van duizend winters trotsen,
Verlaagd beneden dier en plant!
Een vuige last en pak der aarde,
Sterft hij een leven door, onkenbaar met zijn waarde,
Gevoelloos, woest, als 't ijzig strand!’

Bij Mozes worden beide die uitersten verzoenend in elkander opgelost: want bij hem schept God den mensch uit het stof der aarde, maar - naar Zijn beeld, tot Zijn gelijkenis, en bezielt Hij hem met Zijnen geest, tot wat, b.v., een Bilderdijk in hem zag en bezong:

Nu trad de Heerscher op, die God op aard moest heeten.
Dat pronkstuk, dat God-zelf in 't stoflijk overkleed
Des lichaams - aarde en slijk! - voor 't zintuig schitteren deed.
Onwraakbaar door den geest, uit God hem ingevloten,
Onwraakbaar door de stof, op 't godlijk woord ontsproten,
En onverdorven als in d' eerstgeschapen dag;
Onwraakbaar door zijn vorm, waarin Gods afdruk lag.
't Gedierte juicht hem toe, en knielt voor dezen koning
Van goddelijk gezag - wien de ijdle praalvertooning
Geen gloeiend kinkhoornbloed of hermelijnen vacht
Om d' achtbren schouder hangt, noch 't hoofd met goud bevracht,
Maar schoonheid, wijsheid, kracht, uit oog en leden blinken,
En om wiens opslag zelfs heel de aard schijnt weg te zinken,
De bosschen buigen en de golven roerloos staan.'

Hoe schoon in hare waarheid, hoe waar in hare schoonheid, is de Mozaïsche oorkonde! Hoe eenvoudig en hoe heerlijk tevens, allereerst dat zedelijk en persoonlijk karakter Gods, waarbij nochtans aan Zijne metaphysische eigenschappen geen afbreuk wordt gedaan. Hoe treffend dat wezendlijk verband tusschen den Schepper en de schepselen onderling, waarbij het Heelal wordt tot een organisch Geheel. Hoe verheven die kalme majesteit des Éénig-Eeuwigen, die zich bewust is dat Hij slechts te willen heeft, en Wiens enkel gebod het

zaad is van alle leven, zoodat alle schepsel een uitgesproken Godsgedachte, een zichtbaar Godswoord is, en geheel de Natuur Zijne openbaring.

En heel deze schoonheid nu der Schriftuurlijke oirkonde, hoe is zij ongezocht, onbedoeld, onopgemerkt door haar eigen schrijver! Hoe is zij het gevolg van den heiligsten eenvoud en juist daarom eigenschap der heiligste waarheid!

Geen wonder dan ook, dat zelfs de Heidenen hulde hebben gebracht aan de Scheppingstheorie, die uit Israél in het Christendom is overgegaan. Geen wonder, dat de physische wetenschappen eerst sedert de ernstige kennisneming van deze eerste bladzijden des Bijbels hare hoogste vlucht hebben genomen en dagelijks nieuwe bewijzen voor hare waarachtigheid aanvoeren. Geen wonder, dat Schilder- en Dichtkunst het stelsel van Mozes als het redelijkste en zedelijkste, ja, als het éénig Godewaardige gretig hebben aangegrepen, en dat het nieuwe en heerlijke werken te voorschijn riep, waaraan de geslachten der menschen zich niet kunnen verzadigen, het zij dan waar een Michel-Angelo de muren van het Vatikaan met zijne onsterfelijke f r e s c o 's bedekt, het zij dan dat een Milton de schoonste bladzijden van zijn *Verloren Paradijs* aan de paraphrase der Mozaïsche oorkonde wijdt.

Bladzijde 112, regel 15.

‘Maar - in wat plage
Verkeert de zegen,
Als Licht en Hette
Ten toppunt stegen,’ enz.

Wie kennis heeft genomen van Kâlidâsa's beroemd Gedicht: R i t u s a n h â r a, d.i. D e k r i n g d e r J a a r g e t i j d e n, herinnert zich uit den eersten Zang (G r i s h m a) de schildering van den Z o m e r. Aan dat gloeiend palet heeft mijn penseel - met dankbaarheid erken ik het - hier kleuren en tinten geleend, als geen westerling mengen kan, die Europa's grenzen nooit overschreed. - Zie mijn P a n p o ë t i k o n, T w e e d e b u n d e l, bladz. 232, enz.

Bladzijde 118, regel 12.

‘'t Aandeel aan uw erf,
Kleiner twintigwerf
Dan zijn Moederaarde.’

‘Onze millioenen, zoo zij Merkurius bewonen moesten, zouden dáár als in een kerker op-één gepakt zijn, bijna onmachtig om zich

te bewegen; want Merkurius is misschien 25 maal, stellig 16 maal kleiner dan onze Aarde.' - Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

'Merkurius is, wat de ruimte betreft, minstens 16 maal, wat de massa aangaat 5½ maal kleiner dan de Aarde. Daarentegen heeft hare massa een 3 maal grootere dichtheid dan die der Aarde.' - Böhner, *Kosmos* I.

Bladzijde 119, regel 6.

'Die zoo snel doet leven, -
Vijf-en-twintig jaren
Rekent voor een Eeuw.'

Op Merkurius bestaat een groote onevenredigheid tusschen de lange dagen en korte jaren. De eerste duren ieder 24 uur en 5 minuten, het laatste slechts 88 dagen, ongeveer 3 maanden van onze tijdrekening. Een Aardsch-jongeling van 25 jaren zou dus reeds gelijkstaan met een Merkurius-grijsaard van een eeuw.

Zevende zang

Bladzijde 123, regel 2, en volg.

‘Gij Star van zilvren gloed,
Nù - Bode van den Morgen,
Dàn - sussende alle zorgen,
Heraute van den Nacht!’

‘De lieflijk glansende Morgen- en Avondster, is, van de oudste tijden af tot heden toe, de lust en bewondering van alle gevoelige menschen, die het oog ten hemel slaan. Venus is inderdaad onder alle gesternten, na de zon en de maan, voor ons de helderste ster des hemels, die, onder gunstige omstandigheden, zelfs bij dag voor ons ongewapend oog zichtbaar worden kan. Zij bestraalt ons, beurt om beurt, 290 dagen lang ten oosten van de zon, kort na zonsondergang, als Avondster; en even zoolang ten westen van de zon, vóór zonsopgang, als Morgenster.

‘De tijd, gedurende welken Venus Morgen- en Avondster is, bedraagt 66 dagen meer dan haar omloopstijd om de zon, terwijl zich de Aarde, gedurende den omloop van Venus, evenzoo in gelijke richting rondom de Zon voortbeweegt.’ - Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 124, regel 3.

‘Gij komt, met pracht van stralen,
Van heel uw zustrenrij
Onze Aard' wel menigmalen
Het allerdichtst nabij.’

‘De gemiddelde afstand van Venus tot de Zon bedraagt 15 millioen geogr. mijlen. De siderische of ware omloopstijd van Venus is 224 dagen, 16 uren, 49 min. en 7 sekonden. Geene enkele hoofdplaneet komt de Aarde zoo nabij als Venus. Zij kan ons tot 5¼ millioen geogr. mijlen naderen, maar ook tot 36 millioen geogr. mijlen zich van ons verwijderen. Gemiddeld verschijnt Venus in haar schoonste licht, wanneer zij 40 graden oost- of westwaards van de Zon verwijderd is. De nabijheid der Aarde geeft dan aan de smalle lichtsikkel zulk een sterk licht, dat zij bij afwezigheid van de Zon schaduw werpt.’ - A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 126, regel 9.

‘Maar raadselachtig,
Aschkleurig licht.’

‘Bij het weinige, dat wij met zekerheid van het uiterlijk voor-

komen der oppervlakten en van de natuurkundige geaardheid der nabij de Zon liggende planeeten Merkurius en Venus weten, blijft ook het somwijlen door Christian Mayer, William Herschell en Hardig waargenomen verschijnsel van een aschkleurig licht, ja, zelfs van een eigenaardige lichtwerking in het donkere gedeelte dier planeeten, zeer raadselachtig. Het is niet waarschijnlijk, dat op zulk een grooten afstand het teruggekaatste licht van de Aarde op Venus, een aschkleurige verlichting te weeg brengt, zoo als op onze Maan.' - A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 127, regel 11.

'Toch schittrend, schroeiend,
Vast tweemaal meer
Dan 't zonlicht gloeiend
In de Aardsche sfeer.'

Lees: viermaal meer. -

'De Zon schijnt op Venus bijna viermaal grooter dan den bewoonderen der Aarde: alzoo moet zij dáár dan ook in dezelfde mate sterker stralen dan in onze woonplaats. De aequator van Venus maakt met de vlakte van hare baan een hoek van 72 graden. Daar-

door worden de jaargetijden van deze planeet zeer verschillend van de onze.’ - Böhner, *Kosmos*, I.

‘Op Venus heerscht zeker niet het verblindend licht en de hette van Merkurius, want Venus is 7 millioen mijlen verder van de Zon dan Merkurius, maar niettemin toch nog 4 millioen mijlen dichter bij de Zon dan onze Aarde. Zij is ook ongeveer van dezelfde grootte, gelijk ook de duur harer dagen niet veel van dien van onze dagen verschilt, want Venus loopt in 23 uur en 21 min. rondom hare as. Toch zou haar atmosfeer voor ònze oogen nog te schel, hare warmte òns te drukkend zijn. Hare jaren tellen slechts ongeveer zeven van onze maanden, zoodat ons leven daar tot de helft zou inkrimpen. Ook is het wel te denken, dat de helling van haren evenaar van 72 graden, een nadeeligen en ongunstigen toestand te weeg moet brengen, door de sterke afwisseling der jaargetijden, waarmede geen volle plantengroei, geen hooger organiesch leven bestaanbaar kan zijn.’ - Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

Bladzijde 128, regel 5.

> ‘Neemt gij - gelijk de Maan,
> Steeds wisslende gestalten aan.’

‘Binnen 584 dagen neemt Venus alle schijngestalten aan der Maan. 't Helderst straalt zij voor ons op haren grootsten afstand van de

Zon, 69 dagen vóór en na hare onderste conjunctie (als wanneer zij van het oosten naar het westen tusschen de Zon en de Aarde heentrekt). Gedurende die dagen verschijnt zij aan onzen horizont, drie uren voor zonsopgang en drie uren na zonsondergang. Des avonds is de maanachtige sikkel met hare holle zijde naar het oosten, de andere scherpafgeteekende zijde naar het westen gericht, omdat zij de Zon dan ten westen heeft. - Tijdens haar grootsten afstand van de Zon is haar licht, door den teleskoop gezien, van een verblindenden glans. - Böhner, *Kosmos*, I.

Aldaar, regel 7.

> '.... mist ge, als zij, het dampenkleed,
> Het gas-omhulsel der Planeet.'

Over Venus' dampkring loopen de gevoelens der geleerden uitéén. Sommigen (b.v. Prof. Petit, *Sterrenkunde*, II. D.), beweeren: 'de dampkring van Venus moet een weinig minder dichtheid hebben dan de onze.' Andere (b.v. Prof. Ebrard, t.a.p.) gaan verder en meenen: 'Venus' dampkring vertoont zich zòò wolkeloos, dat er naar alle waarschijnlijkheid op hare oppervlakte g e e n w a t e r aanwezig is; terwijl daarentegen bergen zich verheffen, vaak zevenmaal hooger dan de hoogste bergkolossen onzer Aarde.' - Uit de verschillende gevoelens stond het mij natuurlijk vrij eene keuze te

doen, zonder daardoor zelfs den schijn aan te nemen van iets te willen beslissen.

Indien de gissing waar is, die Venus een atmosfeer ontzegt, geldt van deze Planeet wat elders van de Maan is gesproken: ‘Waar geen, of in allen gevalle eene zoo oneindig dunne lucht bestaat, daar kan van geen vloeistof als ons water sprake zijn. Iedere vloeistof van dien aart zou bij zulk een gebrek aan lucht weldra verdampen. Als de lucht aan onze Aarde ontnomen werd, dan zouden de rivieren en zeën weldra verdampen en de geheele aarde uitdroogen. Van de Maan is het zeker, dat op dit waereldlichaam geen water voorhanden is, zooals reeds haar uiterlijk voorkomen doet vermoeden, dat er immers uitziet als een afgietsel van gips, vol blazen en verdiepingen. Van een verfrisschend bad, van een kabbelend beekjen, van een zeiltochtjen op een spiegelglad meir, van een rondzweven op de ijsvlakte, kan de bewoner van zulk een planeet - verondersteld dat de zoodanige bestaat - geen begrip hebben, evenmin als hij zich een denkbeeld zou kunnen maken van zoovele schepselen als in zulk een dichte vloeistof kunnen leven. Maar hij zal ook, bij het ontbreken van lucht, g e e n g e l u i d kennen, omdat de lucht de draagster van het geluid is.’ - Prof. E. Netoliczka, *De Maan.*

Een en andere aanteekening betreffende de Maan moge hier te eerder een plaats vinden, daar in dit Gedicht, ofschoon de Maanzelve (evenmin als de Wachters der andere planeeten) daar opzet-

lelijk in bezocht konden worden, toch meermalen van de Maan gesproken, op verschijnselen of toestanden van de Maan gezinspeeld wordt.

Volgends de laatste natuuronderzoekers zijn er, om de Planeeten uit de Zon te doen geboren worden, bij haar eigenaardigen sferoïdaal-toestand, niets anders noodig geweest dan trillingen van groote kracht en omvang, waardoor een gedeelte van de zelfstandigheid der Zon buiten haar eigen vlammenden of buitensten dampkring geslingerd werd. Van denzelfden aart zijn de vulkanische uitbarstingen van onzen eigen Waereldbol, die zich door trillingen en golvingen voortplanten. Daar de Zon hare omwenteling van het westen naar het oosten volbrengt, moet alles wat van de Zon uitgaat, ook een wentelende beweging van 't westen naar 't oosten, alsmede een voorwaardsche beweging in diezelfde richting bezitten. De Wachters zijn ook gedeelten van de Zon, doch die eerst later in de ruimte geslingerd zijn door de losbarsting der Planeeten, rondom welke zij nu omloopen. En zoo zal dan de Maan ook oorspronkelijk wel een dochter der Aarde zijn.

Als men die opsplijting en uitslingering van een gedeelte van den bol in de open ruimte niet aanneemt, dàn - zoo heeft men beweerd - is het onmogelijk om de uitholling der bekkens van de zee op een voldoende wijze te verklaren; terwgl, omgekeerd, dit punt zich op een natuurlijke wijze laat ophelderen, wanneer men

de uitwerping van een gedeelte van den aardbol aanneemt, welk gedeelte dan nu den bol der Maan uitmaakt. Welnu, de dochter volgt de moeder getrouw bij hare leize rondom de Zon, en is onder de tallooze hemellichamen ons het allernaaste. Het licht heeft, om van de Maan tot onze Aarde te komen, slechts 1⅛ sekonde noodig, een kanonskogel slechts 23 dagen. Als er een ijzeren spoorweglijn van de Aarde naar de Maan gelegd kon worden, zouden wij de reis in één jaar en 174 dagen kunnen volbrengen; en dan zou het ons blijken, dat de berekening juist was, toen men tot het besluit kwam, dat deze trawant aan inhoud 49 maal, aan zwaarte 80 maal, aan oppervlakte 14¾ maal kleiner is dan de Aarde. - Daarentegen is de massadichtheid, de eigen zwaarte der Maan ⅔ maal grooter dan die der Aarde. 't Gewicht der lichamen is daarom op de oppervlakte der Maan zesmaal minder dan op de Aarde. Dezelfde kracht, die hier een steen 10 voet opwerpt, zou dien op de Maan 60 voet omhoog slingeren.

De Maan is veel bergachtiger dan de Aarde, en hare bergen zijn betrekkelijk veel hooger dan de onze. De groote, donkere vlekken op de Maan - waarin wij vroeger met ons kinderoog de trekken van een menschelijk aangezicht meenden te herkennen - zijn diepe vlakten, die 't licht nauwelijks weêrkaatsen. Maar ook uit deze diepe vlakten verrijzen heldere strepen, die heuvelen en bergen verkondigen. De scherpte en donkerheid der schaduwen van het

Maangebergte geven den astronomen een maatstaf aan de hand om hoogte en vorm dier bergen met een nauwkeurigheid te bepalen, zooals zelfs bij een Aardsch Landschap noode bereikt kan worden. De gedaante dier Maanbergen, trouwende, hebben weinig overeenkomst met die der Aarde. Meestal doen zij zich voor als ongeregelde groepen van door enge dalen gescheiden steenmassa's, dikwerf gelijkende op ringvormige wallen, die loodrechte afgronden van 2 tot 12 mijlen diameter omsluiten. Deze wallen, van 4000 tot 8000 voet boven het omliggende land verheven, zijn vol kloven en geulen en op den bovensten rand met hooge hoekige toppen gekroond. Verscheidene van deze Maankraters zouden in haar binnenste ruimte genoeg bezitten om den Chimborasso benevens den Montblanc en de Piek van Teneriffe te-samen een schuilplaats te geven. Van uit den bodem van het keteldal verheffen zich gewoonlijk weêr één of meer bergspitsen, soms uit de diepte met een vlucht van 5000 voet opvarende. De grootste bergketen der Maan loopt, in een lengte van 90 mijlen, van het zuidoosten naar het noordwesten, heeft spitsen van 17000 voet hoogte, en is van een een glasachtigen huid overtrokken, vol duizende spleten en ronde kolken.

Een zeer merkwaardig en raadselachtig verschijnsel, dat de oppervlakte van onze satelliet aanbiedt, en waarvan onze Aarde geen wedergâ heeft, zijn die smalle lichtstrepen, die verdwijnen wanneer de verlichtende stralen schuins invallen, doch bij volle maan, geheel in

tegenstelling met de maanvlekken, als stralen-stelsels het meeste zichtbaar worden. Het zijn geen bergaderen; zij werpen geen schaduw, en loopen met een gelijke sterkte van licht uit de vlakten tot hoogten van 12000 voet.

Het is duidelijk, dat hier nooit een Zondvloed door des afgronds sluizen is heengebroken; ja, men zou geneigd zijn te gelooven, dat het vormings-proces der Maan nog niet geheel gesloten is. Ieder jaar toch worden nieuwe opheffingen van bergen en nieuw ontstane afgronden zichtbaar, gelijk dan ook Herschell nog in de Aprilmaand van 1787 er drie geweldige vulkanen te gelijk vuur en vlam zag spuwen. Op de naar onze Aarde heengekeerde zijde van de Maan, vinden wij geen spoor van rivier of zee; want die cirkelvormige bekkens, ten onrechte zeën genaamd, van grijze kleur met donkergroen gemengd, bevatten geen druppel waters. Nergens een kleurig levenskleed over de bergen gehangen; nergens groene wouden en weiden; nergens een sneeuwkroon op den top dier Alpen; nergens aan hunne voeten een klare spiegel, waar ge, van uw bootjen, de riemen in uil kunt slaan, dobberend, à l a J e a n P a u l, tusschen drie hemelen: ‘een daar boven, een daar beneden, een hier binnen.’ Maar alom, daarentegen, de blaasvormige opheffingen van vulkanischen aard, de verglaasde vlakten met duizende van kleine kraters en de grachtvormige r i l l e n of groeven, smalle, rechtlijnige diepten, afgewisseld door groepen van schitterende bergkegels en kale rotsklipgevaarten.

Ook blijkt het ons nu, dat de Maan geen gaz-vormig omhulsel, geen dampkring bezit. Dus rijzen aldaar, bij gemis van alle verstrooid licht, de gesternten a a n e e n b i j n a z w a r t e n d a g h e m e l omhoog. Een azuren hemelwelfsel is er niet; en geen luchtgolving kan aldaar het geluid, het gezang, de spraak overbrengen. ‘De Maan’, zegt von Humboldt, ‘is voor onze verbeelding een eenzame woestijn zonder geluid.’

Een der verhevenste landschappen - leert Böhner, in zijn *Kosmos* - ligt in 't midden der zuidoostelijke helft van de Maanschijf. Een statelijke, huiveringwekkende pracht! Wij aanschouwen daar één van die ontzachelijke walgebergten, met een uit zijn 16000 voet diepen krater opstijgenden Centraalberg, den T y p h o , wiens top weêrflikkert als een kleine zon. Van hier uit verbreidt zich een woest, fantastiesch bergland, in niets op dat onzer Aarde gelijkend, welks donkere, hoekige vlakten met witschemerende streepen doorlijnd zijn. De verlichte wallen rondom den zwarten nacht der dalketels en de uit den donker als glansende edelsteenen opflikkerende toppen der kegelbergen, behooren tot de prachtigste natuurtooneelen der Maan. De dunne gouden randen der verlichte wallen, vooral ten tijde van volle Maan, en de verblindende krans der geduchte, in tallooze takken uitloopende bergketenen met haar duizendvuldige vormen, doen ons verbaasd staan en wekken het voorgevoel, dat ook hier, maar op een geheel andere wijze dan op Aarde, de heerlijkheid des Oneindigen haar afschijnsel heeft.

De Maan is en blijft voor onze Aarde een liefelijk verschijnsel. Meer dan alle andere planeeten, is zij, met haar wisselende schijngestalten, ‘een juweel van het uitspansel.’ Zij verlicht, vertroost, vervrolijkt Mensch en Dier; zij beweegt onze zeën; zij is eene der bronnen van beweging die op onze planeet werkt - maar een woning voor ons, menschen, zou zij niet kunnen zijn. - Von Humboldt, Böhner, anderen.

Bladzijde 130, regel 17.

‘Geboomten, boschaadjen
Van wisslend plantsoen,
Gekranst met pluimaadjen
Van 't zuiverste groen.’

‘De Zee heeft, evenals het vaste land, zijne wouden met boomen en planten, zijne gaarden met schoone levendige bloemen, zijne onafzienbare weiden, waar kudden grazen. Men kent tegenwoordig reeds meer dan 2000 soorten van zeeplanten, meestal behoorende tot het geslacht van wier- of zeegras, wel zonder bloesem maar rijk aan verscheidenheid van vormen. Vele zeegewassen hebben bladeren van 40 voet, die prachtig in de golven wiegen. De o l a r i é n ,

b.v., schieten in een naakten stam omhoog, die in een bladerkelk en in é é n r e u s a c h t i g b l a d van 40 voet lengte eindigt. Een bewonderenswaardige grootte bereikt de n e r e o c y s t i s, die vooral in Russisch-Amerika veelvuldig voorkomt. Uit een koraalachtigen wortel schiet een dunne, draadachtige stengel op, die naar boven altijd dikker wordt, tot de knodsvormige gedaante, bij een hoogte van 70 tot 300 voet, in een 6 tot 7 voet lange luchtbuis eindigt, uit wier spits een kolossale kroon van 30 tot 40 voet lange bladeren nedergolft. Deze reuzenplant groeit in eenige maanden op, sterft jaarlijks, en kiemt weêr van nieuws op uit haar zaad. Aan de noordwestkust van Amerika is de bodem der zee door een uitgebreid woud bedekt. Daar beneden ligt een schitterend tapijt, geweven uit tallooze groene waterdraden en violetkleurig paerelmos. Hierover breidt de l a u r e n t i a p i n n a t i f i d a haar groene sierlijke bladen uit; en daar tusschen schemeren de reuzenbladeren der i r i s als g r o o t e s c h a r l a k e n of r o z e n k l e u r i g e m a n t e l s, ' enz. - Böhner, *Kosmos*, II.

Achtste zang

Bladzijde 149, regel 9.

‘Die Wandelwaerelden.’

‘Wat den oorsprong der aan de Planeeten gegeven namen en vooral der teekens betreft, deze verliest zich in den nacht der tijden. Sommigen hervinden er de Chaldeeuwsche, Grieksche of Egyptische godheden in, met hare eigenaardigste attributen; anderen meenen er de latere godheden der Latijnen in te herkennen. Evenwel ziet men vrij algemeen een c a d u c e u s of slangenstaf in 't zinnebeeld van Merkurius; een spiegel met zijn handvatsel in dat van Venus, de planeet, wier schitterende schoonheid inderdaad wel aanspraak scheen te mogen maken op het symbool van de Moeder der Gratiën. De roode kleur van Mars, die het door den Oorlog vergoten bloed in de gedachten brengt, schijnt aanleiding te hebben gegeven tot de samenvoeging van een schild en een pijl. Jupiter, de Koning des Hemels in de Klassieke Mythologie, moest natuurlijk, naar men beweert, voorgesteld worden door den z i g z a g des bliksems; anderen zeggen, doodeenvoudig, door de eerste letter van zijn Griekschen naam (Zeus, God), een Z met een streep er door. Saturnus, eindelijk, de

Vader des Tijds, kon niet beter afgebeeld worden dan door 't hem altijd bijblijvend moordwapen, de zeis, bestemd om de stervelingen vóór en na weg te maaien.' - Prof. Petit, *Sterrenkunde*, II deel.

Bladzijde 152, regel 1.

'Eer, de oneindigheid door,
God een cirkel beschreef,
Stond de Wijsheid omhoog
Reeds gezalfd voor Gods oog.'

Zinspeling op het beroemde hoofdstuk van de *Spreuken Salomo's* waar, bij persoons-verbeelding, de Wijsheid sprekende wordt ingevoerd, 'als van goddelijken oorsprong, een ware hemeltelg, voedsterling der eeuwige almacht, en deelgenoote van het raadsbesluit der Schepping.' (Van der Palm.)

'De Heer bezat mij als de Eersteling Zijns wegs,
Vóór al zijn werk, van eeuwigheid!
Ik ben van eeuwigheid gezalfd,
Van 's waerelds aanbegin, ja, eer de waereld was!
Toen nog geen zeën waren, was ik geboren,
Geen bronnen, zwaar van water;

Toen nog geen bergen waren ingevest,
Vóór alle heuvelen, was ik geboren.
Toen nog geen land, geen woeste gronden,
Noch al het stof der waereld geformeerd was;
Toen Hij de heemlen toebereidde, was ik daar!
Toen Hij een cirkel trok langs 't oppervlak der zee;
Toen Hij de wolken vastmaakte daarboven;
Toen Hij de bronnen des Oceaans met macht beperkte,
Toen Hij der zee haar grenzen stelde, dat
De waatren zijn bevel niet overtraden;
Toen Hij des aardrijks grondslagen vestte: -
Toen was ik voedsterling bij Hem,
En was Zijn verlustiging dag aan dag,
En speelde voor Zijn aanzicht t' aller tijd,
Speelde in de waereld Zijnes aardrijks,
En mijn verlustiging was aan des menschen kindren.'

- *Spreuken van Salomo.* Hoofdstuk VIII: 22-31. (Vertaling van Van der Palm).

Negende zang

Bladzijde 165, regel 6.

‘Gelijk eens Adam, als hij d' ongeboren dag
Des heils aanschouwde van den Heuvel der Gezichten
In 't Paradijs.’

Zie Milton, *Parad. Lost*, B. XI, vs. 376, volg.

‘So both ascend
In the visions of God. It was a hill
Of Paradise the highest,’ etc.,

want ik mag zooveel Engelsch niet uitschrijven. De geheele (meer zonderlinge dan dichterlijke) passaadje, die ik toch mede wilde deelen, luidt, in de vertaling van Dr. van Zanten (van 1728) - de getrouwste overzetting van Milton, die wij tot nog toe bezitten - aldus:

‘... Hij klom
Vooruit, en Adam volgde hem in Gods
Gezichten. 't Was een Berg van 't Paradijs,
De hoogste, van wiens top het halve rond
Der Aard', hoe wijd ook uitgestrekt, zeer klaar

En onderscheiden wierd gezien. De Berg
Was minder hoog, 't gezicht was meer bepaald
Daar Satan, tot een ander einde en doel
Den tweeden Adam in de wildernis
Opvoerde, om voor zijn oog te brengen all'
De Koninkrijken van de gantsche Waereld
Met al hun heerlijkheid. Daar kon zijn oog
De plaatsen zien, waar ooit een stad van naam
In vroeger of in later tijd gesticht
Zou worden, tot een zetel des gebieds
Dat machtig was. Hij zag van daar den grond
De muren van het Tartaarsch Cambalu,
Den rijkstroon van den Cathajaanschen khan,
Van Samarkand bij d' Oxus, Timurs troon,
Tot aan Peking, die groote waereldstad
Van China, daar vandaan tot Agra, en
Lahor, das grooten Mogols; nederwaard
Den gouden Chersonesus, of alwaar
De Perziaan in Ecbatane zat,
Of sints in Ispahan, of daar de Tsaar
Der Russen woont in Moskow, of de Sultan,
Een Turkoman, in Constantinus stad.
Hij feilde ook niet te ontdekken met zijn oog

Het Keizerrijk van Negus, en zijn grens
Ercoco, de uiterst' van zijn havens, en
De mindre Vorstendommen aan de Zee,
Monbaza, en Quiloa, en Melinde,
En Sofala, veelal gehouden voor
Het goudrijk Ofir, tot aan 't Koninkrijk
Van Congo, allerverst naar 't Zuiden toe,
Of daar van daan, alwaar de Niger stroomt
Tot Atlas berg, de Koninkrijken van
Almanzor, Fez en Suez en Marocco,
En 't plondernest Algiers, en Tremizen,
Van derwaards naar Europe, en Rome, dat
De gantsche Waereld eens beheerschen zou.
Misschien zag hij ook tevens in den geest
't Rijk Mexico, den troon van Montezume,
En Cusco in Peru, een rijken troon
Van Atabalipa; Guaiana nog
Niet uitgeplonderd, welks vermaardste stad
Van Spanjaards El Dorado wierd genoemd.
- Maar Michaël ontlastte Aartsvaders oog
Van 't vlies, dat door de valsche vrucht, die hem
Een helderer gezicht had toegezegd,
Daar voor geschoten was, en maakte 't zoo

Bekwaam tot edeler gezichten; toen
Wierd straks de zenuw van der oogen bol
Met ruit en oogentroost gezuiverd, want
Daar was voor hem zeer veel te zien. Toen droop
Hij daar terstond drie droppen van den wel
Des Levens in. De kracht dier artsenij
Drong door tot in het binnenst van zijn ziel,
't Oog des Verstands, zoodat de aartsvader nu,
Zijne oogen sloot, ter nederzeeg, geheel
Verbijsterd. Maar de vriendlijke Engel greep
Hem bij de hand, en hief hem overend,
En lokte zijn aandachtigheid dus op:
"Ontsluit uw oogen, Adam, en - aanschouw!"'

Bladzijde 166, regel 14.

'Gij zijt tot Sions Berg gekomen,
Het Hemelsche Jeruzalem.'

Ontleend aan Hebr. XII: 18-24, alwaar de Apostolische schrijver de lieflijkheid en heerlijkheid van het Nieuwe Verbond schildert. De Christenen - zoo leert hij daar - zijn niet gekomen tot de plaats eener Wetgeving, maar in de Stad of het Rijk der Ver-

zoening. ‘Belast,’ d.i. ‘tastbaar,’ heel daar de berg Sinaï, als een aardsche uit rotsmassa bestaande berg, in tegenstelling met den ‘Berg Sion’, waarmede niet de aardsche, geographische heuvel Sion, maar het Rijk van Christus bedoeld wordt, dat op zinnebeeldige wijze hier Sion heet, ‘de stad des levendigen Gods, het Hemelsche Jeruzalem.’ Dus wordt ook Gal. IV: 26 het Rijk van Christus genoemd. Dit, nù reeds aanwezige hemelsche Jeruzalem, is iets anders als het ‘Nieuwe Jeruzalem’ uit de Openbaring van Johannes, dat, naar zijne voorstelling, eerst nà Christus wederkomst op aarde gegrond moet warden. De ‘eerstgeborenen’ zijn de eerstelingen onder de wedergeborenen, de leden van het Nieuwe Verbond. Daar zij niet als ‘in den hemel zijnde’, maar als ‘in den hemel opgeschrevenen’ (Luk. X: 20, Fil. III: 20, enz.) aangeduid worden, heeft men hier niet te denken aan de reeds verstorven christenen, maar aan de nog levenden, die de Strijdende Kerk uitmaken, welke met de reeds ‘Triomfeerende Kerk’, (de reeds in den hemel gezaligden,) ééne Gemeente vormen. - Dr. J.H.A. Ebrard, Theol. Prof. *Der Brief an die Hebraer erklärt*, 1850 bl. 394, 395.

Bladzijde 168, regel 15.

‘Eeuwen hadden zij den Heiden
met den broedernaam begroet,’ enz.

‘De blanke man heeft den olijfkleurigen en den zwarten onder de brandende zon op een verschroeide aarde voor zich doen arbeiden, voor zich doen kruipen, voor zich doen bloeden. Hy heeft den koperkleurige van zijne akkers en weiden verjaagd. Hy heeft den naam van het Christelijk Europa stinkende gemaakt in Azië, in Afrika, in Amerika, en op alle de eilanden. Hy heeft den Heidenen gebracht brandewijn, opium en de afschuwelijkste ziekten. Hy heeft met hunne vrouwen ontucht gepleegd onder elken groenen boom. Hy heeft hen met glaskralen verleid hunne kinderen te verkoopen. Hy heeft gezegd: zy zijn schapen der slachting’. - Dr. N. Beets, *Des Christens schuld aan den Heiden.*

Bladzijde 172, regel 3.

‘De Booze Geest’.

De God der Karenen.

Bladzijde 172, regel 4.

‘Knielend voor het ‘Wandlend Blad.’

‘De H o t t e n t o t t e n vereeren een sprinkhaan, het “wandelende

blad” geheeten. 't Is een klein insekt, niet grooter dan de vinger van een kind. Komt dit diertjen in een dorp, dan verzamelen zich de bewoners zingend en dansend daarom heen, vallen er voor op de kniën en bidden: “Geef ons voêr voor ons vee, en melk voor ons zelven!” Menigmaal brengen zij hem ook offeranden. Springt hij bij geval op een Hottentot, dan wordt deze heilig verklaard en als een lieveling der Goden vereerd.’ - G. Leonhardi, *Nacht und Morgen der Ev. Heidenmission.*

Aldaar, regel 5.

‘'t Lichaam kervend,’

Zie over de zelfkwellingen veler Heidenen Wilhelm Hoffmann in zijne bekende: *Missions-Stunden*, bl. 489 volg.

Aldaar regel 6.

‘... of zich stortend
Onder 's Afgods wagenrad.’

Onder alle afgodsfeesten van Hindostan is het Wagenfeest van Jaggurnaut, bij de stad Puri, het beruchtste. Men vindt de beschrijving o.a. bij G. Leonhardi, in 't genoemde werk, bl. 3 en volg.

Bladzijde 172, regel 9.

‘Voor hun f e t i s c h , menschenlijken
wiegende op zijn reuzenboom.’

‘Wy wijzen haar op den beruchten f e t i s c h -boom aan Afrika's westkust, waaronder de bekende reiziger John Lander van afgrijzen in zwijm viel als hy hem zag, de ontzachelijke takken letterlijk overdekt met menschenlijken, en den majestueusen stam van onregelmatige stapels menschenschedels omringd, die men sedert verscheidene jaren zich liet ophoopen. Gieren, zich vergaderend waar het aas is, wemelende om zijn kruin. - Dr. N. Beets, *Des Christens schuld aan den Heiden.*

Bladzijde 173, regel 7.

‘De Onbekende werd verkondigd,
en met juichend handgeklap
Groetten zij de Blijde Boodschap,
't einde van hun Ballingschap.

De herinnering van een feit. Toen de broeders Doben en Nitschmann, in December van 't jaar 1732 op het eiland St. Thomas, in 't midden tusschen Noord- en Zuid-Amerika, voor 't eerst het

Evangelie aan de Negerslaven verkondigden, is het gebeurd, dat de half Hoog-, half Nederduitsche prediking beandwoord werd met handgeklap. ‘Dat handgeklap’ - zegt Dr. Beets - ‘het voorspel van het invallen zooveler natiën in het Lied des Lams!’

Bladzijde 180, regel 15.

‘Nooit heeft de oude stem gezwegen:
Blinde Orion, naar Omhoog!’ enz.

‘De blinde Orion zal ziende worden,’ zoo voorspelde het orakel, ‘wanneer hij slechts onophoudelijk de Zon te gemoet gaat.’ Zoekt gij ook maar eeuwig de Zon, gij begeerigen naar waarheid en kennis! zoo zult gij ook het oog vinden.’ - Jean Paul.